

Teksti on aina enemmän kuin siinä on näkyvissä

Kriittisestä diskurssianalyysistä apua lukion äidinkielen asiatekstien tulkintaan

Jyväskylän yliopisto
Suomen kielen laitos
Päivi Rantamäki
Pro gradu -tutkielma
29. 1. 1999

Jyväskylän yliopisto	
Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos SUOMEN KIELEN LAITOS
Tekijä <u>PÄIVI</u> SUSANNA RANTAMÄKI	
Työn nimi TEKSTI ON AINA ENEMMÄN KUIN SIINÄ ON NÄKYVISSÄ – KRIITTISESTÄ DISKURSSIANALYYSISTÄ APUA LUKION ÄIDINKIELEN ASIA TEKSTIEN TULKINTAAN	
Oppiaine SUOMEN KIELI	Työn laji PRO GRADU -TUTKIELMA
Aika 29. 1. 1999	Sivumäärä 81
<p>Abstrakti</p> <p>Pro gradu tutkielmassa esitellään kriittistä diskurssianalyysiä lähtökohtana Norman Faircloughin diskurssin tutkimus. Tutkielmassa on mukana selvitys Otavan ja WSOY:n lukion äidinkielen kirjasarjojen asiatekstien opetuksesta sekä neljän äidinkielen opettajan haastattelut, jotka koskevat asiatekstien käyttöä äidinkielen opetuksessa. Diskurssianalyysin soveltuminen käytäntöön testataan lukiolaisista koostuvilla koeryhmällä ja verrokkiryhmällä. Koeryhmä, joka oli saanut tietoa diskurssin tutkimisesta ennen asiatekstien tulkintaa, luki koemateriaalina ollutta lehtitekstiä monipuolisemmin ja ennen kaikkea kriittisemmin kuin verrokkiryhmä, joka ei saanut ohjeita asiatekstien avaamiseen. Diskurssianalyysi korostaa ympäristön ja kielen vuorovaikutusta: paitsi että kielellä luodaan sosiaalista todellisuutta, myös ympäröivä maailma muokkaa kieltä.</p>	
Asiasanat DISKURSSIANALYYSI, TODA-ANALYYSIMALLI, ASIA TEKSTIEN TULKINTA, ÄIDINKIELEN OPETUS LUKIOSSA	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO	2
2. OMA TUTKIMUS JA SEN ETENEMINEN	4
3. DISKURSSIT JA NIIDEN TUTKIMINEN	8
3. 1. <i>Yleistä kriittisestä diskurssin tutkimuksesta</i>	8
3. 2. <i>Faircloughin diskurssikäsitys</i>	10
3. 3. <i>Kieli, valta ja ideologia</i>	11
3. 4. <i>Analyysimalli TODA (textually oriented discourse analysis)</i>	14
4. ASIATEKSTIEN TULKINTA LUKION ÄIDINKIELESSÄ	17
4. 1. <i>Joukkoviestinnän opetus</i>	17
4. 2. <i>Lukion opetussuunnitelma ja viestinnän opetus äidinkielessä</i>	19
4. 3. <i>Otava: Kieli ja kulttuuri - Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja</i>	20
4. 3. 1. <i>Tekstiavaruudessa</i>	20
4. 3. 2. <i>Valloittava kieli</i>	26
4. 4. <i>WSOY: Äidinkieli</i>	30
4. 4. 1. <i>Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen</i>	30
4. 4. 2. <i>Kielen valta</i>	32
4. 5. <i>Kritiikkiä oppikirjoista</i>	35
5. <i>KUINKA ASIATEKSTEJÄ OPETETAAN? – MUUTAMAN OPETTAJAN NÄKEMYKSIÄ</i>	38
6. KOETILANNE, SEN TAUSTAT JA TESTIRYHMÄT	43
6. 1. <i>Testiryhmä ja taustaa koetilanteelle</i>	43
6. 2. <i>Koetilanne</i>	45
6. 3. <i>Analysoitava teksti ja oma tulkintani</i>	46
7. TESTIN TULOKSET	53
7. 1. <i>Koeryhmä</i>	53
7. 2. <i>Verrokkiryhmä</i>	68
7. 3. <i>Koeryhmän ja verrokkiryhmän vertailua</i>	74
8. TARKASTELU	76
LÄHTEET	80

1. Johdanto

Teksti on hämmentävä asia, se herättää monia kysymyksiä. Mikä on teksti? Mikä ei ole teksti? Mistä teksti tulee? Kuka sen on luonut? Mikä sen on luonut? Mikä tarkoitus tekstillä on? Mitä tekstillä pitää tehdä? Mitä tekstille pitää tehdä? Mitä sillä saa tehdä? Mitä sille saa tehdä? Kysymyksiä on loputtomasti, eikä oikeita ja vääriä vastauksia välttämättä ole. Vielä hämmentävämmäksi teksti muuttuu, kun siihen yhdistetään tulkinta: Miten tekstiä tulkitaan? Miten sitä voi tulkita? Miten sitä saa tulkita? Mikä tulkinta on oikea, mikä taas väärä? Mitä hyötyä tulkinnasta on?

Olen itse aloitteleva äidinkielen opettaja. Voin kuvitella reaktion, jonka opettajan asiatekstin tulkitsemispyyntö oppilaissa aiheuttaa: ”Hei eihän me osata tulkita – muuta kuin novelleja! Mitä tulkitsemista tässä on?” Aikuisellekin tekstin tulkitseminen on hankalaa, puhumattakaan kasvavasta nuoresta, jonka maailman rajat eivät ole vielä täysin selkiytyneet. Lukio-opetus ja kouluopetus yleensä painottavat kaunokirjallisten tekstien analysointia asiatekstien kustannuksella. Miksi näin on? Miksi vain kaunokirjallisuutta on tulkittava ja pääkirjoituksista ja kolumneista etsittävä kapulakielen merkkejä? Miksi runon minällä on menneisyys ja tausta, mutta raportin kirjoittajan persoonasta ei tarvitse välittää?

Suhteellisen uutena opettajana minulla on haave: ohjata oppilaita näkemään tekstien taakse – olipa kyseessä sitten fakta tai fiktio, sillä kaikki tekstit ovat aina enemmän kuin niissä on esillä. Lukio-opetuksessa tunnutaan olevan arkoja asiatekstien tulkinnoille, joita kuitenkin ajelehtii vastaamme nykyisessä mediavirrassa viljalti. Miksei niitä kuitenkaan ohjata tulkitsemaan - nyt kun media ja tekniikka eivät enää ilmiöinä ja laitteina ole yhtä ihmeellisiä ja hämmästyttäviä kuin esimerkiksi ensimmäisen sähkötyskoneen aikana?

Ei tarvitse katsoa kovinkaan tarkasti, kun huomaa, että faktan ja fiktion raja on hämärä. On vaikea sanoa, mistä fiktio alkaa ja mihin fakta loppuu, varsinkaan jos ei tarkastele näitä kahta filosofisesta näkökulmasta: a priori ja a posteriori ovat sentään helppoja tähän verrattuna; filosofin mielestä ongelmaa ei synny, sillä vain harvat asiat ovat a priori, monet taas a posteriori, kokemukseen perustuvaa. Jos siis ympäröivä maailma ja siitä syntyvät tekstit ovat jokaisen henkilökohtaiseen kokemukseen perustu-

via, mikä silloin on faktaa? Tämän mukaan faktaa ei ole, on vain fiktiota, sillä jokainen meistä näkee maailman eri tavalla.

Kuitenkin miellämme tietyt tekstit asiateksteiksi, faktaksi. Faktaakin pitäisi joka tapauksessa tulkita, eikä vain antaa sen lipua tietoisuuteemme. Pitäisi oppia kommunikoimaan tekstin kanssa: keskustelemaan, kysymään, ihmettelemään, pohtimaan, epäilemään ja jopa väittämään. Näin ehkä tietomme ei välttämättä maailmasta kasva, mutta ymmärryksemme ja erilaisen tiedon käsittelykyvyt kylläkin. Se on jo huomattavasti enemmän kuin kaiken vastaantulevan informaation nieleminen pureskelematta.

Jotta ymmärtäisi tekstejä, on opittava kuuntelemaan niissä puhuvien äänten moninaisuutta. On myös opittava hyväksymään moniäänisyys ja eri äänten vuorovaikutus. Koulun äidinkielen- ja kirjallisuuden tärkeä tehtävä on kasvattaa kriittinen ja erottelukykyinen, merkityksen eri tasoja tajuava ja tekstin erilaisille äänille herkkä lukija. Teksti ei ole koskaan yksin, vaan se on aina muiden tekstien joukossa. Mitä useammin tekstin joutuu kohtaamaan, sitä enemmän yhdestä yksityisestä tekstistä ymmärtää ja erottaa myös intertekstuaalisuudet. Tekstin merkitys siis syntyy sen asemasta kaltaistensa joukossa, tekstilajin perinteessä ja suhteissa toisiin lajeihin. (Kalliokoski 1992: 4.)

2. Oma tutkimus ja sen eteneminen

Koska asiatekstien tulkinnan laiminlyönti lukion äidinkielen opetuksessa on herättänyt mielenkiintoni, tarkoitukseni on tämän tutkimuksen avulla tarjota malli ja ehdotus asiatekstien tulkinnan ohjaajille, joka perustuu nimenomaan sille ajatukselle, että teksti on enemmän kuin siinä on näkyvissä.

Kolmannessa luvussa *Diskurssit ja niiden tutkiminen* esittelen **Norman Faircloughin**, kriittisen diskurssianalyysin pioneerin, keskeisimpiä ajatuksia diskurssien tutkimisesta. Tärkeää on kriittisessä diskurssintutkimuksessa yhdistää kieli, valta ja ideologia sekä tutkia, kuinka ne vaikuttavat toisiinsa ja samalla myös, kuinka ne heijastavat toisiaan. Otan esille myös Faircloughin TODA-analyysimallin, jonka perusoletus on, että diskurssin tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten diskursseja tuotetaan, välitetään ja miten niitä käytetään.

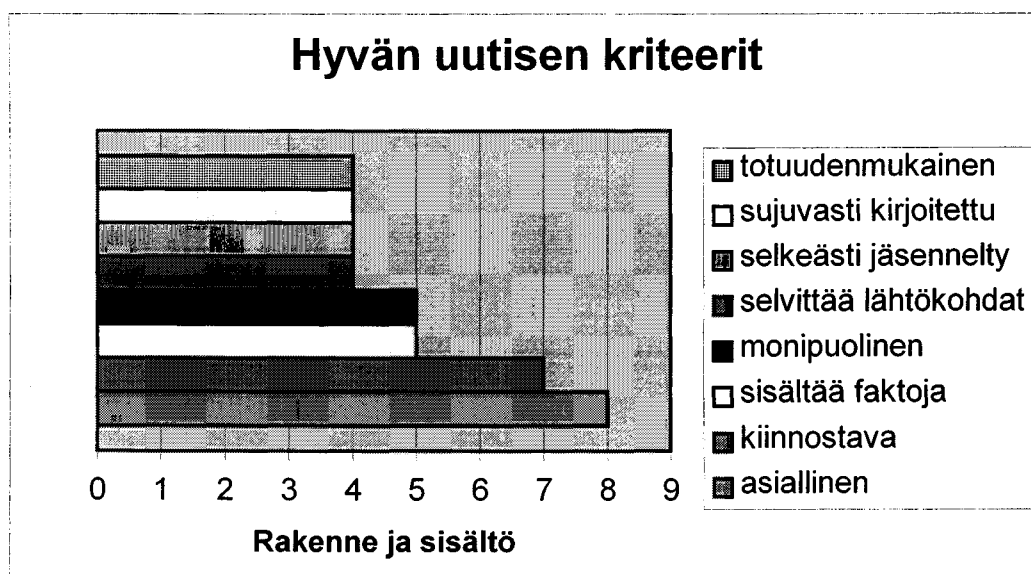
Tutkimuksessani selvitän hieman joukkoviestinnän opetusta Suomessa, sillä usein asiatekstejä tulkitaan ja käsitellään juuri joukkoviestinnän opetuksen yhteydessä. Tarkastelen myös lukion opetussuunnitelmaa siltä osilta, jossa käsitellään viestinnän opetusta äidinkieleessä. Lukion opetussuunnitelman yhdistän samalla kahteen lukion äidinkielen opetusta varten laadittuun kirjasarjaan, Otavan *Kieleen ja kulttuuriin* sekä WSOY:n *Äidinkieleen*. Tarkoitukseni on tutkia tekemieni pienimuotoisten oppikirja-analyysien avulla, kuinka kirjasarjojen sisällöt ja lukion opetussuunnitelmat korreloivat keskenään.

Koska oppikirjojen ja opetussuunnitelman tavoitteiden korrelointi on aina vähintään yhtä paljon kiinni opettajasta kuin käytettävästä kirjasarjasta, olen suorittanut muutaman kirjallisen haastattelun, joissa olen kysynyt eri luokka-asteiden opettajilta, kuinka he käytännön työssään opettavat oppilaita tulkitsemaan asiatekstejä tai ylipääntään kuinka he käyttävät työssään asiatekstejä hyödykseen.

Mielenkiintoisin osa tutkimuksestani on varmastikin käytännön toteutus, jossa sovellan kriittistä diskurssianalyysia asiatekstien tulkinnassa. Koeryhmiksi ja tulkitsijoiksi olen valinnut lukion toisen vuosikurssin opiskelijoita, ja koetilanne on äidinkielen kolmannen kurssin puitteissa, sillä juuri kolmas kurssi käsittelee tekstin rakentamista ja tulkintaa. Koeryhmä koostuu omista oppilaistani, joille en ole aikaisemmin opettanut äidinkieltä paitsi alkukurssin verran, noin 20 tuntia. Testiryhmäni muodostuu

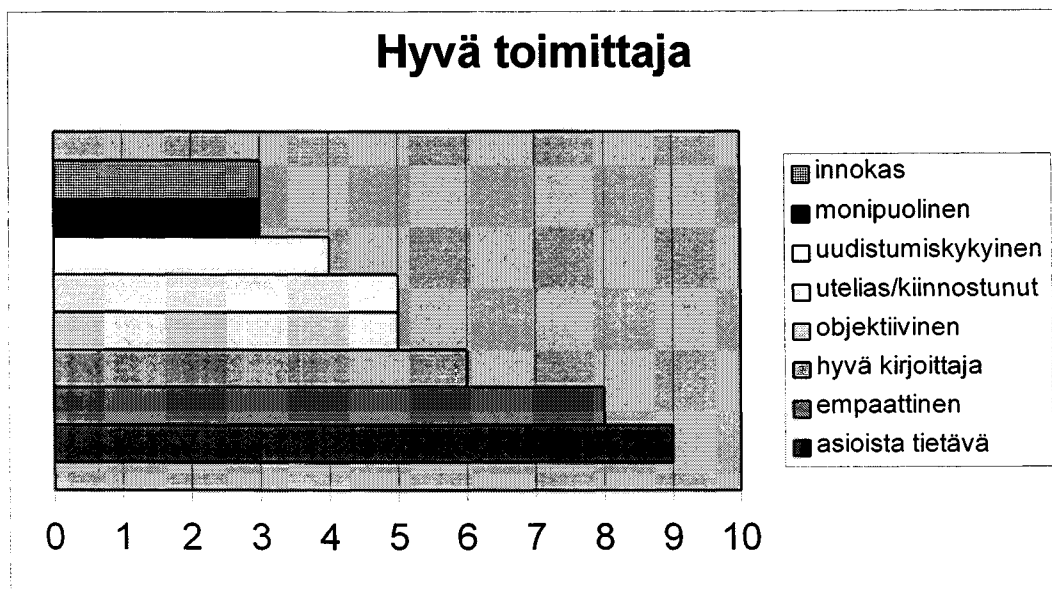
kahdesta eri ryhmästä, jossa toisessa on oppilaita 29 ja toisessa 16. Suuremmalle ryhmälle aion opettaa TODA-analyysimallin avulla asiatekstien tulkintaa, kun taas pienempi ryhmistä saa tulkita asiatekstejä ”perinteiseen” malliin, omin avuin.

Ennako-oletukseni on se, että kummankin koeryhmän oppilaat mieltävät asiatekstin todeksi, objektiiviseksi tiedonvälitykseksi, kun taas kaunokirjallinen teksti on helpompi ymmärtää fiktiiviseksi, vaikka se ”perustuisi tositahtumiin”. Tosin toivon, että suurempi koeryhmistä, joka on käynyt TODA-analyysimallin ”pikakurssin”, suhtautuisi hieman kriittisemmin tulkitsemiinsa asiateksteihin kuin ilman kriittisen diskurssianalyysimallin avulla toimiva ryhmä. Olettamustani, että asiatekstit mielletään täysin ”todeksi” ja puolueettomaksi, tukee muun muassa se, että suoritin keväällä 1998 laudaturseminaarityötä tehdessäni 13 koehenkilölle kyselyn, jossa tiedustelin, millainen on heidän mielestään hyvä toimittaja ja millaisia ovat hänen kirjoittamansa uutiset (ks. liite 1). Vastaajat opiskelivat työväenopiston iltalinjalla lukion äidinkielen kuudetta kurssia. Vastaajista naisia oli 10, miehiä 3. Iältään he olivat 17 – 67 –vuotiaita (keskiarvo 41,5 vuotta). Erilaisia attribuutteja hyvälle toimittajalle löytyi runsaasti, muun muassa rehellinen, asioista tietävä, luotettava, vastuuntuntoinen, hyvä kirjoittaja (= osaava), huumorintajuinen, kokenut, objektiivinen, uudistumiskykyinen, asiallinen, ulospäinsuuntautunut, uskalias, empaattinen. Seuraavat kahdeksan toimittajan ominaisuutta erottuivat selkeästi muista 13 vastaajan vastauksista – tällainen on siis hyvä toimittaja:

Kuva 1.

Mainittakoon vielä, että koeryhmän papereissa samallakin vastaajalla saattoi esiintyä sama attribuutti moneen kertaan – lisäksi olen tulkinnut jotkin attribuutit toistensa synonyymeiksi, esimerkiksi *uudistumiskykyisen* ja *halukkaan kehittämään itseään*. Myös vastaukset kysymykseen, millaisia ovat rakenteeltaan ja sisällöltään hyvän toimittajan kirjoittamat uutiset, antavat vihiä tulevan analysointitehtävni tuloksista. Vastaukseksi tuli jälleen melko kirjava joukko hyvän uutisen ominaisuuksia alkaen totuudenmukaisuudesta, lyhydestä, objektiivisuudesta ja faktapitoisuudesta ja päätyn ymmärrettävyyteen, hyvään otsikointiin ja persoonallisuuteen. Tässä testiryhmän kahdeksan eniten mainittua:

Kuva 2.

Numerot taulukon alalaidassa kertovat, kuinka monta kertaa koehenkilöiden vastauspaperissa esiintyvät edellä olevat attribuutit. Sama koskee myös ensimmäistä taulukkoa.

Risto Uimosen mukaan yleisimmin mainittuja uutiskriteerejä ovat ajankohtaisuus, läheisyys, hallitsevuus, tärkeys, seurausten koskettavuus, ristiriitaisuus, ylälätyksellisyys, human interest ja nykyään myös visuaalisuus. Sääntönä voisi pitää, että uutisen on oltava merkittävä tai tärkeä tapahtuma. Suomen Journalistiliiton ohjeissa (1994) muistutetaan, että journalisti on vastuussa viime kädessä yleisölleen ja että hänen on pyrittävä työssään totuudenmukaisuuteen, olennaiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen, jonka perusteella yleisö saa yhteiskunnasta mahdollisimman totuudenmukaisen kuvan. Journalisteilta on totuttu vaatimaan totuutta ja puolueettomuutta – mikä kävi hyvin ilmi testiryhmäni vastauksissakin – suhteessa tapahtumiin ja henkilöihin. Journa-

listi nähdään tietynlaisessa kaksoisroolissa: toisaalta tarkkailijana ja raportoijana, toisaalta tarkkavainuisena vahtikoirana ja epäkohtien paljastajana. (Uimonen 1996: 218 – 219, 225 – 226.)

Suomalaisella lukukulttuurilla on tapana tarkastella tekstejä faktana; senpätakia usein jopa fiktiiviset tekstit ymmärretään totena. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Kreetta Onkelin esikoisromaani *Ilonen talo* (1996), jota suomalaisyleisö luki kirjailijan omaelämäkerrallisena faktana. Vielä vaikeampaa kuin faktan ja fiktion erottaminen kaunokirjallisuudessa on rajan vetäminen faktan ja fiktion välille niin sanotuissa asiateksteissä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen luokkayhteisön asiatekstien tulkintataitoja siitä näkökulmasta, kuinka opiskelijaryhmä hahmottaa toimittajan roolin tekstin rakentumisessa. Kiinnostukseni kohteena on siis se, pitävätkö opiskelijat toimittajaa puolueettomana asioiden kuvaajana vai hahmottavatko he hänet tekstin luoja, tilanteen luoja. Asiateksteiksi ymmärrän tutkimuksessani esimerkiksi uutiset, mielipidekirjoitukset, artikkelit, tutkielmat, esseet, kirjallisuusanalyysit ja –arvostelut, referaatit, raportit ja reportaasit.

3. Diskurssit ja niiden tutkiminen

3. 1. Yleistä kriittisestä diskurssin tutkimuksesta

Suomessa diskurssin tutkimus on vielä lapsen kengissään - tosin merkkejä innokkuudesta tarkastella erilaisia diskursseja on havaittavissa: niin kielitieteet kuin yhteiskunnalliset aineet sekä kasvatustiede ovat saamassa kriittisestä diskurssianalyysistä työkalun itselleen. Diskurssin tutkimuksen juuret ovat Englannissa, jossa Roger Fowler, Bob Hodge, Gunther Gress ja Tony Trew kirjoittivat kriittisestä lingvistiikasta kirjan *Language and Control* (1979). Hodge ja Gress kirjoittivat myös teoksen *Language as ideology*. Näiden kirjojen innoittajana on ollut vahvasti M. A. K. Hallidayn systeemifunktionaalinen kielioppi. Sen mukaan kieli nähdään sosiaalisena merkkijärjestelmänä ja systeeminä, jossa kielenkäyttö on kielellisten valintojen tekemistä. Kielelle ominaista on myös monifunktioisuus. (Kalliokoski 1996: 18.) Myös Jyrki Kalliokoski uskoo kielellisiin valintoihin ja siihen, että niillä on yhteys kirjoittajan näkökulmaan ja näin ollen mielestäni myös kirjoittajan rooliin:

Runousopin vanha sääntö muodon ja merkityksen erottamattomasta yhteydestä pätee kaikkeen kielenkäyttöön. Jokainen kielellinen valinta on kytköksissä puhujan tai kirjoittajan näkökulmaan, jonka taustalla on uskomusten ja arvojen muodostama kokonaisuus, ideologia. On olemassa lukemattomia tapoja ilmaista sama asia, kertoa samasta kokemuksesta, mutta nämä eri vaihtoehdot eivät ole koskaan toistensa synonyymeja tai täydellisiä parafraseja. (Kalliokoski 1996: 8.)

Uudempia kriittisen diskurssianalyttisen alan tutkijoita on muun muassa Norman Fairclough (Lancasterin yliopisto), joka tutkii mediaa ja sen valtaa kielitieteelliseltä pohjalta (Virtapohja 1995: 76). Oma tutkimukseni nojaa paljolti juuri Faircloughin teoriaan ja ajatuksiin.

Kriittisen diskurssin tutkimuksen perusajatuksena on, että kieli on ensisijaisesti sosiaalinen ilmiö. Tämä merkitsee sitä, että tekstit tuotetaan ja tulkitaan yhteisössä. Kieli onkin yksi sosiaalisista akteista ja vuorovaikutukseen osallistuminen on osa sosiaalista osallistumista. Tekstien merkitykset siis syntyvät vuorovaikutuksessa, ja niiden syntyä ohjaavat yhteisön normit. Erilaisia kielellisiä piirteitä ei voida pitää sattuu-

manvaraisina, vaan ne ovat sosiaalisten prosessien lopputuloksia. Näin ollen kieltä ei opita merkkijärjestelmänä vaan puhetapana yhteisön jäsenenä: voidaan siis ajatella, että vaikka suomenkielisillä ihmisillä on keskenään yhteinen kieli - suomen kieli - periaatteessa, niin kuitenkin suomenkieliset puhuvat monia eri kieliä kuten koulukieltä, yliopistokieltä, kauppakieltä, lasten kieltä, sairaalakieltä. Kieliä on siis yhtä paljon kuin on erilaisia yhteisöjäkin. (Fairclough 1992 & Fairclough 1997.)

Kriittisen diskurssianalyysin lähtökohta on konstruktionistinen: paitsi että kieli syntyy yhteisössä, se myös rakentaa sitä. Tätä ajatusta alustivat toiseen suuntaan aikoinaan Sapir ja Whorf sekä heidän hypoteesinsa, joka tiukasti tulkittuna tarkoittaa, että kieli määrää ajattelun rajat: eri kielten puhujat näkevät maailman eri tavalla. Hypoteesin mukaan minun maailmani on siis erilainen kuin eskimon, mutta myös erilainen kuin opiskelijatoverini, sillä puhumme kaikki kolme eri kieliä - olkoonkin kysymyksessä eskimokieli tai sama äidinkieli, eroja kyllä löytyy. Sapirin ja Whorfin ajatuksia mukaillen voisi sanoa, että ”kieleni rajat ovat maailmani rajat”. Fairclough ja lukuisat muut kielentutkijat ovat kasvattaneet Sapirin ja Whorfin hypoteesia myös toiseen suuntaan: ympäröivä maailma muokkaa kieltä siinä missä kieli maailmaa. Anna-Leena Siikalan kansankertoja käsittelevän *Tarina ja tulkinta* -teoksen mukaan esimerkiksi paleoaasialaisen tšuktši-kansan myyttisiä kertomuksia silmäilevä eurooppalaistutkija joutuu ymmälleen: irrallisten ja keskenään ristiriitaisilta näyttävien sattumusten kaaoksesta ei muodostu selkeästi seurattavaa juonta. Lukijalta puuttuu tässä tapauksessa sekä kyky hahmottaa maailmaa koskevaa tietoa tšuktšien tavoin että taju siitä, miten tšuktšit tätä tietoa järjestävät kertomusmuotoon ja miten sitä tulkitaan. (Siikala 1984:19.)

Paitsi että kieli on sosiaalinen ilmiö, on se myös käytännöllinen ja kulttuurinen ilmiö - näin ollen kieltä ei pitäisi tutkia koskaan ”irrallisena abstraktiona”, vaan aina kontekstiin sidottuna, siis osana yhteisöä. Kielen ja puhetapojen ”paljastaminen” vaativat siis tarkkaa lingvististä analyysia, pelkkä pinnan hipaisu ei riitä. Mielenkiintoista on myös se, että kriittinen diskurssin tutkimus kiinnittää huomiota myös siihen, että kielellä, teksteillä ja puhetavoilla on oma historiansa, jolloin voidaan ajatella, että roolit, valtasuhteet ja ideologiat pesivät kielessä. Tätä voidaan pitää yhtenä kriittisen diskurssianalyysin tärkeimmistä päämääristä. (Fairclough 1992 & Fairclough 1997.)

3. 2. Faircloughin diskurssikäsitys

Diskurssi-sanana voi käsittää monella tavalla kriittisessä diskurssianalyysissä. Kielitieteessä diskurssin käsite voidaan ymmärtää ainakin kolmella eri tavalla: Ensinnäkin sitä voidaan pitää puhuttuna dialogina, jolloin diskurssianalyysi voisi olla synonyymi sanalle keskusteluanalyysi, joka taas olisi sukua kirjoitettua kieltä tutkivalle tekstianalyysille. Toiseksi diskurssia voidaan pitää yhtenä esimerkkinä puhutusta tai kirjoitetusta kielestä. Tällöin jokainen diskurssi on osa elävää kielenkäyttöä. Tällainen näkemys painottaa kielen interaktiivisuutta ja ottaa huomioon tekstin tuottamisen, tulkinnan ja kontekstin. Teksti ymmärretään yhdeksi diskurssin ulottuvuudeksi, tekstintuottamisprosessin tuotteeksi. (Fairclough 1992: 3.) Veikko Pietilä muistuttaa diskurssi-sanana etymologisesta taustasta: *discursus* (lat.) merkitsee ympäriinsä juoksentelua, ja sen mukaan myös diskurssi voidaan ymmärtää liikkeeksi, toiminnaksi. Diskurssi viittaa siis tekstintuottamisprosessin kielelliseen työskentelyyn, jolloin teksti rakentuu diskurssissa ja on sen tuote. (Pietilä 1986: 48 – 49.) Kolmas diskurssin määritelmä käsittää kielen eri muodot tai tyypit, joita käytetään erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Tämän määritelmän mukaan voidaan erottaa esimerkiksi luokkahuonediskurssi, mainonnan diskurssi ja sanomalehtidiskurssi. (Fairclough 1992: 3.)

Norman Faircloughille diskurssi on sosiaalinen käytäntö, jolla tarkoitetaan puhuttua ja kirjoitettua kielen käyttöä sekä kuvien tulkintaa ja non-verbaalisia viestejä. Keskeisenä periaatteena voidaan pitää sitä, että kielen käyttämisen seurauksena tuotetaan samalla sosiaalista todellisuutta. (Tiedotustutkimus 4/95.) Fairclough siis yhdistää lingvistiset ja yhteiskuntatieteelliset näkemykset diskurssista ja määrittelee ne esittämisen muodoiksi ja toimintamuodoiksi, joiden mukaan ihmiset toimivat suhteessa maailmaan ja toisiinsa. Hänen mukaansa diskurssin ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä on vastavuoroinen suhde, sillä sosiaalinen käytäntö muokkaa ja rajoittaa diskurssia ja diskurssi taas on rakentavaa yhteiskunnallisesti. Diskurssi on käytäntö, joka paitsi esittää maailmaa, myös merkityksellistää maailmaa, luo ja konstruoi sitä. (Fairclough 1992: 62 – 66.) Näin ollen kertominen maailmasta ei ole koskaan objektiivista, puolueettomasta näkökulmasta havainnointia, vaan yksinkertaisesti on olemassa erilaisia sosiaalisia todellisuuksia, joista on vaikea sanoa, mikä niistä on ”todellisin”.

Faircloughin mukaan lähestymistavan ”kriittisyys” tarkoittaa pyrkimystä ottaa huomioon se, että sosiaaliset käytännöt ja erityisesti kielenkäyttötavat ovat sidoksissa syy- ja seuraussuhteisiin, joita emme juurikaan huomaa. Varsinkin kielenkäytön ja vallankäytön väliset yhteydet ovat usein hämääviä, vaikka lähempi tarkastelu osoittaa, että kieli on vallankäytölle elinehto. (Fairclough 1997:75.)

Faircloughin mielestä median kielen analysoiminen on keskeinen osa yhteiskunnallista muutosta tutkivissa kulttuuri- ja sosiaalitieteissä. Jokainen teksti rakentaa aina sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Tässä jaottelussa Faircloughilla on ollut mallina Hallidayn (1979: 27) kielen metafunktiot: esimerkiksi intersoonallinen funktio sisältää Faircloughin identiteettifunktion ja relationaalisen funktion. Kieli voi siis pitää sosiaalisia identiteettejä ja suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä yllä konventionaalisesti, tai se voi muuttaa niitä luovasti toisenlaiseksi riippuen yhteiskunnallisista olosuhteista sekä siitä, kuinka kieli toimii niissä. (Fairclough 1997: 76.) Mediatekstien - sekä puhutun ja kirjoitetun - analysointi voi näin ollen valaista tiedotusvälineiden tarjontaa kolmella tavalla:

1. Miten maailma (tapahtumat, suhteet jne.) representoidaan? Representoinnissa valitaan aina se, mitä kuvaukseen sisällytetään ja mitä jätetään pois, mikä asetetaan ensisijaiseksi ja mikä toissijaiseksi.
2. Minkälaisia identiteettejä on annettu niille, jotka esiintyvät tarinassa tai ohjelmassa (toimittajat, yleisöt, ”kolmannet osapuolet”, joihin viitataan tai joita haastatellaan)?
3. Mitä suhteita on rakennettu osallistujien välille (esimerkiksi toimittajan ja yleisön, toimittajan ja lukijan, asiantuntijan ja yleisön tai toimittajan ja asiantuntijan välille)? (Fairclough 1997: 13 - 14.)

Nämä kolme tapaa ovat hyvin jännitteisiä: niissä ilmenee sekä informaation ja viihteen välinen jännite että julkisen ja yksityisen välinen jännite. Faircloughin mukaan jännitteistä näkyy selvästi, että ”julkisten asioiden mediat” muuttuvat yhä enemmän jutustelunomaiseksi ja liukuvat kohti viihdettä eli kaupallistuvat. (Fairclough 1997: 11 - 20.)

3. 3. Kieli, valta ja ideologia

Faircloughin diskurssikäsitelyssä kieli, valta ja ideologia ovat kiinni toisissaan, ne muokkaavat ja luovat toisiaan. Ideologialla Fairclough tarkoittaa ”merkitystä, joka on vallan palveluksessa”: ideologiat ovat väittämiä, jotka käyvät tekstistä ilmi epäsuorasti ja esiintyvät yleensä sen alkuoletuksissa (itsestäänselvydet) ja myötävaikuttavat eriar-

voisten valta- ja hallintasuhteiden ylläpitämiseen ja muotoutuiseen. (Fairclough 1997: 26.) Voidaankin sanoa, että ei ole olemassa mitään tekstiä, jossa ei tällaisia alkuoletuksia olisi: niin oppikirjat kuin erityisesti mediatekstit sisältävät viljalti itsestäänselvyksiä, joista monet ovat vieläpä äärimmäisen subjektiivisia ja emotionaalisia tekstin tuottajan olettamuksia.

Ideologiat liittyvät paitsi itsestäänselvyksiin, myös aiempien tekstien läsnäoloon tekstissä. Kriittisessä diskurssianalyysissä juuri tämän intertekstuaalisuuden ansiosta tarkastelun kohteena on se, kuinka tekstejä tuotettaessa ja kulutettaessa voidaan turvautua tarjolla oleviin genreihin ja diskursseihin sekä se, kuinka tekstit muuntuvat ja sisältyvät edelleen toisiin teksteihin. Tekstin vastaanottajan olisi hyvä havaita intertekstuaalisuudet tekstistä, sillä intertekstuaalinen analyysi on tulkinnan taitoa, joka nojaa analyysoijan arvostelukykyyn ja kokemukseen. (Fairclough 1997: 100 - 103.)

Len Mastermanin mukaan kohti ideologista analyysiä voisi edetä tutkimalla ensin tekstien denotatiivisia ja konnotatiivisia rakenteita. Denotatiiviset merkitykset ovat niin sanottuja objektiivisia merkityksiä, kun taas konnotatiiviset merkitykset syntyvät subjektiivisesti. Ne ovat sidoksissa kulttuuriin ja tulkitsijan persoonaan. Konnotaation erottaminen denotaatiosta ei aina ole helppoa, sillä konnotatiiviset merkitykset ovat usein tiedostamattomia ja muuttuneita niin luonnollisiksi, että niitä erehdytään pitämään denotatiivisinä tosiasioina. (Fiske 1992: 113 - 115; Masterman 1991: 148 - 150.) Mastermanin (1991: 150 - 151) mukaan konnotaatiot antavat vihjeitä tekstin syvemmistä merkitysrakenteista ja ideologioista. Ideologinen analyysi pyrkii kokoamaan tekstin konnotatiiviset sirpaleet yhteen, jolloin tekstin taustalla olevat arvot ja uskomukset saattavat paljastua.

Masterman pitää diskurssia toiminnallisena käsitteenä. Hänen mukaansa diskurssi ajaa kielellisin keinoin yhteiskunnallisia ja ideologisia tarkoituksia. Tosin tekstin tuottajan ajattelu ei kuitenkaan seuraa tietoisesti jotain ideologiaa, vaan tämän tekstissä saattaa olla ristiriitaisia piirteitä, jotka vihjailevat erilaisista ideologioista. Tekstin tuottaja esimerkiksi saattaa tekstissään pyrkiä välttämään seksistisiä sanavalintoja, mutta siitä huolimatta itse tekstin sisältö voi ilmaista patriarkaaliselle diskurssille ominaista ajattelua. Kirjoittajan arvot ja uskomukset voivat olla niin yleisesti hyväksytyjä, etteivät itse tuottaja ja lukija (tai kuulija) huomaa tekstissä mitään poikkeamia. (Masterman 1991: 154.)

Norman Faircloughia huolestuttavat valtaa koskevat kysymykset: se, miten yhteiskuntajärjestelmissä toimivat valtasuhteet vaikuttavat joukkotiedotukseen ja miten joukkotiedotus toisaalta vaikuttaa valtasuhteisiin, esimerkiksi luokkaa, sukupuolta ja etnisyyttä koskeviin suhteisiin. Näistä kysymyksistä on mediatutkimuksen piirissä puhuttu ideologioina - tärkeää on siis, kuinka tiedotusvälineiden kieli toimii ideologisesti. Kun edelliseen kysymykseen vastataan, keskeisessä asemassa ovat representaatiot, identiteetit ja suhteet (ks. luku 3. 2.): tiedotusvälineiden kielen ideologisuuden sisältyminen tiettyjä tapoja, joilla maailmaa esitetään (esimerkiksi prinsessa Dianan tietynlainen representointi: ”sydänten kuningatar” jne.), sosiaalisten identiteettien rakentuminen (esimerkiksi sanomalehdessä esiintyvien tieteen asiantuntijoiden tietynlainen konstruointi) ja sosiaalisten suhteiden rakentaminen tietyllä tavalla (esimerkiksi paparazzien ja kansan suhteen konstruointi niin kuin olisi kysymys saman elämismailman jakavien ihmisten suhteista). (Fairclough 1997: 23, 26.)

Kaikki joukkoviestinnän muodot herättävät kysymyksiä siitä, kuka saa osallistua viestintään, mitkä yhteiskunnalliset toimijat saavat mahdollisuuden kirjoittaa, puhua ja olla esillä ”välillisessä näennäisvuorovaikutuksessa” (Faircloughin termi) - ja mitkä taas eivät. Tämän vuoksi voidaan ajatella, että toimittajalla on kaikkein tärkeimmät ohjat käsissään: hän saa pitkälti päättää, kenen ääni mediassa ilmoille kajahtaa. Ei ole mitään teknistä syytä, mikseivät monenkirjavat yhteisöt (esimerkiksi ay-liittojen alajaostot, työttömät ja vähemmistöihin kuuluvat) voisi tuottaa omaa materiaaliaan ja saada niitä julki dokumentteina tai osana uutisia. Silti näin tapahtuu harvoin. Median tarjonta on ammatillisesti ja institutionaalisesti valvottua ja yleensä tiedotusvälineissä pääsevät esille parhaiten ne, joilla jo ennestään on taloudellista, poliittista tai kulttuurista valtaa. (Fairclough 1997: 58.)

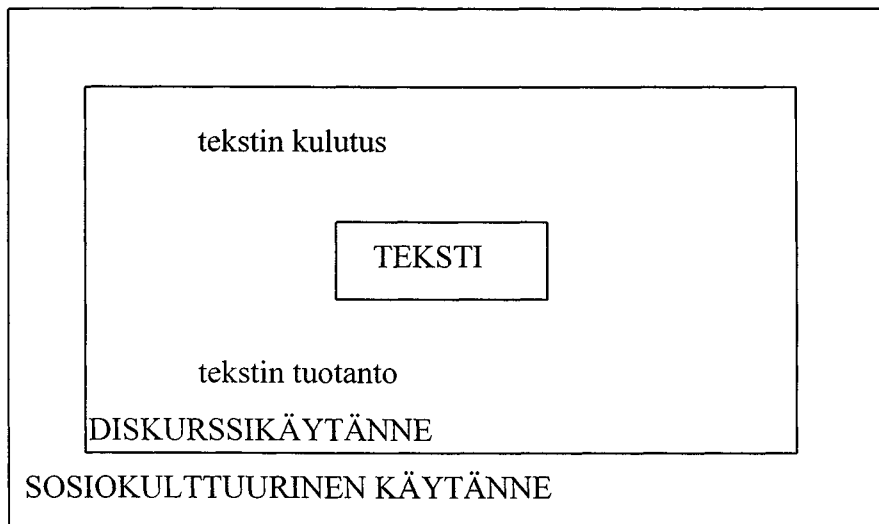
Kriittisyys on kriittisessä kielentutkimuksessa merkinnyt puuttumista kielenkäytön ilmentämiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Eri tutkijoiden näkemykset poikkeavat valtavasti toisistaan. Äärimmäistä kantaa edustanee Ruth Wodak, jonka mukaan kriittisen lingvistiikan päämääränä on ”epätasa-arvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden paljastaminen”. Jos tämä ”maailma paremmaksi” -kampanja unohdetaan, yleisesti ottaen voisi sanoa, että kriittinen tekstianalyysi tutkii pikemminkin sitä, miten kielen avulla tuetaan tai vaihtoehtoisesti uhmataan yhteiskunnassa vallitsevaa vallan asymmetriaa. Diskurssin tutkimusta onkin kritisoitu siitä, että ideologian ja tiedotusvälineiden

sosio-kulttuurinen analyysi polkee kielellistä analyysia voimalla jalkoihinsa. (Kalliokoski 1996: 21 - 24.)

3. 4. Analyysimalli TODA (textually oriented discourse analysis)

Kriittistä diskurssintutkimusta voidaan havainnollistaa TODA-analyysimallilla. TODA-lyhenne tulee sanoista ”textually oriented discourse analysis”. Perusoletus mallissa on, että diskurssin tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten diskursseja tuotetaan, välitetään ja mihin niitä käytetään. TODA:ssa on kolme tasoa, jonka mukaan jokainen diskurssiivinen tapahtuma eli käytännössä viestintätilanne on samanaikaisesti teksti, diskurssiikänteen osa ja samalla myös osa sosiokulttuurista käytännettä. (Fairclough 1997: 81.) (Huomautus: *Miten media puhuu* -teos on suomentanut Media Discourse -alkuperäisteoksen sanan *practice* ‘käytännöllä’, mutta itse käytän siitä suomennosta ‘käytänne’, joka on mielestäni osuvampi ilmaus.)

Kriittisen diskurssianalyysin analytyttisen viitekehyksen voisi siis tiivistää seuraavaan kuvaan, josta käy ilmi viestintätapahtuman kolmen ulottuvuuden välinen suhde.

Kuva 3.

Kuvion keskellä oleva *teksti* (text) käsittää kuvauksen tason. Tekstillä tarkoitetaan diskurssin kielellistä ilmentymää eli puhuttua, kirjoitettua tai visuaalista tekstiä. Tekstin

tasolla käsitellään tekstiä tuotteena ja keskitytään lähinnä tekstin muodollisiin piirteisiin. Seuraavalla tasolla on *diskurssikäytänne* (discourse practice), joka merkitsee tekstin ja vuorovaikutuksen suhteen tulkintaa eli tuottamiseen, jakeluun ja kulutukseen liittyviä sosiokognitiivisiä prosesseja. Suurimmassa laatikossa *sosiokulttuurinen käytänne* (sociocultural practice), joka on vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kontekstin selitys. Tähän liittyvät kiinteästi muun muassa kulttuuri, instituutio sekä yhteiskunnallinen, taloudellinen ja poliittinen tilanne. Nämä kolme tasoa vaikuttavat toisiinsa, muovaavat toisiinsa eli ovat vastavuoroisia. (Fairclough 1997: 79 - 86.)

Tällaisen kolmeen tasoon jakautuvan kuvauksen tarkoituksena on nostaa esiin kokemukselliset suhteisiin liittyvät ekspressiiviset arvot: Mitä arvoja teksti välittää? Millä kielellisillä keinoilla?

M.-R. Luukan (henkilökohtainen tiedonanto syksyllä 1997) mukaan tärkein taso TODA-analyysimallissa kielitieteilijälle on tekstin kuvauksen taso. Se keskittyy ensinnäkin sanastoon, jolloin keskeisiä ovat seuraavantyyppiset kysymykset: Miten tekstin tuottajan maailmankuvan jäsentyminen ilmenee sanastossa? (= Miten maailmaa lokeroidaan? Millaisia ideologisesti värittyneitä sanoja käytetään? - *Vapaus, veljeys, tasa-arvo*...) Mitä diskurssisuhteisiin liittyviä sanoja esiintyy? (= Miten roolisuhteet ilmenevät? - Muodollisuus - tuttavallisuus...) Mitä ekspressiivisiä merkityksiä sanoille on, eli kuinka ilmaistaan tuottajan mielipiteitä ja arvostuksia? (*Toimiston tytöt, mutakuonot*...) Mitä metaforia käytetään? (Kuoleman metaforat...) Toiseksi tekstiä voidaan tarkastella kieliopillisten piirteiden kautta. Tällöin tärkeitä ovat esimerkiksi seuraavat kysymykset: Mitä kokemusperäisiä merkityksiä tekstistä löytyy lauseopillisesti? Mitä diskurssisuhteita kieliopilliset muodot ilmentävät? (Vertaa: *Varastorakennus paloi. - Nuorisojengi poltti varaston*.) Mitä ekspressiivisiä keinoja käytetään? (Roolisuhteet, modaalisuus...) Miten asiat liitetään toisiinsa? (= Mikä on syy, mikä seuraus? Mitkä ovat vastakohtia?)

Kolmas näkökulma kielellisessä tarkastelussa ovat tekstuaaliset rakenteet. Ne keskittyvät esimerkiksi siihen, millaisia interaktion konventioita tekstissä ilmenee. (= Miten teksti rakentuu? Dominoiko joku? Miten vuorot vaihtuvat?) Tärkeää on myös se, millaisia laajempia rakenteita teksti ilmentää? (= Kuka saa tekstissä puhua? Onko tekstissä konventionaalinen genre vai aivan uudenlainen?)

Kaksi muuta tasoa eli tulkinnan ja selityksen tasot jäävät kielitieteessä usein huomiotta. Tiivistetysti tulkinnan tasolla tutkitaan muun muassa tilannekontekstia (= Mitä tapahtuu? Ketkä osallistuvat? Mikä on kielen rooli tapahtumissa?) ja intertekstuaalista kontekstia (= Mihin genreen teksti liittyy?). Selityksen taso taas pohtii esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Miten yleisimmät sosiaaliset käytänteet muovaavat diskursseja, ja kuinka diskurssit muovaavat sosiaalisia käytänteitä yhteisön, instituutioiden ja tilanteiden tasolla? Mikä on diskurssin asema yhteisössä ja sen kamppailussa? Onko diskurssi normatiivinen, konventionaalinen vai epätavallisen luova? Mitkä yhteiskunnan, instituutioiden ja tilanteen valtasuhteet vaikuttavat diskurssiin? (M.-R. Luukka, henkilökohtainen tiedonanto syksyllä 1997.)

Olettamukseni on, että kaikilla näillä kolmella tasolla - erityisesti kuitenkin kielen tasolla - pystyy havaitsemaan lehtitekstin viihteellistymisen ja liukumisen yhteen kaunokirjallisen tekstin kanssa. Kielitieteilijänä näkökulmani asiatekstien tulkinnassa on tässä tutkimuksessani luonnollisestikin kielitieteellinen, mutta jonkin verran sosiologistakin on tullut mukaan. Seuraavassa taulukossa 1 (Luukka 1995: 48) on vertailtu sosiologian ja kielitieteen diskurssikäsitteiden eroja:

SOSIOLOGIAN DISKURSSI	KIELITIETEEN DISKURSSI
kuvauksen fokus: yhteisö	kuvauksen fokus: kieli
diskurssi: tapa hahmottaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä	diskurssi: puhuttu tai kirjoitettu teksti, keskustelu tms.. kielellinen tuote
yhteisö sellaisena kuin diskurssi sen paljastaa	diskurssi sellaisena kuin se tilanteessa ilmenee
diskurssin tuottaminen osana yhteisön toimintaa	diskurssin tuottaminen ja eteneminen vuorovai- kutustilanteessa
miten diskurssi yhteisössä rakennetaan, miten diskurssi rakentaa yhteisöä?	millainen diskurssi on ja miten se rakentuu?

Taulukko 1.

4. Asiatekstien tulkinta lukion äidinkielessä

4. 1. Joukkoviestinnän opetus

Tutkielmassani joukkoviestinnän opetuksen kuvausta Suomessa puoltaa se, että asiatekstejä analysoidaan yleensä silloin, kun käsitellään joukkoviestintää. Mediakasvatus liittyy olennaisena osana joukkoviestinnän opetukseen. Perinteisesti tähän piiriin äidinkielessä kuuluvat sanoma- ja aikakauslehdet, populaarikirjallisuus, televisio, video, radio, filmit, mainonta sekä myös tietotekniikka (Sarmavuori 1993: 180). Joukkoviestintä siis integroituu monella tavalla äidinkielen eri osa-alueisiin, puhumiseen, kuuntelemiseen, lukemiseen, kirjoittamiseen. Nämä taidot puolestaan kehittävät kielen, kirjallisuuden, draaman ja kulttuurin hallintaa.

Joukkoviestinnän opetusta luonnehtivat hyvin mystifiointi, viihteellisyys, visuaalisuus ja muutosnopeus. Kenties juuri mystifiointi saa joukkoviestinnän opetuksen tuntumaan monista opettajista pelottavalta. Monilla oppilailla onkin kokemuksia siitä, että televisiota ja videoita hyödynnetään äidinkielen tunneilla pelkäämään murre-tallenteiden ja kansanperinnefilmien katselemiseen. Niin ei kuitenkaan pitäisi olla. Len Masterman esittää kirjassaan *Medioita oppimassa* piintyneitä ajattelutapoja mediasta. Mediat nähdään kielteisessä mielessä esimerkiksi kulttuurisen rappion vauhdittajina ja populaareina taidemuotoina. Kyseenalaista on, onko median merkitys hyvä vai paha silloin, kun se on oppimisen sekä tiedon ja kokemuksen *apuväline*. (Masterman 1991: 37 - 54.) Tällaiset ajatukset mediasta saavat opettajan ja miksei oppilaankin - vanhemmista puhumattakaan - helposti ajattelemaan, että media on paha peikko, jolla on huono vaikutus kasvavaan nuorisoon, ja tällaisilta peikoilta pitäisi ehdottomasti suojautua. Viestinnän opetuksen tulisi tarjota ratkaisu tällaisiin pelkoihin eikä vain ruokkia sitä: sen tehtävänä olisi poistaa viestinnästä myytit ja tarunomainen salaperäisyys (Sarmavuori 1993: 181).

Vilkaisu viestintäkasvatuksen opettamisen historiaan kertoo paljon koulumaailman suhtautumisesta mediaan. Viestintäkasvatus alkoi elokuvakasvatuksena, lähinnä elokuvien moraalisen tarkasteluna. Sen jälkeen siirryttiin elokuvien ja tv-

ohjelmien esteettisen laadun ja sisällöllisten piirteiden tarkasteluun. 1960-luvulla oli vuorossa kommunikatiivinen lähestymistapa, joka sisälsi audiovisuaalisen kommunikaation ymmärtämistä ja itsensä ilmaisemista av-välineiden avulla; kuvakerronta ja kuva-analyysi elivät tuolloin kukoistuskauttaan. Seuraavalla vuosikymmenellä mukaan tuli yhteiskunnallinen tarkastelu. Lisäksi käsiteltiin myös tuotantoa ja vastaanottoa. (Sarmavuori 1993: 182 – 183.) Nykyään viestinnän opettamisen kenttä on melko sirpaleinen. Mastermanin mukaan sirpaleisuus ja sen mukanaan tuomat ongelmat johtuvat siitä, että media on ”kätevä kaikenkattava kategoria, johon voidaan kun ollaan kyllin kekseliäitä sisällyttää mitkä tahansa kommunikaation muodot” sekä siitä, että jokaisella yksittäisellä medialla voi olla ”hämmentävän moninaisia tehtäviä”. Usein kouluissa on juuri tämän takia yritetty opettaa aihetta pelkkänä osien yhteenlaskettuna summana. Niinpä monet opettajat ovat urhoollisesti kahlanneet elokuvan, television, mainonnan, lehdistön ym. viidakossa. Lopputulos on tavallisesti se, että mikään aiheista ei avaudu, koska kaikkea ollaan käsitelty liian pintapuolisesti. Mastermanin ehdotus ongelmasta selviytymiseen oli yksinkertainen: kannattaa keskittyä vain yhteen mediaan, johon tutustutaan tarkemmin kuin yrittää kerätä tiedon sirpaleita monesta suuresta aiheesta ympärilleen. (Masterman 1991: 17 - 18.)

Itse noudatan tutkimuksessani Mastermanin ohjeita siinä mielessä, että keskityn yhteen aihepiiriin, sanomalehtien asiatekstien ja niihin sisältyvien kuvien tarkasteluun. Asiatekstien valintaa tuki se, että lukemisrituaali on länsimaisessa, erityisesti suomalaisessa, yhteisössämme varsin voimakas sosiaalinen tapa. Rituaaliksi lukemisen tekee toistuvuus: missä, milloin ja miten lehteä luetaan - lukutottumuksia seuraamalla edellisiin kysymyksiin saadaan varmastikin samantyyppisiä vastauksia. Lukemisrituaaliin liittyy toistuvuuden lisäksi tietty turvallisuusfunktio: lukemisesta tulee esimerkiksi aamuisin tapa, jota ilman tuntuu, että päivärytmi menee sekaisin. (Sarmavuori 1993: 186.) Sanomalehden valintaani vaikutti myös se, että lehti itsessään on jo aikamoinen oppikirja, niin paljon oppimateriaalia se sisältää. Se tarjoaa aineksia lukemattomiin harjoituksiin: otsikointiin, tiivistelmiin, referaatteihin, mielipidekirjoituksiin, vastineisiin, uutisiin, ilmoituksiin, mainoksiin.

4.2. Lukion opetussuunnitelma ja viestinnän opetus äidinkielessä

”Äidinkieli on tärkeä elämänhallinnan väline ja identiteetin rakentaja. Siihen perustuvat oppiminen, sosiaalinen vuorovaikutus ja kulttuuriin kasvaminen. Äidinkielen opetus tähtää kulttuuriseen luku- ja kirjoitustaitoon sekä yhteiskunnan vaatimukset täyttäviin kielen taitoihin.” Opetussuunnitelman mukaan äidinkielellä on moninainen tehtävä oppiaineena, sillä se on jo itsessään taito-, tieto-, kulttuuri- ja taideaine. Äidinkielen opiskelun tärkeitä tavoitteita ovat viestinnän taitojen kannalta, että

- opiskelijan ajattelu- ja ilmaisutaidot kehittyvät,
- opiskelija omaksuu yhteiskunnassa tarvittavia kielen, kirjallisuuden ja viestinnän tietoja ja taitoja,
- opiskelija perehtyy erilaisiin tapoihin tarkastella ja eritellä kieltä ja kulttuuria ja
- opiskelijan taito lukea eläytyvästi, erittelevästi, kriittisesti ja tulkitsevasti kehitty kirjallisuuden opiskelun avulla. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994: 37.)

Opetussuunnitelma nostaa kulttuuriin kasvamisen enimmäkseen äidinkielen tehtäväksi. Myös Norman Fairclough (ks. edellinen luku) piti median tutkimista osana kulttuuria ja yhteisöä. Opetussuunnitelma 1994 määrittelee kulttuuri-identiteetin selkeyttämistä näin: ”Kulttuuri muovaa kasvavan nuoren koko minuutta. Kulttuuri-identiteetin keskeisiä osia ovat arvot, moraali, asenteet, tiedot, taidot, ihmissuhdemallit, elämäntapa ja maailmankuva. Kansainvälistyvässä maailmassa arvostetaan kulttuurista omaleimaisuutta ja taitoa toimia oman kulttuurin tulkkina.” (Opetussuunnitelma 1994: 16.) Juuri mediaa voidaan pitää erinomaisena ja tehokkaan kulttuurin heijastajana.

Tarkastelen seuraavissa luvuissa kahta lukion äidinkielen oppikirjasarjaa, Otavan *Kieli ja kulttuuri* -sarjaa sekä WSOY:n *Äidinkieli*-sarjaa niiltä osin, jotka käsittelevät mediakasvatusta ja viestintää. Kysymykseen tulevat tällöin äidinkielen kurssit 3 ja 4, ehkä myös kurssi 1 (Kieli tiedon hankkimisen ja välittämisen keinona), mutta käsittelem tässä vain kurssit 3 ja 4. Näitä kursseja opetussuunnitelma kuvailee seuraavasti:

Kurssi 3: Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen

Kurssilla harjaannutaan tekstien erittelyyn ja tulkintaan. Käyttämällä tarpeellisia teksteistä puhumisen käsitteitä opiskelijaa ohjataan oman kirjoitetun ja puhutun tekstin suunnitteluun, muokkaamiseen ja viimeistelyyn. Perehdytään kirjakielen ohjailun periaatteisiin ja opastetaan kielen omatoimiseen huoltoon.

Kurssi 4: Kielen valta

Kurssilla perehdytään monipuolisesti kielellä vaikuttamiseen sekä puhujan että kirjoittajan roolissa. Tarkastellaan kieleen kätkeytynyttä vallankäyttöä, esimerkiksi eri instituutioiden kielenkäyttötapoja. Totuttaudutaan seuraamaan yhteiskunnallista keskustelua ja osallistumaan siihen. Tarkastellaan kirjallisuuden suoria ja epäsuoria vaikutustapoja. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994: 38.)

Tarkoitukseni on siis seuraavissa luvuissa kuvata Otavan ja WSOY:n lukion oppikirjoista kurssit 3 ja 4 niiltä osin, mitä ne ottavat mukaan mediakasvatukseen ja mitä jättävät pois sekä sen, kuinka kurssit kattavat opetussuunnitelmissa esitetyt sisällöt. Käsittelen kurseista 3 ja 4 vain ne alueet, joilla on mielestäni merkitystä asiatekstien tulkinnassa ja jätän sivuun ne kohdat, joissa käsitellään esimerkiksi kurssilla luettavia kaunokirjallisia teoksia. Etenen siten, että käsittelen ensin ns. teorian, sen jälkeen aiheeseen liittyvät tehtävät ja harjoitukset. Yritän aluksi kuvata kirjojen sisällöt mahdollisimman objektiivisesti (mikä mieletön tehtävä!) ja sen jälkeen esitän niistä enemmän kriittikkiä. Vaikka käsittelen tässä vain kahden kurssin sisällöt, se ei sulje pois mahdollisuutta, etteivät jotkin muut kurssit voisi käsitellä mediakasvatusta.

4. 3. Otava: Kieli ja kulttuuri - Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja

4. 3. 1. *Tekstiavaruudessa*

Otavan Kieli ja kulttuuri 1 - 3 (1997) on lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja. Kurssit on jaettu kahteen kirjaan. Kullakin kurssilla on oma otsikkonsa - kolmas kurssi, joka käsittelee tekstin rakentumista ja tulkitsemista, on nimeltään *Tekstiavaruudessa*. Kurssin alaotsikoita ovat *Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen*, *Kaikki tekstit vaativat tulkintaa*, *Teksti on toimintaa*, *Tekstin arkkitehtuuri*, *Kuka toimii tekstissä?* ja *Kielen kuvallisuus*.

Kurssin alussa, luvussa Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen, kirja esittää kolme teesiä, jotka oppilaiden on kurssin kuluessa tarkoitus oivaltaa:

- 1) Teksti on enemmän kuin siinä on näkyvissä.
- 2) Jokaista tekstiä voi lukea monella tavoin.
- 3) Lukemistapoja voi ja pitää perustella, vertailla ja analysoida.

Samalla sivulla on myös lainaus lukion opetussuunnitelmasta 1994, jossa kuvataan kurssin oppisisältö. Kurssin ensimmäiseltä tekstiä sisältävältä sivulta käy ilmi, että elämme tekstien keskellä. Samalla kiteytetään myös se ajatus, että ajattelumme ja ajatusmaailmamme koostuu niistä teksteistä, joiden kanssa olemme jollakin tapaa tekemisissä. Kieli ja kulttuuri kertoo myös sen, että ”uudetkin tekstit ovat jo ennalta tuttuja, sillä ne lainaavat ja muistuttavat jollain etäisellä tavalla jo näkemäämme ja kokemaamme”. Tällainen tuttuus auttaa tunnistamaan uusiakin tekstejä. (Havaste et al. 1997: 180.)

Toinen luku, Kaikki tekstit vaativat tulkintaa, kiteyttää pääajatuksensa alussa näin: ”Yhdessä mielessä teksti on sanoja paperilla, peräkkäin, riviltä toiselle. Näistä merkeistä ja sanoista lukija rakentaa kokonaisuuden. Lukijalla on äänetön sopimus tekstin kanssa. Sen mukaan tekstiä on syytä pitää järkevänä ja tarkoituksenmukaisena: sille on mielekästä löytää käyttökelpoinen tulkinta.” Luku jatkaa jo alussa esiin tullutta ”elämme tekstien keskellä” -teemaa. Teksti luonnehditaan suppeimmillaan yhdeksi pikku sanaksi tai eleeksi ja laajimmillaan taas paksuksi tiiliskiviromaaniksi tai teossarjaksi. Luku selvittää esimerkin avulla, miksi jokainen teksti on syytä tulkita. Esimerkkinä on käytetty sanaa *hunaja*, jonka merkitys vaihtelee sen mukaan, missä kontekstissa se esiintyy: purkin kyljessä, metaforassa (*hänen äänensä oli pelkkää hunajaa, auto maksaa hunajaa*), käskyssä, pyynnössä. Luvusta käy ilmi sama, mitä Faircloughkin kirjoitti tekstin ”itsestäänselvyyksistä”: itsestäänselvydetkin ovat tulkintoja, ja merkitys syntyy vasta kun tekstin vastaanottaja tulkitsee, yhdistää tekstiin suuren joukon kulttuurista tietoa. Päätelmiä teemme usein huomaamattamme siitä, miksi teksti on laadittu ja mitä sillä halutaan saada aikaan. Tämän tiedon avulla tekstiä tulkitaan edelleen. Paitsi että päättely perustuu sanoihin ja lauseisiin, se perustuu myös tekstin esiintymispaikkaan, typografiaan, otsikointiin, kuviin ja muihin ei-kielellisiin aineksiin. Luvun mukaan tekstit eivät ole läheisiä siksi, että ne kuvaisivat samaa asiaa vaan siksi, että ne tulkitaan läheisiksi, kun etsitään mielekkyyttä erilaistenkin asioiden välillä. (Havaste et al. 1997: 184 - 186.)

Saman luvun väliotsikon *Tekstillä on tausta ja ympäristö* alla kerrotaan, että tekstillä on aina jokin tarkoitus ja sen vuoksi tekstiä ei nähdä pelkkänä sisältönä

vaan ennen kaikkea toimintana; sisällön tarkastelu paljastaa vain pintatason. Luku mukaan kontekstia ovat 1) ne tekstit, joiden kanssa käsiteltävä teksti esiintyy samassa ajassa ja paikassa, 2) ne tekstit, joiden kanssa käsiteltävä teksti jakaa saman puheenaiheen sekä 3) ne tekstit, joiden kanssa käsiteltävä teksti pyrkii samaan päämäärään. Kontekstuaalistamisen laajuus vaihtelee: voidaan todeta pelkästään, missä teksti esiintyy ja milloin, tai voidaan tulkita teksti koko kulttuurin läpi. Toinen alaotsikko *Kirjakielen ohjailun periaatteet* korostaa, että kieli elää ennen kaikkea puhuttuna, kun taas kirjoitetun kielen traditiot syntyvät elämänaloilla, joihin liittyy paljon juhlavia, yleviä, kunnioitettavia, jopa tärkeileviä tunteita ja käytäntöjä. Siksi kirjoitetun kielen sanat ovat täydempiä kuin puhutun kielen ja usein myös sanavalinta on erilainen. Kirjoituksessa ei myöskään puhetta siirretä paperille, vaan kyseessä on erillinen kielenmuoto. Erilaisuus syntyy jo siinä, että puhuttua ja kirjoitettua kieltä käytetään eri tilanteissa ja eri asioista. (Havaste et al. 1997: 188 - 192.)

Tekstiavaruudessa-kurssin kolmannen luvun Teksti on toimintaa pääajatus on seuraava: ”Kirjoittajat ja lukijat käyttävät tekstejä yhteisön rakentamiseen. Teksteillä haetaan yhteistä maailmanjäsenystä; niillä myös järjestellään yhteisön jäsenten suhteita, luodaan niitä tapoja, joilla toimitaan. Juhlava ja arkinen, tuttavallinen ja etäinen ovat kielellä rakennettuja tulkintoja.” Teksti siis kuvaa yhteisön tapaa hahmottaa asiat ja siinä on sisällön lisäksi aina mukana toimintaa. Tekstejä voidaan tarkastella sisältötasolla ja vuorovaikutuksena. Kun tarkastellaan tekstiä vuorovaikutuksena, keskeistä silloin on se, miten teksti on rakennettu ja mihin se pyrkii. Luku esittää esimerkiksi veroalennusta käsittelevän dialogin, jossa tapahtuu paljon muutakin kuin keskustelu veroalennuksesta: dialogeista hahmottuu puhujien keskinäinen rooli ja liikkumatilan säätelyä - kuka saa puhua ja millä sävyllä. Luvun mukaan kaikki teksti toimii samalla tavalla siinä mielessä, että teksteistä hahmottuu aina puhujan rooli. Tekstiä lukemalla selviää, kuuluuko lukijan olla innostunut, epäilevä, kriittinen jne. (Havaste et al. 1997: 195 - 197.)

Teksti on toimintaa -luku käsittelee myös intertekstuaalisuutta, sillä ”mikään teksti ei synny tyhjästä”. Teksti voi siis saada vaikutteita muista teksteistä ja puolestaan vaikuttaa uusiin teksteihin. Tekstienväliset yhteydet ovat aina läsnä. Yhteyksien listaaminen on mielenkiintoista, jos niillä avarretaan ymmärtämistä ja havaitaan tekstistä enemmän. Intertekstuaalisuuden eri ”lajeiksi” kirja mainitsee allegorian, parolimpsestin, parodian, pastissin ja plagiaatin. (Havaste et al. 1997: 197 - 202.)

Tekstin arkkitehtuuri -luku käsittelee lähinnä keinoja, joita kirjoittajalla on käytössään, jotta hän saisi viestinsä välitettyä lukijalle mahdollisimman tarkasti. Tällaisia keinoja ovat

- 1) tekstin kokonaisarkkitehtuurin suunnittelu: mistä juttu alkaa ja mihin se päättyy - millaisen kaaren kirjoitus tekee
- 2) yksittäiset kappaleiden tehokeinot: vertaukset, yleistyksset, argumentaatiot
- 3) kieli- ja mielikuvat
- 4) asioiden väliset kytkökset: väitteet ovat väitteitä, eikä niillä ole yhteyttä toisiinsa, ennen kuin joku asettaa ne yhteyteen ja
- 5) lukijan suostuttelu: aina ei kannata väittää varmasti vaan voi tarjoilla ja ehdotella näkökantoja.

Kysymyksiä, joihin luku antaa vastauksen, ovat seuraavat: Mistä sisältö tekstiin? Miten teksti saadaan kootuksi? Millainen työskentelytapa kannattaa valita? Mikä on toimittajan rooli? Miten haastattelija toimii? Näistä mielestäni mielenkiintoisin on toimittajaa käsittelevä kohta. Siinä selitetään paitsi lehtijutun kokoamiseen liittyvistä käytännön seikoista (kuten otsikoinnista, rakenteesta), mutta myös toimittajan *ääntä* pohditaan. Luku kertoo, että uutisessa ja tiedotteessa kirjoittajan oma ääni kuuluu vain rivien välillä, kun taas kritiikissä kirjoittajan ääni on selvempi. Lisäksi selvitetään lyhyesti yleisimmät lehdessä esiintyvät asiatekstilajit. Myös kuvituksen kritisointi nostetaan esille. (Havaste et al. 1997: 205 - 227.)

Kuka toimii tekstissä? -luku tiivistää keskeisen sisältönsä alussa: ”Tekstin kertoja ei ole sama kuin tekstin kirjoittaja, sillä tekstistä voi löytää erilaisia rooleja. Koska viesti suunnataan jollekulle, myös lukijalle on varattu erilaisia rooleja. Ne näkyvät tekstin synnyttäminä odotuksina.” Kaikissa teksteissä on siis puhujan rooliminä näkyvissä. Yhdellä ihmisellä voi olla useampikin rooliminä. Jos laaditamme anomuksen, jolla pyydämme viranomaista korjaamaan jonkin virheen, siihen tulee nöyrän kansalaisen sävy (*Pyydän saada korjausta asiaan.*), ja viranomaisten määräykseen tulee taas mahtipontinen sävy (*Muutoksista on ilmoitettava välittömästi virastoon.*). Koska viesti on aina suunnattu jollekulle, tekstistä on luettavissa se, millaiselle lukijalle sanottava on suunnattu. Tekstin tuottajat ovat omaksuneet kielen välityksellä sen, miten teksti rakennetaan erilaisille ryhmille, esimerkiksi lapsille ja aikuisille. (Havaste et al. 1997: 228 - 229.)

Kuka toimii tekstissä? -luku käsittelee myös kaunokirjallisen tekstiä. Esimerkiksi se ottaa Aleksis Kiven runon *Sydämeni laulu*, jossa runon kertoja - tuutulaulua laulava rakastava äiti - on selvästikin eri kuin runon kirjoittaja. Kieli ja kulttuuri 1 - 3 toteaaakin, että runon, novellin, romaanin tai muun tekstin kertoja vaikuttaa joskus hy-

vinkin kirjailijan näköiseltä hahmolta. Kuitenkaan kertoja ei ole sama henkilö kuin kirjailija, vaan kertoja yksi tekstin henkilöahmoista, jonka kautta kirjoittaja voi ottaa näkökulman, joka värittää kuvattua aihetta. Luvusta selviää, että kirjan - siis fiktiivisen teoksen - luoma todellisuus muistuttaa usein hyvin paljon kirjailijan tuntemaa todellisuutta. Tätä ”todellisuutta” luodaan joukolla konventioita, joilla sepitetystä todellisuudesta tulee tarkoituksenmukaisempi (esimerkiksi suuresta juhlapäivästä tehdään aurinkoinen, koska se tukee paremmin kertomuksen sävyä). Kirja kertoo myös, että ”erityisesti päiväkirjamuotoisissa teksteissä kirjailijan ja kertojan välistä eroa on vaikea nähdä”, koska päiväkirjamuoto saa aikaan illuusion siitä, että kyseessä olisi todellisuuden suora kuvaus. Kuitenkin kysymyksessä on fiktiivisestä tekstistä, ei dokumentista, sillä kirjailija jäljittelee todellisuutta valikoiden. Sama ilmiön tapaa ei-kaunokirjallista teksteistäkin. Esimerkiksi se, kuinka puhe merkitään muistiin, on tulkitsevaa. Suoran kerronnan muuttaminen epäsuoraksi esitykseksi muuttaa myös puhutun sisällön. Samoin myös esimerkiksi nonverbaalisten viestien poisjättäminen muuttavat tekstin sisältöä. (Havaste et al. 1997: 230 - 232.)

Luku Kuka toimii tekstissä? käsittelee myös sitä, kuinka ihmisillä on tiettyjä ennako-odotuksia teksteistä. Tästä mainitaan esimerkiksi Jouko Turkan televisiolle ohjaama *Seitsemän veljestä*, joka herätti kuumia tunteita yleisössä. Näin kommentoi eräs Ilkka-lehden puhelinkyselyyn soittanut henkilö: ”Tämä Turkan juttu oli ihan hirveä räkäjuttu. Niin iljettäviä lähikuvia. Turkkahan on sadistinen masokisti, joka nauttii saadessaan ohjaajana myös näyttelijät samaan tilaan, vieläpä aivan mielipuolisesti kuvattuina läähättävinä lähikuvina. Vaikka veljekset ovatkin luonnonlapsia niin Aleksis Kivi ei ole kuitenkaan tarkoittanut sitä että he ovat eläimen tasolla.” Oppikirja osoittaa, kuinka historia ja piintyneet tulkintatraditiot toistavat itseään. Tulistuihan itse August Ahlqvist kuvasta, jonka Kivi Suomen kansasta antoi - Ahlqvist nimittäin oli vakuuttunut siitä, ettei ”todellinen” kansa ryyppää ja tappele, vaan on runebergiläiseen tapaan kansallisromanttinen ja ruusunhohteinen. (Havaste et al. 1997: 232 - 234.)

Kielessä ja kulttuurissa korostetaan myös lukijan roolia. Samaa kirjaa voi lukea joka kerralla eri tavalla, sillä monet seikat kuten mielentila, ympäristö ja ikä vaikuttavat lukukokemukseen. Vaikka tulkinnat ovat erilaisia, kirjoitetut tarinat ovat samoja. Lisäksi oikeita tulkintoja on monia, koska teosta voi lähestyä monella tapaa. Kirjailijalla on usein oma selkeä tulkinta omasta teoksestaan, mutta sekin on vain yksi tul-

kinta toisten joukossa. Oppikirjan mukaan jokaiseen tekstiin on sisäänkirjoitettuna käsitys siitä, millainen ihminen tekstiä voisi lukea. Jotta Kiven Seitsemää veljestä voisi ymmärtää, täytyy olla lukutaito, suomenkielinen ja perustietoja suomalaisesta yhteiskunnasta. Tulkinnassa apuna voi käyttää myös tietoja kirjailijan paikasta suomalaisessa kulttuurissa, faktoja muutoksesta kirjallisuuskäsityksessä ja niin edelleen. Lopussa korostetaan myös sitä tulkinnan relevanttiutta: on paljastettava jotakin keskeistä ja merkityksellistä teoksen koko inhimillisesti koskettavasta ajatuksesta eli teemasta. Nämä säännöt pätevät niin fiktion kuin faktaankin. (Havaste et al. 1997: 236 - 239.)

Viimeinen kolmannen kurssin luvuista käsittelee kielen kuvallisuutta. ”Kieli ilmaisee uutta siten, että vanhoja merkityksiä käytetään uusissa yhteyksissä. Kielen vaikuttavuutta lisää myös rytmisyys, jota on lyriikan lisäksi kaikkialla muuallakin. Muodon tarkastelu auttaa sisällön tulkinnassa.” Luvusta selviää, että ihminen hyödyntää vertailua kohdatessaan outoja ja uusia asioita - ne selitetään tuttujen asioiden avulla. Tämän takia kielellä pystyy ilmaisemaan uusia merkityksiä vanhoilla työkaluilla. Esille otetaan myös vertailu ja metaforat sekä niiden suhde toisiinsa. Lopuksi käsitellään kielen rytmillisyyttä, johon sisältyvät sanajärjestys, alkusointu eli alliteraatio ja riimitys. Viimeiseksi esitellään tekstityypeistä runo, josta löytyy paljon tulkittavaa monella tasolla. (Kieli ja kirjallisuus 1 - 3 1997: 240 - 257.)

Kurssin tehtävät ovat hyvin erityyppisiä keskenään. Kaikki tehtävät sivuavat jollakin tavoin tekstin rakentumista ja tulkintaa - kirjo on seuraavanlainen: projekti-tehtävä, jossa aiheena on eri vuosikymmenten lelusuosikit ja tarkoitus hioa omaa kirjallista ilmaisua; kielenainesten tunnistaminen ilmaisuista; runojen, mainosten ja uutisten analyysia; kollaasin laatiminen ja sen kautta kielellisten kontrastien ja piilovaikutusten tarkastelua; tekstien suuntaamista kohderyhmille; erilaisten puheitten ja puhetaipojen sekä puhujien arvioinnin harjoittelua; tekstin tulkintaa siten, että ensin tarkastellaan osia ja sitten kokonaisuutta; kontekstintunnistamisharjoitus; tarkastellaan aikakauden vaikutusta mainoksiin ja kauneusihanteisiin; erilaisia kirjoitusharjoituksia, esimerkiksi kannanotto, vastine; tekstin tarkoituksenmukaisuuden arviointia; tunteisiin vetoamisen tunnistamista tekstistä; haastattelun tekeminen; pastissin ja parodian laatiminen; lukija-analyysia; kaunokirjallisen teoksen analyysia; vierassanojen suomentamista; ”neutraalien” lehtitekstien muuntaminen esimerkiksi poliittiseksi; tiedotteen ja uutisen laatiminen; oman vaihtoehtosanomalehden tekeminen; lukukokemusten vertailua; kieli-

kuvien tarkastelua; novellin tulkintaa. Lopussa oppilaan täytyy arvioida itse, mihin kurssi 3 pyrkii. (Havaste et al. 1997: 180 - 257.)

4.3.2. *Valloittava kieli*

Lukion neljäs äidinkielen kurssi käsittelee kielen valtaa. Kieli ja kirjallisuus 4 - 6 - oppikirjassa käsiteltäviä lukuja ovat *Kielen valta*, *Kieli elää meissä*, *Mainokset!*, *Neljäs valtiomahti*, *Demokratia vaatii osallistumista* sekä *Vaikuttamisen monet muodot*. Alussa on jälleen lukion opetussuunnitelman määritelmä, mitä kurssiin tulisi sisältyä. Esillä ovat myös teesit, joiden tulisi avautua opiskelijalle kurssin etenemisen myötä:

- 1) Demokratia vaatii yksilöltä kykyä osallistua päätöksentekoon.
- 2) Kaikki tekstit ovat vallanvälineitä.
- 3) Mitä suurempi valta tekstiin kätkeytyy, sitä paremmin se on piilossa.

Kurssin on tarkoitus kehittää kykyä vaikuttaa ja ottaa vastaan uusia vaikutteita sekä tehdä ero tutkitun, perustellun tiedon sekä myyttien ja tunteisiin vetoavan vaikuttamisen välillä. Kurssi korostaa kriittisen lukemisen ja kriittisyyden tarvetta. (Havaste et al. 1998: 4, 10.)

Kurssikirjan ensimmäinen luku on *Kieli elää meissä*, jonka tiivistetty ajatus tulee esille heti alussa: ”Kieli ja kielenkäyttö ovat täynnä vakiintuneita tapoja ilmaista asioita. Kieli valikoi, luokittelee ja sisältää näkökulmia ja kielikuvia, joiden mukana menemme, ellemme niitä huomaa.” Erilaisissa kielenkäyttötilanteissa valinta ja luokittelu ovat vallankäyttöä: eri ihmisille puhutaan eri tavoin, eri asioista valitaan vain tilanteeseen tai tarkoitukseen sopiva. Luokittelu kieleen tulee siitä, että kaikki nimetään jostakin näkökulmasta, ja kun siihen totutaan, se muuttuu automaattiseksi. Luokittelua ovat myös stereotyyppit, joiksi varsinkin ihmiset ja ihmisryhmät jäykistetään. Nimitykset *vanhapiika*, *poikamiestyttö* ja *aktiivinen uranainen* sisältävät kaikki elämäntarinan, joka on kerrottu eri aikoina, erilaisten odotusten pohjalta. Samoin kielen vaikutus näkyy metaforissa, joita viljelevät runsaasti muun muassa urheilun ja politiikan kieli. Myytit taas kannattelevat kielen kautta tapaa nähdä maailmaa. Koska myytit elävät ajattelusamme, niitä on vaikea havaita ja tiedostaa. (Havaste et al. 1998: 12 - 14.)

Kieli ja kulttuuri 4 - 6 luonnehtii mainokset harkituksi vaikuttamiseksi, jonka viesteillä on monenlaiset siteet muuhun kulttuuriin. Maailmaa ilman mainontaa

on vaikea kuvitella, koska maailma on täynnä viestintää ja mainontaa voidaan pitää markkinatalouden omana viestintänä. Se on kulutusideologian ilmentymä, sillä kuluttaminen ei ole pelkästään ostamista vaan myös mainostarinoiden keskellä ja ostoparatiiseissa lähes henkistä kokemusta - se on onnellisuuden ja elämysten lähde. Mainokset ammentavat materiaaliseen kaikkea kulttuurissa liikkuvaa arkipäiväisyyksistä hätkähdyttäviin ilmiöihin. Tärkeintä on, että viestit huomataan. Mainoksille ei löydy mitään puhdasta genreä, sillä ne ovat suurimmaksi osaksi tekstien risteytyksiä: ne voivat olla ”luentomaisia” tuotteen esittelyjä, pastisseja, parodioita, taide- ja uutisvalokuvista koottuja luomuksia. Mainoksilla on myös erilaisia tehokeinoja kuten toisto (coca cola - mainokset), tieteen arvovallan, erotiikan, perheyhteyden tai ympäristöystävällisyyden korostaminen. Mainontaa on tutkittu paljon. Siitä kertoo se, että kuluttajien mieltymykset ovat tarkkaan tutkittuja. Kieli ja kirjallisuus 4 - 6 tarkastelee mainosten kieltä, joka usein on tietoista kielileikkiä, allusioita ja sanaleikkejä, koska mainoksissa haetaan huomiota rikkomalla tahallaan sovittuja normeja. ”Tavallisesta” kirjoitetusta kielestä mainoskieli eroaakin paitsi normien rikkomisen kautta, myös visuaalisuudellaan - mainoksen kieli on näyttävää! Nykyisenä postmodernina aikana mainonta saattaa olla ”epämainontaa”, kun kuluttajien voidaan olettaa tunnistavan tekstilajin, vaikka mainos olisi millainen hyvänsä. (Havaste et al. 1998: 16 - 31.)

Neljäs valtiomahti -luku ilmoittaa, että mediat luovat kuvaa maailmasta. Mediakritiikin tehtävänä on kysyä, millaista kuvaa. Koska sanomalehdistöä on sanottu neljänneksi valtiomahdiksi, on sen tehtävänä valvoa viranomaisia, informoida kansalaisia, välittää päättävälle tahoille kansalaisten toiveita. Luvun alusta myös selviää, että riippumattomillakin medioilla on omat taustaliikuttajansa, jotka enemmän tai vähemmän aktiivisesti vaikuttavat oman viestimensä linjaan. Myös lehtien toimintaa (tilauksia, ilmoittamista jne.) selvitetään. Samoin paneudutaan television puolella katsojalukuihin sekä interaktiivisiin ohjelmiin. (Havaste et al. 1998: 32 - 39.)

Oman alalukunsa on saanut mediakritiikki. Koska valtaosa maailmasta välittyy nykyisin median kautta, on syytä esittää mediakritiikin peruskysymyksiä: Toimiiko media välittääkseen tietoa vai vain viihdyttääkseen? Millaista tietoa media välittää? Millaisena tieto ja viihde maailman esittävät? Kieli ja kulttuuri 4 - 6 poikkeaa myös mediakritiikin kritiikkiin ja kyselee, onko pelkästään tieto arvokasta. Eikö kaikki informaatio kuitenkin ole subjektiivista? Kukaan ei kuitenkaan ole niin naiivi, että on median

vietävissä täysin, sillä omat kokemukset antavat jonkinlaista kykyä arvioida mediankin vääristymiä. (Havaste et al. 1998: 40.)

Oppikirja ottaa esille myös medioiden tuotteistumisen ja kerronnallistumisen, jotka ovat Faircloughilla keskeisessä asemassa kriittisessä diskurssianalyysissa. Tuotteistumisella tarkoitetaan sitä, että tuote profiloidaan tiettyä kohderyhmää ajatellen, esimerkiksi julkisuuden henkilöitä myydään erilaisina paketteina median tyylistä riippuen. Näin mukaan mediaan tulee mukaan väkisinkin yleisön suosion tavoittelu, keveys ja pinnallisuus. Samoin kuin tuotteistuminen, myös kerronnallisuus on lyönyt leimansa mediaan. Kulttuurimme tapa jäsentää maailmaa kertomuksiksi näkyy erityisesti uutistoiminnassa. Niissä etsitään syitä ja seurauksia, luokitellaan toimijoita hyviin ja pahoihin. Populaareimmissa medioissa näin tehdään tietenkin selvimmin. Maailma on kerronnallisuuden myötä yksinkertaistettu, ja uutisista tehdään ”jatkosarjoja”, joissa on nousuja ja laskuja. Luvun lopusta löytyy erikoiskirjeenvaihtaja Erkki Toivasen kirje, jossa hän käsittelee seuraavia aiheita: toimittajaa eheytyvässä Euroopassa, kirjeenvaihtajan luottamusta itseensä, toimittajan valtaa, kiireellisemmäksi muuttuvaa uutisointia sekä eurooppalaisuuden muotoja. (Havaste et al. 1998: 41 - 50.)

”Mediat johdattelevat ja mainokset viettelevät, mutta siltikään ajatteleva ihminen ei ole suojaaton. Mielipiteet muodostetaan omilla ehdoilla ja niitä voi perustella monin eri tavoin.” Näin alkaa *Demokratia* vaatii osallistumista –luku. Samalla sivulla selvitetään myös, että demokratia on demokratiaa vasta silloin, kun tajutaan toisten käyttämää valtaa tai osataan itse käyttää valtaa. Tähän liittyy oleellisesti argumentointi, josta kirja antaa esimerkkejä (yleistys, vetoaminen auktoriteettiin, tietoihin viittaaminen, yhteisiin tuntemuksiin vetoaminen, tunnepohjainen puhuttelu, leikiksi lyöminen, iskulause, asenteisiin vetoaminen, analoginen päätelmä, induktiivinen päätelmä, deduktiivinen päätelmä ja toisen näkökannalle asettuminen), sekä ”argumentin vastaiskut” eli kuinka argumentit tunnistetaan tekstistä ja kuinka niihin reagoidaan. Argumentoinnista *Kieli ja kulttuuri* 4 – 6 siirtyy rajumpaan vaikuttamiseen: propagandaan ja manipulaatioon. Kirja mainitsee propagandan ”rehelliseksi” tavaksi vaikuttaa – negatiivisesta suhtautumisesta huolimatta – sillä lukijan, katsojan tai kuulijan on helppo havaita propaganda ja vastustaa sitä. Toisin on taas manipulaation kohdalla, sillä kieli sisältää paljon presuppositioita, ennako-oletuksia, jotka ilmenevät itsestäänselvyyksinä tekstissä (esim. *Oletko jo lakannut hakkaamasta vaimoasi?*). Väittelystä, neuvottelusta, keskus-

telusta ja puheesta käsitellään myös tässä kohdin lähinnä se, mitä ne ovat, mikä niiden tarkoitus on ja kuinka ne eroavat toisistaan. (Havaste et al. 1998: 51 – 69.)

Kurssi 4 käsittelee Vaikuttamisen monet muodot –otsikon alla kuvien valtaa. Kirja kertoo kuvilla vaikuttamisen pitkistä perinteistä ja keskittyy myös siihen, missä kuvien valta piilee: suhteessa todellisuuteen, katsojien suhteessa kuvaan, kuvan ideologisessa sisällössä. Usein valokuva mielletään todellisuudeksi, mutta näin ei pitäisi olla, sillä kuvilla on aina tekijänsä ja tulkinta. Kurssimateriaalissa käsitellään myös jonkin verran semioottista tarkastelutapaa – ikonia, indeksiä ja symbolia – jolloin kuvien analysoinnissa keskeistä on ideologisten merkitysten löytäminen. Sama luku kertoo myös asiantuntijavallasta. Asiantuntijoiden mielipiteet otetaan usein vakavasti, mutta syystäkin, sillä tiede on ”itsekriittinen, itseään korjaava järjestelmä, joka aivan oikeasti tuottaa luonnontieteellistä ja humanistista faktaa ja perusteltua tulkintaa” – kuitenkin täytyy muistaa, että tieteessä toimivat elävät ihmiset eivätkä koneet. Yhdeksi vaikuttamisen muodoista kirja nimeää arvostelut, jotka ovat taideinstituution merkittävä osa. (Havaste et al. 1998: 72 – 84.)

Kieli ja kulttuuri 4 – 6:ssa vaikuttamiseksi mainitaan myös nauru: on häpeä joutua naurunalaiseksi tai esittää naurettavia väitteitä. Nauru on osa journalismia, ja useimmista lehdistä löytyy pilapiirtäjien ja pakinoitsijoiden tuotoksia. Oma lukunsa ovat lisäksi pilalehdet, joilla on pitkät perinteet. Kurssilla käsitellään myös karnevaalikulttuuria, jonka on lanseerannut Mihail Bahtin: karnevalisaatio, viihde, parodioi kaanonin ylläpitävää valtakulttuuria tai käyttää tarjolla olevia tekstejä uudella tavoin. (Havaste et al. 1998: 86 – 93.)

Kurssilla käsitellään lopuksi sensuuria, joka määritellään vallankäytöksi kielen valtaa vastaan. Sensuuri ei ole pelkästään sitä, että *Juhannustanssien* kirjoittaja joutui aikoinaan oikeuteen vastaamaan roolihenkilönsä jumalanpilkasta, vaan sensuuria löytyy kaikkialta: esimerkiksi syvällä kulttuurissa pesivät tabut, jotka kieltävät joidenkin sanojen sanomisen sopimattomina ja vaarallisina. Viranomaisten ylläpitämä sensuuri pyrkii siveellisyyteen ja poliittisen korrektiuteen. (Havaste et al. 1998: 94 – 97.)

Kielen valta –kurssin tehtävät ovat moninaisia, ja ne ovat pääosin kirjoittamis-, puhumis- ja analysointitehtäviä: ajankohtaisen puheenvuoron laatiminen, essee käsitteiden ja käsitysten yhteenkuuluvuudesta, essee sanojen korrektiudesta ja neutraalisuudesta, sanomalehtianalyysi (luokittelun, valikoinnin ja arvoarvostelmien tunnistami-

nen), metaforien etsiminen urheilusivuilta ja poliittisesta selostuksesta, oman mainosstrategian suunnittelu, mainosanalyysi, automainosten tarkastelua erilaisissa lehdissä (esimerkiksi autolehdet vs. naistenlehdet), mainonnan oppitunnin laatiminen, oman paikkakunnan valtamedioiden omistussuhteiden selvittäminen (vaikuttavatko median toimintaan?), eri radiokanavien ohjelmistojen vertailua, lehtien poliittisten taustojen selvittelyä, iltapäivälehtien erojen etsintä, agendan tarkastelu tv-ohjelmistossa, interaktiivisen tv- ja radio-ohjelman tarkastelu, mielipidetutkimuksen suorittaminen, oman julkkiksen luominen, julkkistuotteen analyysi, uutisanalyysi, tuntemattomaan maan-osaan tai maahan tutustuminen lehtitekstin, tietokirjan ja romaanin avulla, aikakauslehtianalyysi, argumentaatiotapojen tunnistaminen ja kumoaminen, propagandan tarkastelua, uuskieleen (esimerkiksi asunnonvälityskieleen) tutustuminen, presuppositioiden tarkastelu, vaalikampanja-analyysi, mielipidekirjoitus, väitteiden todenperäisyyden pohtiminen, puheanalyysi, kuva-analyysi, oman aineen arviointi, tehokeinojen tunnistaminen, monimerkityksisten ilmaisujen pohdintaa, eufemismien keksiminen, puheenvuoro sensuurista sekä loppuhuipennuksena ja suurena projektina oman lehden toimitaminen. (Havaste et al. 1998: 11 – 100.)

4. 4. WSOY: Äidinkieli

4. 4. 1. *Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen*

WSOY:n Äidinkieli-kirjasarjaan kuuluvat kurssivihot, Käsikirja ja Kielenhuollon vihko. Kurssivihko C on lukion äidinkielen kursseista kolmas, ja se on nimetty samoin kuin koko kurssi: Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen. Alussa määritellään kurssin keskeiset asiat. Niitä ovat erilaisten tekstien rakenteiden tutkiminen sekä tulkintojen tuottaminen rakenneanalyysien pohjalta (Mikkola et al. 1997: 4).

Kurssivihon alusta löytyy osio *Kirjoittaja hioo taitojaan*, joka keskittyy lähinnä oppilaan kirjoitusvalmiuksien parantamiseen. Alkuun päästään pohtimalla hyvän kirjoittajan ominaisuuksia. Hyvästä kirjoittajasta siirrytään rakenteiden harjoitteluun, tällöin keskeisiä seikkoja ovat aiheen rajaus, näkökulmien valinta, esimerkkien

tuominen tekstiin, omien näkemysten ilmaiseminen sekä esittämisjärjestys. Myös ongelmanratkaisu nostetaan tärkeäksi asiaksi: kirja esittelee erityyppisiä ongelmanratkaisumalleja – muun muassa tiedemiesmäisen eksaktisti etenevän mallin. Kurssivihossa on tässä kohdin viittaus Käsikirjaan, josta pyydetään perehtymään lukuun *Jäsentely ja kappaleen rakenne* (Kauppinen et al. 1996: 135 – 136). Tämän jälkeen kurssivihossa kiinnitetään huomiota kappaleiden eheyteen, johon kirjoittajan tulisi pyrkiä, ettei teksti jäisi vain kimpuksi irrallisia lauseita. Tämä on helppoa etsimällä tekstistä ja luomalla tekstiin keskeisiä aihevirrkeitä, joita vahvistavat tukivirrkeet. Tärkeää on tällöin tekstin tasolla niinkin yksinkertainen asia kuin sidoskeinot, joita käsittelee Kielenhuollon vihko (Kauppinen et al. 1997: 44 – 47). Viimeinen asia, johon oman tekstinsä hiojan on syytä kiinnittää huomiota, on merkityssuhteiden luominen. Ei auta, että tekstin pintarakenne on kunnossa, vaan myös sisäisen rakenteen on oltava hiottu. Käsikirja (Kauppinen et al. 1996: 122) kiteyttää asian näin: ”Teksti ei ole kokoelma irrallisia ajatuksia, vaan siinä esitetyt asiat liittyvät toisiinsa ja muodostavat mielekkään kokonaisuuden. Ajatusten välisiä suhteita kutsutaan merkityssuhteiksi.” (Mikkola et al. 1997: 5 – 19.)

Kurssin osa *Kirjoittaja työssään* keskittyy oppilaan omiin kirjoitustaitoihin. Tärkeää on kyetä arvioimaan omia kirjoitustaitoja: millaista kehitys on ollut esimerkiksi ala-asteelta lukioon, mitkä ovat vahvuuksia, mitkä taas heikkouksia, millaisia työskentelytapoja käyttää ja mitkä ovat tavoitteet kirjoittajana. Tätä kaikkea harjoitellaan enimmäkseen prosessikirjoittamisen avulla, joka mahdollistaa huolellisesti toteutettuna kaikki edellä luetellut oman kirjoittamistaidon arvioinnin vaiheet. Samaisesta Äidinkieli-kurssivihon luvusta löytyy myös apuvälineitä sisällön ideointiin, esimerkiksi ideakartan, kuutioinnin ja ongelmanratkaisukysymysten käyttöohjeita. (Mikkola et al. 1997: 21 – 28.)

Kurssivihon loppuosa käsittelee tästä eteenpäin novellia, runoa ja elokuvaa, joilla ei ollut juurikaan yhtymäkohtia tutkimusaiheeseeni, joten en referoi kurssivihon loppusisältöä tähän.

Käsitlemiini kurssivihon osiin sisältyy seuraavanlaisia tehtäviä: eri näkökulmista kirjoittaminen, tiedemiesmäinen ongelmanratkaisu (tilanteen, ongelman, ratkaisun ja arvioinnin kuvaaminen), jäsentelytapojen harjoittelua sekä erilaisten apuvälineiden, esimerkiksi ideakartan hyödyntämistä, näkökulmien havaitseminen toisen tekstistä, oman näkökulman valinta, tekstin pääidean hahmotus aihe- ja tukivirrkeiden

avulla, eheän tekstin luominen, esimerkkien tuominen tekstiin, sidoskeinojen käyttö, kuvauksen laatiminen, erityyppisten tekstien laatiminen (kuvaus, kertomus, erittely, pohdinta, ohje...) ja niiden tunnistaminen sekä prosessikirjoitus. (Mikkola et al. 1997: 6 – 28.)

4. 4. 2. *Kielen valta*

WSOY:n kurssivihko D, *Kielen valta*, kertoo alkulehdillä, että kurssissa perehdytään kielen ja kirjallisuuden vaikutuskeinoihin, sillä siten voi oppia näkemään, miten ajatuksiamme yritetään muokata. Tämän vuoksi kurssilla muun muassa analysoidaan sekä lehtijuttuja että kuvia ja harjoitellaan myös omien näkemysten esittämistä. Erityistä huomiota kiinnitetään saatesanojen mukaan myös tekstien avaamiseen, sillä ”lukemisen helpolta tuntuva taito voi nimittäin joutua koetteille, kun eteen tulee puolueettomalta näyttävä reportaasi, viekoitteleva mainos tai pisteliäs satiiri”. (Mikkonen et al. 1997: 4.)

Vaikuttajilla on keinonsa –luku aloittaa kurssivihko D:n (Mikkola et al. 1997: 5- 21). Alun tehtävien jälkeen kurssivihko pyytää lukemaan Käsikirjasta luvun Kieli ja vaikuttaminen, joka käsittelee kielen ja vaikuttamisen suhdetta. Käsikirja puhuu alussa sanan ja ajatuksen periaatteellisesta vapaudesta sekä siitä, kuinka moniarvoinen yhteiskuntamme tarjoaa ihmisille useita ajattelu- ja toimintatapoja – ainoan oikean totuuden rinnalla on siis monia kiinnostavia vaihtoehtoja. Samalla Käsikirja jakaa vaikuttamisen kahtia: avoimeen vaikuttamiseen (= Osta!) ja piilovaikuttamiseen (= suostuttelu, maanittelu jne.). Käsikirja näkee parhaaksi suojautumiskeinoksi erilaisilta vaikuttamisen muodoilta sen, että tuntee vaikuttamisstrategiat. Vaikuttaja rinnastetaan tarinan kertojaan, joka tekee todellisuudesta mieleisensä kertomuksen, jossa on totta vain toinen puoli. Käsikirjassa puhutaan myös myyteistä, jotka herättävät luottamusta: on helppoa uskoa sanomalehtien kertomaa tarinaa, jossa on tuttuja hahmoja konnasta sankariin. Taivuttelijan tarinoinhin voidaan lukea myyttien lisäksi myös vastakohta-asettelut, jota käyttämällä moni tärkeä asia menee perille. Käsikirjasta selviää edelleen denotatiivisen ja konnotatiivisen merkityksen ero. Konnotaatiot ovat usein kytköksissä kulttuuriin – esimerkkinä tästä mainitaan lohikäärme-sanon konnotaatiot länsimaissa sekä Kiinassa. Muita tekijöitä, jotka Käsikirjan mukaan liittyvät olennaisesti vaikuttamiseen kielen-

käytössä ovat muun muassa se, että suostuttelija eli vaikuttaja tarjoaa suostuteltaville merkityksiä ja mielipiteitä sekä käyttää puhutteluja ja nokkelia sanontoja. Tietenkin sanomisiaan ja kirjoittamisiaan on syytä myös perustella eli argumentoida erilaisin keinoin, esimerkiksi järkeen vetoavin perustein, analogioin ja arvoperusteluin. (Kauppinen et al. 1996: 19 – 25.)

Seuraava luku *Puheen voimalla* käsittelee yhteistyötaitojen hiomista, esiintymistaitojen kohentamista, ohjelmapuheen laatimista, väittelyä sekä puheenvuorojen laatimista, joissa keskeisessä asemassa ovat tärkeiden näkemysten erottaminen muusta tekstistä ja perustelujen havaitseminen (Mikkola et al. 1997: 22 – 48).

Terävät kynät –luku kehottaa alussa tutustumaan Käsikirjan sivuilta 156 - 157 lukuun Yleisönosastokirjoitus ja vastine. Aiheeseen liittyy runsaasti erilaisia tehtäviä, kuten omien yleisönosastokirjoitusten laatimista ja vastineiden kirjoittamista. Oppilaille on myös mahdollisuus kokeilla oman sanomalehden yleisönosastosivun toimitamista. Kurssivihossa esitetään myös taulukko yleisönosastojen keskustelunaiheista (HS 1989). Oppilaille on tilaisuus kokeilla maltillisten ja kärkevien tekstien laatimista, muutenkin kuin vastineiden ja yleisönosastokirjoitusten muodossa – oppilaiden on tarkoitus oppia kurssin aikana ilmaisemaan oman kantansa perustellusti. Kynällä terävästi –osioon kuuluu lisäksi aineistojen pohjalta kirjoittamista. Erilaisina aineistoina toimivat muun muassa runot, kolumnit, satiirit yleisönosastokirjoitukset, kirjeet ja sadut. Tekstejä opastetaan avaamaan mandalan, merkityssuhdekaavion ja käsittekartan avulla. (Mikkola et al. 1997: 50 – 73.)

Oppilaat tutustuvat kurssin aikana myös arvostelijan työhön. Kurssivihon mukaan arvostelijalla on välittäjän asema: ”Hän valitsee uusien kirjojen joukosta ne teokset, jotka hän katsoo huomion arvoisiksi. Arvostelija toimii siis eräänlaisena esilukijana, joka auttaa lukijoitaan kirjavalinnoissa.” Kriitikko voi ohjata lukijan mielenkiintoa houkuttelemalla tai teilaamalla. (Mikkola et al. 1997: 74 – 77.)

Kurssivihon viimeisessä kokonaisuudessa, luvussa Kirjallisuuden peilistä, tutustutaan kirjallisuuden vaikutuskeinoihin: tarkastelun kohteina ovat myytit, runot ja sadut, joiden kannanottokeinot ovat vaivihkaisempia kuin esimerkiksi satiirin (Mikkola et al. 1997: 80). Vaikka tarkastelen siis asiatekstien tulkintaa, näillä kaunokirjallisilla tuotoksilla on oma tärkeä asemansa, sillä asiatekstit sisältävät ns. alkuoletuksia, joita esimerkiksi myytit muokkaavat. Kurssivihko siteeraa ranskalaista kirjailija-filosofia

Jean-Paul Sartrea, joka on verrannut kirjallisuutta peiliin: ”Peili, jonka kirjailija ojentaa lukijoilleen, on taikapeili melkein vastoin hänen omaa tahtoaan, se vangitsee ja tekee syylliseksi. Kirjailija esittää yhteiskunnalle kuvan siitä itsestään, hän haastaa yhteiskunnan vastaamaan tästä kuvasta ja muuttumaan.” Kirjallisuus on siis haastaja, joka pakottaa yhteiskuntaa muuttumaan. (Mikkola et al. 1997: 80.)

Ohitan kuvauksessani alaluvut *Satu viihdyttää ja opastaa* sekä *Runo lohduttaa, runo vaikuttaa*, sillä niitä käsitellään melko kaunokirjallisesta perspektiivistä. Niin myös myyttejä, mutta koska niillä on tärkeä asema diskurssin tutkimuksessa, käyn ne lyhyesti tässä läpi: *Myytit selittävät maailmaa* –luku pyytää tutustumaan Käsikirjan avulla myytteihin. Myytti viittaa Käsikirjan mukaan johonkin suurempaan tai sellaiseen, mitä ei todellisuudessa ole olemassa. Myytti (kreikaksi mythos, taru, kertomus, puhe) perinnelajina tarkoittaa kuitenkin sellaista kertomusta, jonka tapahtumat sijoittuvat kauas menneisyyteen; niinpä myytit kertovat maailman, taivaankappaleiden, ihmisten ja jumalten synnystä, ja ne auttavat ihmistä hahmottamaan maailmaa ja ymmärtämään sen ilmiöitä. Myytit ovat siis olleet osa uskontoa, ja ne ovat täyttäneet saman tehtävän kuin tiede nykyään. Käsikirja valottaa joitakin muinaissuomalaisia myyttejä, muun muassa karhun syntyä. Kaikki myytit eivät kuitenkaan ole uskonnollisia, vaan jotkut selvittävät myös kansan, yhteisön tai valtion olemassaoloa sekä selittävät niiden menneisyyttä ja nykypäivää. Myytit ovat myös universaaleja: eri aikoina ja eri paikoissa esiintyneet myytit ovat pohjimmiltaan samoja. Tavallinen teema on esimerkiksi hyvän ja pahan taitelu keskenään sekä erilaiset onnelakuvitelmat. Käsikirja myös mainitsee myyttien pohjalta syntyneet sankarityypit: pelastajan, johtajan, taidoiltaan yli-inhimilliset sankarit, karismaattiset johtajat ja kostajat; naiset taas luokitellaan rakastaviksi äideiksi, vaaleiksi kaunottariksi, vaimoiksi ja pahoiksi naisiksi. Myytit muuttuvat, kun kulttuuri muuttuu. Vaikka Käsikirjan mukaan myytit ovat menettäneet täysin selitysvoimansa, niiden avulla voi usein ymmärtää esimerkiksi jonkin idolin tai poliittisen johtajan suosiota, sillä julkisuuden henkilöissä ja vaikuttajissa kertautuvat ikuisten myyttihahmojen ominaisuudet. Hahmotamme siis maailmaa myyttien lävitse, ja halusimme tai emme, ajatteluamme ohjaavat usko hyvän ja pahan ikuiseen taisteluun sekä erilaiset onnelakuvitelmat. Kuten Claude Lévi-Strauss on todennut myyttien vaikutuksesta: ”Me emme ajattele myyttejä, ne ajattelevat meissä.” (Kauppinen et al. 1996: 419 – 422.) Itse Kurs-

sivihossa tutustutaan muutama ”perusmyyttiin”, kuten Narkissoksen edesottamuksiin. (Mikkola et al. 1997: 87 – 93.)

Kurssivihon tehtävät ovat enimmäkseen kirjoitustehtäviä, joissa on tarkoitus tuoda oma näkemys esille ja tunnistaa kielellä vaikuttaminen. Edellä olenkin maininnut muutaman tehtävätyypin, esimerkiksi vastineen ja yleisönosastokirjoituksen laatimisen.

4. 5. Kritiikkiä oppikirjoista

Itselleni tutumpi kahdesta analysoimastani oppikirjasta on WSOY:n Äidinkieli-sarja, sillä olen käyttänyt sitä opetuksessani kevätlukukauden 1998 Pieksämäen lukiossa sekä nyt alkavana syksynä Mäntsälän lukiossa. Tosin en ole lyhyen opettajan urani aikana ehtinyt opettaa neljättä kurssia ollenkaan.

Koska tulkinnat kuvastavat aina tulkitsijan persoonallisuutta, voi jo omista kurssien kuvauksistanikin päätellä jotakin minusta persoonana, tulkitsijana ja opettajana. Jo kuvauksieni pituudet kertonevat jotakin. Koska aiheenani on siis asiatekstien tulkinta, kiitosta saa enemmän Otavan kirjasarja Kieli ja kulttuuri, sillä se käsitteli enemmän tekstejä yleisellä tasolla – siis myös asiatekstejä - kun taas WSOY:n Äidinkielessä oli selvästi havaittavissa, että kaunokirjallisuuden tulkinta on ensiarvoisen tärkeää verrattuna asiatekstien tulkintaan. Tästä oivana osoituksena on se, että WSOY:llä kurssi kolme ei millään tavalla puuttunut asiateksteihin, vaan tyytyi käsittelemään vain kaunokirjallisuutta eli novellia, runoa, sarjakuvaa, elokuvaa. Otavan kolmoskurssi taas käsitteli erilaisia tekstityyppejä varsin moninaisesti. Alussa esitetyt kolme teesiä kuvaavat hyvin koko kurssin sisältöä. Teesien mukaan 1) teksti on aina enemmän kuin siinä on näkyvissä, 2) jokaista tekstiä voi lukea monella tapaa ja lisäksi 3) kaikkia tekstejä voi ja pitääkin tulkita. Kirja ei siis nivo yhteen pelkästään kaunokirjallisuutta ja tulkintaa, vaan esittää, että asiatekstitkin kaipaavat lähempää tarkastelua. Myös tekstien käyttötarkoituksia pohditaan paljon – mihin tekstit kelpaavat, mitä niillä voi tehdä ja mitä niille pitää tehdä? Kurssi ei myöskään jätä teksti-käsitettä leijumaan irrallisena, vaan kytkee sen tiiviisti ympäristöön: teksti ei esiinny aineettomassa tilassa – siihen liittyy aina aika ja paikka, siis konteksti.

Jos WSOY:n ja Otavan kirjasarjojen kolmansista kursseista löytyi viljalti eroja, niin samoin niitä löytyy neljänsistäkin kursseista. Siinä, missä WSOY:n Kurssivihko tutkiskeli mielipidekirjoittamista ja puheella vaikuttamista, Otavan Kieli ja kulttuuri painotti enemmänkin mainoksien tulkintaa, piilovaikuttamista ja mediakritiikkiä.

Omasta mielestäni selkeä ero näiden kahden julkaisijan kurssin välillä oli se, että WSOY:n kirjasarja esitteli asioita ja oletti, että oppilaat itse löytävät olennaisen tekstistä: sen, kuinka heihin vaikutetaan vai vaikutetaanko ollenkaan. Otava puolestaan paljasti heti alussa, että kaikki tekstit pyrkivät vaikuttamaan, ainakin jollakin tavalla. Otavan kirjasta kävi myös ilmi, että ”mitä enemmän jokin teksti pyrkii vaikuttamaan, sen paremmin vaikutuskeinot on tekstissä naamioitu”. En osaa sanoa, onko tällainen suoranainen sormella osoittelu tuloksekasta: ”Tuossa uutisessa ja tuossa mainoksessa sinuun yritetään selvästikin vaikuttaa sillä, että...” Tällä osoittelulla on kaksi puolta: toisaalta se ei luo haasteita, ei anna itseoivaltamisen ja löytämisen iloa, mutta toisaalta se osoittaa selkeitä malleja, kuinka ja missä erityyppistä vaikuttamista voi havaita nykyisessä mediatulvan maailmassa. Voisi nimittäin ajatella, että valtava tietomäärä turruttaa aistit, eikä vastaanottaja tajua ilman opastusta, että häneen yritetään vaikuttaa. Itse olen ainakin huomannut työssäni, että joskus jopa lukiolaiset tarvitsevat melko tarkkaa ohjailua, jotta he saisivat tekstejä avattua mahdollisimman tehokkaasti. Tämä voisi kertoa jostakin suuremmastakin ongelmasta kuin asiatekstien tulkinnan vaikeudesta, nimittäin oma-aloitteisuuden puutteesta ja innostumattomuudesta ympäröiviin tapahtumiin.

Diskurssin tutkimuksen alkeet pilkistivät silmään kummastakin kirjasarjasta: faircloughilaisia ajatuksiin törmää tämän tästä, vaikka mitään nimiä ei mainitaakaan. Edes diskursseista ei puhuta, vaikka toisinkin voisi kuvitella – niin yleisiä alkavat diskurssit ja niiden tutkiminen olla monilla eri tieteenaloilla. Mielestäni diskurssi-sana ei kuitenkaan ole niin pelottava, etteikö sitä voisi esitellä lukioikäisille. Samoin diskurssin tutkimista voisi mielestäni aivan hyvin opettaa viimeistään lukiossa – ovathan keskustelut uudentyypisistä äidinkielen ylioppilastehtävistä saaneet runsaasti palstatilaa lehdissä viime aikoina. Ehkä diskurssianalyysi ja sen tekemisen opettelu olisivat paljon puhuttaneeseen äidinkielen taitojen heikkenemiseen.

Vaikka WSOY:n Kurssivihot vaikuttavat hieman keveältä ja pintapuoliselta lukemistolta, saman sarjan Käsikirja tukee niitä tarvittavilla teoria osuuksilla. Kieli

ja kulttuuri –oppikirjoissa kaikki kurssimateriaali on laitettu samojen kansien väliin, tietoa ei tarvitse välillä selata muualta, mikäli oppikirjan tiedot riittävät.

Tekstin määrittely on mielestäni oleellista äidinkielen opetuksessa. Ei riitä se, että oppilas tajuaa, mikä on kaunokirjallinen eli fiktiivinen teksti ja mikä taas asiateksti eli faktateksti. Pitää myös ymmärtää, että tekstejä ovat myös muutkin kuin kirjoitetussa muodossa oleva, esimerkiksi puhutut ja piirretyt. Sama ahdasalainen rajaus näkyi kummallakin kustantajalla: teksteiksi luettiin lähinnä kirjoitetut tuotokset, muut tekstit olivat toisarvoisempia. Tämä tietenkin johtuu länsimaisesta kulttuurista: kirjoitettu on arvokasta, uskottavampaa, suullinen, piirretty tai muu sellainen on sekundaarista.

Millainen sitten on kohderyhmä, jolle sopii oppikirjaksi WSOY:n Äidinkieli, millaiselle ryhmälle taas käy Otavan Kieli ja kulttuuri? Mitään ryhmäjakoja on vaikea suorittaa, mutta omasta mielestäni Otavan oppikirjoissa – ainakin näiden kahden kurssin osalta – teksti ja sen tulkitseminen nähdään laaja-alaisemmin. Tämä tapahtuu kuitenkin osaksi kaunokirjallisuuden kustannuksella. WSOY:llä tilanne on päinvastainen: asiatekstit häviävät runojen ja novellien alle. Jos näiden kahden kustantajan oppikirjojen tietoja integroisi – jättäisi jotain pois ja yhdistelisi jäljelle jääviä – lopputulos olisi varmastikin kattavampi. Käsittääkseni opettajamaailmassa liikkuu oletus, että Otavan Kieli ja kulttuuri soveltuu paremmin niin sanotuille lahjakkaammille oppilaille, kun taas WSOY:n Äidinkieli sopii ”aivan tavalliselle lukiolaiselle”. Valitettavasti en pysty ottamaan tähän kantaa, sillä olen käyttänyt opetuksessani vain WSOY:n oppikirjaa, mutta nopea Otavan kirjan analyysi ei osoittanut mitään merkkejä, miksi kirjasarja ei sopisi kenelle tahansa lukion äidinkielen ryhmälle.

5. Kuinka asiatekstejä opetetaan? – Muutaman opettajan näkemyksiä

Suoritin kirjallisen kyselyn (katso liite 2) asiatekstien tulkinnasta ja opettamisesta kahdeksalle äidinkielen opettajalle, jotka työskentelivät yläasteella, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa paitsi erilaisia asiatekstien opetustapoja, myös sitä, mitä tekstilajeja asiatekstien piiriin luetaan. Lähettämistäni kahdeksasta kyselystä sain vastauksen vain neljään, joista yksikään ei ollut lukion opettajan tekemä. Tämä oli hyvin valitettavaa tutkimukseni kannalta, sillä oma mielenkiintoni koskee lähinnä lukio-opetusta. Toisaalta vastausten jakautuminen kolmeen yläasteen ja yhteen ammatillisen oppilaitoksen opettajan haastatteluun kertonee siitä, että joko lukiossa ei panosteta asiatekstien tulkinnan opettamiseen tai sitten ajoitukseni ja haastateltavani olivat huonosti valittuja siinä mielessä, ettei heiltä löytynyt aikaa vastata kyselyyni.

Ammatillisen oppilaitoksen eli liiketalous- ja hotelli-instituutin naispuolinen äidinkielen opettaja (ikä 24) kertoo aloittaneensa syksyn asiatekstien opettamisensa tutustumalla opiskelutekniikoihin. Hän opetti opiskelutekniikoissa muistiinpanojen ja mellekarttojen tekemistä sekä tekstien tarkkaa lukemista. Luettavana materiaalina hän käytti juuri asiatekstejä: aikakaus- (Suomen Kuvalehti, Hyvä Ateria) ja sanomalehdissä (Helsingin Sanomat) julkaistuja artikkeleita ja reportaaseja. Erityisesti tekstin tarkka lukeminen oli onnistunut valmiin tehtävämonisteen avulla hyvin, sillä opettajan käyttämä artikkeli oli jo aiheensakin (intiaanireservaatit) puolesta ollut kiinnostava. Olen itse käyttänyt myös haastateltavaltani saatua ”tarkan luvun” –tehtävämonistetta omassa testissäni, tosin hieman muunneltuna.

Ammatillisen oppilaitoksen nuoren äidinkielen opettajan kokemukset asiatekstien käytöstä opetuksessa olivat varsin positiivisia: hän arveli käyttävänsä edelleen tulevaisuudessa opetuksessaan paljon asiatekstejä. Jo alkusyksystä hän oli ehtinyt kokeilla matkaesitteen artikkelityyppistä Ahvenanmaa-esittelyä välimerkkien opettamisessa matkailulinjan aikuisopiskelijoille. Se, että teksti oli oikea, alan teksti, tuntui motivoivan ryhmää oppimisessa. Tulevaisuudessa opettaja on ajatellut jatkaa samalla tyyllillä asiatekstien kuljettamista mukana äidinkielen opetuksessa. Hänen kokemustensa perusteella ammattiin opiskeleville on vaikea selittää äidinkielen tärkeyttä, ellei sitä suoraan kytke johonkin alaan liittyvään. Asiatekstien joukkoon tämä opettaja liittää vielä am-

mattikielen eli hänen lukujärjestyksessään ruokalistasuomen sekä kirjeenvaihdon (tarjoukset ym.). Hänen tarkoituksenaan on tässä kaikessa opettaa opiskelijoita lukemaan kriittisesti ja analysoiden, mikä on todella haastavaa, sillä kokemusten perusteella useille opiskelijoille eläytyvä(kin) lukeminen on hankalaa. Käytössä on Editan oppikirja Äidinkieli ja viestintä.

Yläasteella äidinkieltä opettava 25-vuotias nainen kertoo vastauksessaan, että asiatekstien tulkinnan opettaminen jää melko vähälle. Seitsemännellä luokalla hän on pyrkinyt opettamaan faktan ja fiktion eron esimerkkitekstien (sanomalehdet, sarjakuvat jne.) avulla. Saman lukuvuoden aikana harjoitellaan myös selostuksen kirjoittamista ja suullista selostusta. Kahdeksannella luokalla hän käsittelee asiatekstejä enemmänkin: uutisen ja mielipidekirjoituksen. Uutisen yhteydessä käydään läpi uutisen rakenne ja harjoitellaan esimerkiksi novellin muokkaamista uutiseksi. Samalla pohditaan vaikuttavan, viihdyttävän ja tiedottavan tekstin eroja ja sitä, mistä nuo erot syntyvät. Asiatekstejä tulkitaan kahdeksannella luokalla, kun puhutaan tyylistä. Jälleen kerran sanomalehtien artikkeleiden, oppikirjojen tekstien yms. avulla tarkastellaan, kuinka asiatyyli ja puhetyyli, epävirallinen tai taiteellinen tyyli eroavat toisistaan. Opettaja nostaa esille tässä yhteydessä sanaston, josta saa aikaiseksi hauskoja harjoituksia.

Yhdeksännellä luokalla opettaja ottaa asiateksteistä esille tutkielman, raportin ja hakemuksen. Tutkielman tekoon hän on ainakin edellisenä työvuotenaan saannut: oppilaillaan hän luetti esimerkiksi omatekemiään tutkielmia (osittain), joiden avulla harjoiteltiin sisällön ja kielen seikkoja. Tämän jälkeen oppilaat tekivät oman tutkielman lähteineen ja viittauksineen. Yhdeksannen luokan lopussa harjoitellaan myös toimivien työpaikka- tai koulutuspaikkahakemusten laadintaa. Apuna laadinnassa opettaja on käyttänyt hyviä ja huonoja esimerkkejä. Samoja asioita harjoitellaan myös kymppiluokalla. Lisäksi joko kahdeksannella tai yhdeksännellä luokalla opettaja on yrittänyt ehtiä opettaa referaatin tekoa, mikäli aikaa on riittänyt. Kirjasarjana on käytetty Kielikuvia 1 – 2 ja Hyvä Suomi 7 – 9 sekä opettajan omaa materiaalia.

Haastatteluni ainoa miespuolinen yläasteen opettaja ei kerro ikäänsä, mutta opettajana hän on toiminut kolme vuotta sekä yläasteella, lukiossa että ammattikoulussa. Hän on suunnitellut opettavansa asiatekstejä tulevana lukuvuonna näin: Seitsemännellä luokalla ensimmäisen kurssin aikana oppilaat tekevät käsitekarttoja, joiden mukaisesti voi avata asiatekstejä. Lisäksi he tutkivat uutistekstien avulla fiktion ja fak-

tan eroja. Koska seitsemännellä luokalla on ainoastaan kaksi kurssia äidinkieltä, asiategstien käsittely jää melko vähälle. Toisaalta oppilailla on mahdollisuus valita valinnaiskurssi – mediakurssi – jolla käydään läpi melko yksityiskohtaisesti uutisen rakenne. Kurssilla analysoidaan sanomalehtien uutisia, kolumneja, mielipidekirjoituksia ja niin edelleen. Mediakurssille osallistuvien ryhmä on hyvin pieni, joten oppitunneilla on mahdollista kysellä ja keskustella asiategstien pienimmistäkin yksityiskohdista – suuremmassa luokassa käsittely on tietenkin paljon pintapuolisempaa. Analysoinnin jälkeen oppilaat pystyvät myös itse tuottamaan asiategstejä.

Kahdeksannella luokalla on kolme äidinkielen kurssia, joista yksi on omistettu pääosin tiedotusvälineiden käsittelylle. Tällä kurssilla oppilaat tekevät ryhmätöitä sanomalehdistä: he käsittelevät sanomalehtien eri osastoja (kotimaa, kulttuuri, urheilu jne.), opettelevat kriittistä lukemista ja kirjoittavat uutisia aineistojen – muun muassa haastattelun – pohjalta. Miesopettajan opetukseen kuuluu myös mielipidetekstien tarkkailu, eli oppilaat avaavat mielipidetekstejä, joiden aiheet ovat mahdollisimman läheltä nuorten omaa maailmaa, ja tekevät itse niitä. Yhdeksännen luokan äidinkielen opetuksessa asiategstit esiintyvät lähdeaineistona. Oppilaat kirjoittavat aineistoaineen ja tekevät kirjallisuuden tutkielman. Tämän tarkoituksena on kehittää muistiinpanotekniikkaa ja omaa ajattelua aineistosta saadun tiedon pohjalta.

Miesopettajan haastattelun mukaan kirjallisuuden ja lukemisen opetuksessa asiategstejä käsitellään selvästi enemmän yhdeksännellä kuin seitsemännellä luokalla. Tämä johtunee siitä, että yläasteen alussa lukeminen liitetään eläytymiseen, mutta kolmivuotisen koitoksen lopulla paneudutaan yhä enemmän analysointiin ja lähdeaineiston käyttöön. Tietokonetta ja Internetiä opettaja ei ole nykyisessä työpaikassaan juurikaan hyödyntänyt, sillä Internet toimii vain yhdellä koneella. Aikaisemman kokemukset ovat osoittaneet opettajalle, että ammattioppilaitoksissa asiategstien käsittely oli yleisempää kuin yläasteella. Hän kävi oppilaiden kanssa ammattitekstejä, laitteiden ohjeita ja työraportteja. Lisäksi opintoihin kuului myös päättötyö, jossa piti käyttää lähdeaineistoa. Miesopettajan mukaan asiategstien käsittely lisääntyy lukiossa lähinnä aineistoaineiden ”takia/ansiosta”.

Neljäs haastatteluun vastannut opettaja on 47-vuotias yläasteen naispuolinen äidinkielen opettaja. Hän kertoo, että parina viimeisenä opetusvuotena oppilailla ei ole ollut omaa oppikirjaa, vaan ainoastaan kirjasarjoja luokassa, joita tunneilla on käy-

tetty. Varsinaiset opiskelutyöt on tehty viikkoon. Luokkasarjoina on ollut Hyvä Suomi – sarja, Kielikuvia 1 ja 2 sekä Äidinkieli 8 ja 9. Oppitunnit jakautuvat siten, että seitsemännellä luokalla on kaksi ja kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla kolme viikkotuntia.

Asiateksteinä naisopettaja pitää tiukan pohdinnan jälkeen oppikirjojen tietotekstejä, lehtiartikkeleita ja uutisia. Hän kirjoittaa vastauksessaan: ”Tähän (= haastatteluun) vastaaminen oli kyllä kamalan hankalaa, koska alue on kovin laaja ja polveileva. Kaikkihan on oikeastaan asiatekstiä, vaikka olisi kuinka fiktiivisen muotoisena.” Opettaja on käyttänyt asiatekstejä esimerkiksi selostusten, tiivistelmien ja referaattien pohjaksi. Tämä on tapahtunut siten, että opettaja on monistanut oppilaille tietotekstin, mieluiten sellaisen, joka herättää ajatuksia tai vastaväitteitä, esimerkiksi autoilun autuutta tai urheilun valtaa kyseenalaistavia tekstejä. Oppilaat on ohjattu valmiiden kysymysten avulla hahmottamaan olennaisen tekstistä. Lopuksi asiat ollaan vielä koottu ja mahdollisesti referoitu jo aikaisemmin opitun mallin mukaan. Tähän löytyy esimerkkejä Hyvä Suomi –oppikirjasta.

Oppikirjojen tietotekstejä on käyty läpi vuoronperään ääneen lukien, jolloin on parityönä selvitetty idea- ja tukivirkkeet. Opettajan mukaan yhteistoiminnallinen oppiminen soveltuu mainiosti asiatekstien käsittelyyn silloin, kun hankitaan tietoja esimerkiksi sukukielistä tai muusta vastaavasta. Myös uutisen rakenne selviää yläasteella. Samoin on opeteltu lukemaan kuvaa ja kuvatekstiä aikakauslehdistä ja oppikirjoista.

Vaikka haastateltavia oli vähän ja vastanneita vieläkin vähemmän, selvisi, että asiatekstien opettaminen on hyvin erityyppistä opettajilla keskenään, varsinkin jos kyseessä on niinkin erilaiset oppilaitokset kuin yläaste ja ammatillinen oppilaitos. Myös yläasteen opettajien asiatekstien käsittelytavoissa oli eroja. Yhteistä oli kuitenkin se, että kaikki vastanneet pitivät asiatekstien opettamista tärkeänä. On vaikeata todeta, minkälaisen osuuden asiatekstien opettaminen ja tulkinta muodostavat koko äidinkielen opettamisessa, sillä haastatteluuni vastanneet opettajat eivät olleet pohtineet tätä kovinkaan tarkkaan, enkä sitä tarkemmin edes kysynytään.

Paitsi että haastatteluuni vastanneet opettajat käyvät läpi oppilaiden kanssa esimerkiksi aikakaus- ja sanomalehdissä esiintyviä asiatekstejä, teettävät he niitä myös oppilaillaan. Tämä on mielestäni yhtä tärkeää kuin tuottaa fiktiota; itse olen huomannut, ettei lisäharjoittelu kuitenkaan olisi pahasta, sillä lukion aloittavat opiskelijat pitävät

pääsääntöisesti asiatekstien kirjoittamista vaikeana. Esimerkiksi aineistopohjaiset kirjoitelmat (joissa pohjamateriaalina on esimerkiksi reportaasi, artikkeli tms.) ja referaatien laatiminen tuottavat monelle tuskaa, vaikka he ilmoittavatkin, että kyseisiä tekstilajeja on harjoiteltu jo yläasteella. Kokemukseni mukaan monilta lukiossa ensimmäistä vuotta opiskelevilta puuttuu malli, jonka mukaan he voisivat kirjoittaa asiatekstejä, koska niitä ei ole juurikaan käsitelty. Jo erilaisiin asiatekstityyppeihin tutustuminen, esimerkiksi niiden lukeminen, alentaa kynnystä laatia asiatekstiä itse. Kaikelle tekstin tuottamiselle tarvitaan siis malli: sadun mallin lapsi saa jo varhain joko suullisessa tai kirjallisessa muodossa, mutta asiateksteihin tutustuminen jää paljoltikin oman aktiivisuuden varaan. Olenkin itse huomannut teettäessäni lukion ensimmäisellä luokalla opiskelevilla kirjallisia romaanin esittelyjä, että asiatekstin rakennetta on vaikea muodostaa: monet kirjoitelmista ovat jopa alkaneet sanoilla ”olipa kerran” – opiskelija ei tällöin ole sisäistänyt ”oikeaa” mallia kirjoitustehtävään.

6. Koetilanne, sen taustat ja testiryhmät

6. 1. Testiryhmä ja taustaa koetilanteelle

Testasin kahta eri äidinkielen kolmatta kurssia käyvää opiskelijaryhmää. Koska kolmannen kurssin aiheena on tekstin rakentuminen ja tulkinta, järjestämäni koe sopi hyvin kurssin sisältöön.

Opetan äidinkieltä koululla, jossa on lisäksi toinen äidinkielen opettaja. Äidinkielen opetus tapahtuu siten, että minä opetan lukion parittomat äidinkielen kurssit ja kollegani opettaa parilliset. Näin ollen käytäntö on se, että opettajat sopivat melko tarkkaan sen, mitä kursseilla opetetaan, jottei jotakin tärkeää jää opettamatta opettajalta toiselle vaihtuville opiskelijoille. Kolmannen kurssin sisältöön ei varsinaisesti liittynyt asiatekstien läpi käymistä, ainakin mikäli käytössä olevaan WSOY:n Kurssivihko C:hen ja kollegani kokemuksiin edellisistä pitämistään kursseista oli uskominen. Keskityin siis itsekkin pääsääntöisesti kaunokirjallisuuden analysointiin, mutta kurssin loppuvaiheessa esitin ajatuksen, että myös asiatekstejä voi ja pitää tulkita.

Kurssini sisältö oli seuraavanlainen: Alussa kävimme läpi tiettyjä periaatteita ja käytännön asioita, jotka liittyivät kurssin suorittamiseen. Ryhmät saivat myös lukeakseen Aleksis Kiven Seitsemän veljestä, josta he laativat kurssin päätteeksi koeeivikolla kirjallisuusaineen kirjoittamiensa lukupäiväkirjojen avulla. Näin ollen asiakirjoittamista tuli harjoiteltua muistiinpanojen kirjaamisen muodossa.

Kurssin varsinainen opetus eli tekstien rakenteiden tutkiminen lähti käyntiin sillä, että oppilaat miettivät, mikä on teksti ja millaisia ominaisuuksia on hyvällä tekstillä. Jo tässä tuli esille, että oppilaat mieltävät teksteiksi ensisijaisesti kirjoitetut tuotokset, ja esimerkiksi piirrettyjä, puhuttuja ja valokuvattuja tuotoksia ei helposti tuoda teksti-käsitteen piiriin. Pienellä ohjailulla toki sekin kävi useimmille opiskelijoille selväksi. Hyvän tekstin ominaisuuksien määrittelyssä tuotti taas vaikeuksia sen tajuaminen, että erilaiset tekstityypit täyttävät erilaisia kriteereitä ollakseen hyviä ja mallikelpoisesti rakentuneita. Oppilaat saivat harjoitella tässä kohdin erilaisia rakenteita esimerkiksi jäsenys- ja näkökulmaharjoitusten avulla. Lisäksi oppilaat laativat tekstisarjan, joka koostui viidestä erilaisesta pienestä tekstistä, jotka asettivat kirjoittajalle erilaisia

vaatimuksia. Laadittavat tekstit olivat kuvaus, kertomus, erittely tai pohdinta, ohje ja mielipide.

Omien tekstien laadinnasta siirryttiin kaunokirjallisuuden tulkinnan piiriin. Aluksi tutustuttiin näkökulmaan ja kertojaan pienten tekstikatkelmien kautta. Tutkittiin myös sarjakuvaa ja sen kertojaa sekä vertailtiin sarjakuvan esitystapaa perinteisempään proosaan, lähinnä novelleihin. Tämän orientoivan vaiheen jälkeen käsitelimme viisi novellia kummassakin ryhmässä. Novellit hieman vaihtelivat, mutta kahden ryhmän lukemistoon kuuluivat Guy de Maupassantin *Koru*, Raymond Carverin *Miksi, kulta?*, Helena Anhavan *Laiskanläksy*, Géza Csáthin *Pikku Emma*, Leena Krohnin *Akvaarion valo*, Edgar Allan Poen *Punaisen kuoleman naamio* sekä Franz Kafkan *Hiilisangolla ratsastaja*. Novellit käsiteltiin siten, että oppilaat jakaantuivat viiteen ryhmään, ja jokainen ryhmä sai käsiteltäväkseen eri novellin. Novellit olivat Kurssivihossa ja niiden avaamiseksi löytyi apukysymyksiä. Ryhmät valmistelivat puheenvuoron omasta novellistaan ja esittivät ne muulle ryhmälle. Yhtä novellia käsiteltiin aina yksi oppitunti, ja koska jokainen opiskelija oli ennakkoon tutustunut novelliin kotona, valmisteltujen kirjallisuuspuheenvuorojen jälkeen koko ryhmä keskusteli novellista opettajan ja puheenvuoron laatineen joukon avustuksella. Kävimme läpi muun muassa kertojaan, miljööseen, henkilöihin, teemaan, symboleihin ja motiiveihin liittyviä asioita. Kun jokaisen ryhmän puheenvuorot ja keskustelut olivat ohi, opiskelijat laativat yhteisesti sovitusta (jo käsitellystä) novellista kirjallisen analyysin.

Novellianalyysien jälkeen käsiteltiin lyriikkaa, jolloin tutuiksi ryhmästä riippuen tulivat rocklyriikka, rakkausrunous, tilapäärinrunous, aforismit jne. Läpi käytiin myös runouden tuntomerkkejä, niin perinteisessä kuin modernissa runossa. Oppilaat tulkitsivat ryhmätyönä Kurssivihossa olleita runoja laativat pienen analyysin tai osan siitä havaintojensa pohjalta.

Kaunokirjallisuuden tulkitsemisen jälkeen tutkimme Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä (syyskuu 1998) ollutta artikkelia *Juhan af Grann tässä hei*. Pieni-muotoinen testini liittyi juuri tämän artikkelin tulkintaan. Koska suurin osa ajasta oli käytetty kaunokirjallisuuden tulkintaan, aikaa ei jäänyt asiateksteille kuin noin kolme oppituntia. Tarkempi kuvaus Kuukausiliitteen artikkelista löytyy luvusta 6. 3.

Loppukurssissa analysoimme vielä nopeasti rockvideota, jota voi myös pitää yhtenä tekstin muotona. Kävimme läpi Alice Cooperin Poison-videosta lähinnä

rockvideoiden kliseitä. (Ks. Antti Alanen, Sähköiset unet ja liite 3.) Lisäksi oppilaat kirjoittivat vanhoista ylioppilaskokeiden tehtävistä aineistopohjaisen kirjoitelman, joloin asiatekstejä tuli avuttua ja analysoitua omien tekstien tuottamiseksi.

6. 2. Koetilanne

Asiatekstien tulkitsijoina toimi siis kaksi ryhmää, jotka opiskelivat äidinkielen kolmatta kurssia. Toinen ryhmä sai ennakkotietoa asiatekstien tulkinnasta, kun taas toinen analysoi Juhan af Grannia käsittelevän tekstin ilman alkuorientaatiota. Ennako-ohjeita saanut ryhmä koostui 29 ja verrokkiryhmä 16 oppilaasta. Opetin ensimmäisessä jaksossa, johon kumpikin kolmoskurssi sijoittui, kahta kolmannen kurssin sekä kahta ensimmäisen kurssin opiskelijaryhmää. Syy, miksi päädyin valitsemaan suuremman ryhmän varsinaiseksi testijoukoksi, johtui siitä, että heidän ryhmänsä tuntui alkukurssista aktiivisemmalta ja valmiimmalta keskusteluun. Yksi valintakriteeri oli lisäksi se, että valitsemalla suuremman joukon testiryhmäksi, sain isomman määrän tuloksia.

Koska opetuksessa käyttämäni WSOY:n Äidinkieli-oppikirja ei painota kolmannessa kurssissa juurikaan asiatekstien tulkintaa, pystyin antamaan aiheelle valittavan vähän oppitunteja. Käytin yhden oppitunnin selittämällä testiryhmälle analysoinnin ja tulkinnan perusvalmiuksia, jotka osaltaan olivat tulleet tutuiksi jo kaunokirjallisten tekstien eli novellien ja runojen tulkinnasta. Jaoin testiryhmän oppilaille monisteet, joista kävi ilmi seuraavanlaisia analysoinnin ja tulkinnan perusasioita (ks. liite 4), jotka myös Otavan Kieli ja kulttuuri 4 – 6 on ottanut esille (s. 211):

- Teksti on kulttuuriyksikkö, ja sillä on aina konteksti.
- Millaiset intertekstuaaliset suhteet tekstillä on muihin teksteihin?
- Miten troopit eli kuvat, metaforat ym. auttavat analyysiä?
- Millainen on äänteellisen kuvioinnin merkitys?
- Kuka tekstissä puhuu ja kenelle, onko tekstissä polyfonisuutta? Millaisia jännitteitä eri äänten välillä on ja onko kokonaisuudessa säröjä?
- Mitä vihjeitä itse teksti antaa tulkinnalle: onko siinä kohosteisuutta ja toisteisuutta?
- Miten koodit (lajikoodi, periodikoodi, idiolekti) auttavat tulkinnan tekemisessä?
- Puuttuuko tekstistä jotakin?

Omaa tulkintaa kannattaa epäillä: kun on tehnyt tulkinnan, kannattaa aloittaa alusta uudesta näkökulmasta, jotta teksti ei johdattelisi vain kaikkein tavanomaisimpiin tulkintoihin.

Samaisessa monisteessa esiteltiin myös Faircloughin TODA-analyysimallin (ks. liite 4) – tosin analyysimallin nimeä mainitsematta – kolmitasoista tekstin tutkimusta. Esille

otettiin tekstin kuvauksen taso, tulkinnan taso sekä selityksen taso. Luonnollisesti tekstin kuvauksen taso sai suurimman huomion, sillä varsinkin selityksen taso hyppää kielen ja tekstin tutkimuksesta syvälle sosiologian syövereihin, mikä on yksi Faircloughin tavoitteista: yhdistää kielellinen ja sosiaalinen. Tekstin kuvauksen taso suuntasi oppilaiden huomion seuraaviin seikkoihin: totuuteen ja epätotuuteen, argumentointiin, näkökulmaan, nimittämiseen, esiintuontiin ja häivytykseen, kuvauksen keinoihin sekä retoriisiin kuvioihin. Moniste kokonaisuudessaan oli hyvin minimaalinen esitys tekstin analysoinnista ja tulkinnasta, mutta antoi kuitenkin joitakin suuntaviivoja, mitä tekstille voi ylipäätään tehdä.

Nykyistä oppimiskäsitystä hallitsee pitkälle konstruktivismi. Tämän olen halunnut ottaa huomioon tutkimuksessani. Koska asiatekstien tulkinta on kokemuksiini nojaten vaikeaa, annoin toiselle ryhmälle tietoa diskurssin tutkimisesta. Lisäksi kummallakin ryhmällä oli koetekstin avaamista varten apukysymykset. En pidä tätä kuitenkaan konstruktivismiin vastaisena, sillä sekä alkuorientaatiolla että apukysymyksillä pyrin antamaan opiskelijoille vihjeitä siitä, mitä kaikkea teksti ylipäätään voi pitää sisälleen. Lisäksi diskurssianalyysin perustiedot ja tekstinavauskysymykset tukevat asiatekstien tulkintaa siinä mielessä, että omien kokemusteni mukaan noin 17-vuotiaiden opiskelijoiden yhteiskunnallinen ja kielellinen tietämys ei ole vielä loppuun saakka kehittynyt. Tekstistä on mielestäni vaikeaa löytää tiettyjä piirteitä, mikäli ei tiedä, mitä etsii.

6. 3. Analysoitava teksti ja oma tulkintani

Valitsin analysoitavaksi tekstiksi Helsingin Sanomien syyskuun 1998 Kuukausiliitteessä olleen artikkelin Juhan af Grann tässä hei! (ks. liite 5). Sen on kirjoittanut Kaja Grünthal ja kuvittanut Jaanis Kerkis. Syitä, miksi valitsin juuri tämän artikkelin, löytyy useita: tekstin aihe on ihastuttava ja vihastuttava, teksti rikkoo totuttuja normeja, rajaa faktan ja fiktion välille on vaikea vetää – pidän tekstiä kuitenkin epätavallisena asiatekstinä - ja lisäksi toimittajan rooli on tekstissä erityisen mielenkiintoinen.

Koska tarkoitukseni on itsekin analysoida tekstiä, käytän siihen samoja ohjailevia kysymyksiä kuin oppilailleni jakamat (ks. liite 6).

Tekstin tulkintaa helpottava apukysymysmonisteessa on otsikko *Teksti on aina enemmän kuin siinä on näkyvillä*. Ensimmäisessä kysymyksessä pyydetään tutkimaan jutun otsikkoa ja kuvia sekä listaamaan otsikoiden perusteella, mitä juttu todennäköisesti käsittelee. Ensimmäisenä artikkelista löytyy yli sivunkokoinen tummataustainen kuva, jonka vasemmassa yläkulmassa on valoisa oviaukko, jossa seisoo kovasti Juhan af Grannin –näköinen hahmo vasen käsi kohollaan. Hahmon rinnassa palaa sininen valo. Kuva on synkkä ja pelottava, paitsi että oviaukko on kirkas. Tietäessäni, että juttu käsittelee af Grannia, voisin tulkita valtaosan kuvasta – siis tummat alueet – tietämättömyyden luomaksi peloksi, mustaksi kohdaksi ufotietouden kartalla ja af Grannin tuomassa valoa pimeyteen eli leipää kansalle, joka haluaa maistaa paranormaalien ilmiöiden jännittävän maun suussa. Kuvan oviaukko johtaa mielestäni jonnekin ulos, ja ”onhan totuuskin jossakin ulkona”, kuten monet ovat oppineet Salaisista kansioista. Valokuvaa seuraava artikkelin otsikko Juhan af Grann tässä hei! luo melko vastakohtaisen tunnelman valokuvalle: se on mielestäni iloinen huudahdus eikä jatka ollenkaan valokuvan aloittamaa linjaa mystisestä elämästä jossain muualla. Koska artikkelin otsikko on melko omituinen, en pysty olla lukematta tässä tutkiskeluvaiheessa ingressiä, jossa sanotaan näin: ”Toimituksessa soi puhelin. Soittaja on avaruusolentojen edustaja. Hän haluaa kertoa itsestään vielä vähän lisää.” Tähän sisältyy ainakin jo kaksi oletusta – se, että af Grann on avaruusolento ja että hän on paljon julkisuudessa. Varsinaisia väliotsikoita artikkelissa ei ole, mutta kolmannen sivun ylälaidassa on lainaus muusta tekstistä suuremmalla fontilla, jolloin siihen kiinnittää automaattisesti huomiota, kun silmäilee tekstiä ensi kertaa läpi: ”Juhan af Grann tässä hei. Ne pienet harmaat valitsevat kaikkein älykkäimmät.” Jälleen tähän liittyy presuppositio, varsinkin jos muistaa ingressin tekstin. Jos af Grann on kerran avaruusolentojen edustaja, niin todennäköisesti hän on yksi noista kaikkein älykkäimmistä, harmaiden valitsema edustaja, ellei peräti vieläkin älykkäämpi, sillä jos hän on itse avaruusolento, hän on varmastikin ihmistä älykkäämpi, siis älykkäämpi kuin meistä kaikkein älykkäimmät.

Artikkelin neljännellä sivulla on jälleen kuva olennosta, jollaiseksi oletan ainakin muutamien näkemieni avaruuselokuvien perusteella avaruudessa asuvat otukset. Jälleen kuva muistuttaa kovasti af Grannia. Vaikka olennolla onkin kummalliset silmät, kasvojen muoto ja hiusten malli ovat aitoa Juhania. Jutun viimeisen sivun ylälaidassa on taas lainaus: ”Juhan af Grann tässä hei. Tästä kaikki alkaa.” Sama puhelinkeskustelu-

teema on toistunut kaikissa otsikoissa, joten oletukseni on, että tässä artikkelissa tullaan puhumaan puhelimesta ja paljon. Lisäksi sivulta löytyy myös pieni kuva, jossa Juhan af Grann esiintyy viimeinkin omana itsenään valoisassa, tosin kasvot monistettuina. Itseleni tulee ainakin mieleen tällaisesta kuvasta psykologian oppikirjojen kuvat mielisairauksien kohdalta tyyliin ”kun mieli hajoaa”. Tahdotaanko tällä siis kertoa, että af Grannilla on ongelmia mielenterveytensä kanssa? Tämä ainakin tukee kovasti omia uskomuksiani af Grannista, sillä tulkintaani tulee oletetusti vaikuttamaan se, että minulla on kaksi selitystä af Grannin toiminnalle: joko hän on suuri huijari ja taitava liikemies, joka tienaa omaisuutta ihmisten mystiikan kaipuulla tai sitten hänellä on vaikeuksia erottaa ”oikea maailma” ja kuvitelmat toisistaan.

Seuraavassa monisteen kohdassa pyydetään lukemaan juttu kertaalleen läpi ja merkitsemään erinäisiä asioita paperille. Ensimmäisenä pitää löytää jotakin kiinnostavaa. Koska en ole erityisemmin kiinnostunut ufoista, ei ufoaihe sinänsä tee vaikutusta. Juhan af Grann sen sijaan vaikuttaa kovin kiinnostavalta, ehkä juuri siksi, että minun on vaikea uskoa, kuinka joku voi omistaa koko elämänsä rajatiedon ”tutkimiselle”. Enemmän kuitenkin kuin itse af Grann minua kiinnostaa toimittajan kirjoitustyyli: Kaja Grünthal on itse aktiivisena henkilönä mukana kirjoittamassaan jutussa. Mielenkiintoista on myös puhelinkeskusteluteema, joka hallitsee koko artikkelia – mukaan on otettu jopa useassa kohdassa onomatopoeettisia prrrr-ääniä. Epäselviä asioita ei juurikaan löydy, mutta jos jotain pitäisi nimetä, niitä voisivat olla erilaiset ufoluokitukset, kuten Reticum-4.

Kohtia, joita en usko, löytyy luonnollisestikin paljon. Vaikka en voikaan väittää, että maapallo on maailmankaikkeudessa ainoa paikka, jossa on elämää, en silti usko, että maan asukkaat tietävät niin tarkasti, kuin Juhan af Grann väittää, millaisia muut sivilisaatiomme ulkopuolella asuvat olennot ovat. Tällainen epäuskottava kohta on esimerkiksi seuraava, jossa kuvaillaan melko tarkasti muun muassa avaruusolentojen ulkonäkö ja tiedetään rotujen määrä: ”Nuo yövieraat ovat paljon älykkäämpiä kuin ihmiset, jotka ovat saastuttaneet maapallon. Niiden sivilisaatio on ainakin sata miljoonaa vuotta vanha. Kaikista avaruuden 25 rodusta juuri niillä on etuoikeus maahan. Ne ovat luoneet ihmisen, sillä maapallo on niiden koeplaneetta. Ne tunnistaa siitä, että ne ovat noin 120 – 130 senttimetrin pituisia, harmaita ja viirusilmäisiä. Yleensä ne liikkuvat kaksistaan tai kolmistaan.”

Kysymyspaperin neljännessä kohdassa täytyy etsiä kohtia, joiden kanssa on samaa mieltä. Läpi koko artikkelin mielestäni heijastuu se seikka, että toimittaja pitää Juhan af Grannia omahyväisenä ja itsekeskeisenä henkilönä. Tästä olen täysin samaa mieltä: ainakin lehtijutun perusteella af Grann ei halua puhua mistään muusta kuin itsestään ja omista saavutuksistaan.

Seuraavaksi lukijan täytyy etsiä tunteita herättäviä kohtia. Artikkelissa on monta kohtaa, joissa kuvattiin puhelimen pirinää – prrr. Näissä kohdissa toimittaja on aina prosessoimassa juttuaan, ilmeisesti kirjoittamassa päätteelle artikkeliaan, kun af Grann soittaa hänelle ja keskeyttää hänen työnsä. Tämä tapahtuu 12 kertaa artikkelin aikana, ja aina af Grann ”haluaa kertoa itsestään hieman lisää” tai antaa luotettavia lähteitä, joilta kannattaa kysellä af Grannin saavutuksista. Toimittajan työn keskeyttäminen ja alituinen puhelimella soittelu saa vereni lukijana kuohumaan: miksi Juhan af Grann haluaa tuoda itseään niin julkeasti ja läpinäkyvästi esille – eikä vähempikin itsensä mainostaminen riittäisi? Tunteita herättää myös tapa, jolla af Grann itseään markkinoi. Välillä hän kehuu toimittajaa (*Olet tosi nasta mimmi. Voi rakas, rakas, rakas.*), välillä taas sättii (*Kun sinua ei näköjään kiinnosta ufot hevonpaskaa.*) ja välillä kehottaa kääntymään asiantuntijoiden puoleen (*Mikset ole soittanut sille sukututkijalle?*). Myös af Grannin kommentit itsestään ja hänen ”niin sanottujen” ystäviensä kommentit af Grannista ovat hyvin ristiriitaista luettavaa: ”Hänen tuttavansa ovat monesta asiasta yhtä mieltä. Entinen ystävä lähipiiristä arvioi: ’Hänen ykkösasianaan on sensaatio ja oma minä.’ Entinen työtoveri sanoo: ’Hän käyttää muita ihmisiä hyväkseen.’ ” Tähän väliin Juhan af Grann ottaa puhelun toimittajalle: ”Minä tässä. En minä tätä rahasta tee.” Kaikki tämä on hyvin hämmentävää ja ristiriitaista. Lukijan tehtäväksi jää valita, ketä hän uskoo ja ketä ei.

Artikkelissa on myös hyvin paljon sellaista, mitä en ole aikaisemmin tiennyt. Ne, että ufoista on tekeillä Suomessa graduja ja että Pihtipudas suunnittelee ufo-centeriä, ovat täysin uusia asioita. Samoin Juhan af Grannin henkilöhistoria: hänen lapsuutensa, nuoruutensa, teatteriharrastuksensa ja opintonsa ovat minulle vieraita. Uutta on myös se, että Juhan af Grann on tuotemerkki, J. A. G., jonka merkillä varustettujen vaatteiden valmistus on alkamassa – lippalakit ja aurinkolasit ovat jo kaupan. Uusi tieto oli af Grannin kuuluminen vapaamuurareihin, hänen omat lapsuuden ufokokemuksensa sekä nimenvaihdos: Heikki Juhani Grannista tuli Juhan af Grann, kun hän palasi Sak-

sasta ja Puolasta opiskelemasta mainoselokuvan tekoa. Todellakin: af Grann on tehnyt muutakin kuin ufoaiheisia dokumentteja, hänellä riittää meriittejä myös historiallisen dokumentin, luontodokumentin ja Kekkosen henkilökuvan saralta. J. A. G. on saanut myös paljon palkintoja työstään maailmalla. Mielenkiintoinen ja uusi tieto oli lisäksi se, että af Grannilla on perhe ja lapsia – siis tavallinen perheenisä.

Tekstinavaamismonisteen kolmas pääkysymys käsittelee tekstistä esiin nousevia ääniä. Omasta mielestäni kaikista kirkkaimpana erottuu toimittajan, Kaja Grünthalin, ääni. Toimittajan oma ääni tai lehden ääni erottuu aina, joskin se on joskus vaikea erottaa haastateltavien polyfonisuuden alta. Tässä artikkelissa äänen erottaminen on kuitenkin helppoa, sillä toimittaja on tehnyt itsestään yhden lehtijutun henkilöistä. Tietenkin myös haastateltavan, Juhan af Grannin, ääni kuuluu, mutta toimittajan suodattamana. Jälleen joudun ikuisuuskysymysten äärelle: Entä jos haastattelutilanne ei ole alkuunkaan ollut sellainen kuin toimittaja antaa ymmärtää, vaan toisenlainen, af Grannille edullisempi? Jospa haastateltava ei olekaan ufofanaatikko, vaan taitava liikemies, jolla on tiedemiesmäiset otteet, kun hän tekee rajatietoa tutuksi kansalle? Toisaalta en voi koskaan olla varma, mikäli luen artikkelin täysin dokumentaarisenä, onko toimittajan näkemys oikea, vai tehdäänkö af Grann naurunalaiseksi.

Kirjoittajan kannanottoja on artikkelissa viljalti. Jokaisen virkkeen voisi tulkita kannanotoksi, jos lukee tekstejä runousopin muodon ja sisällön erottamattomuuden näkökulmasta. Jokainen kielellinen valinta on nimittäin kytköksissä kirjoittajan (tai puhujan) näkökulmaan, jonka taustalla on uskomusten ja arvojen muodostama ideologia. Jos joku muu kuin Grünthal olisi kirjoittanut af Grannista, tulos olisi varmasti ollut toisenlainen. Erityisen mielenkiintoisia ovat jälleen prrr-kohdat, joista toimittajan kannanotoksi voisi kuvitella seuraavaa: toimittajan työ on luovaa ja keskittymistä vaativaa, eikä se ole kovinkaan helppoa varsinkaan silloin, kun itseään tyrkyttävä julkisuuden henkilö haluaa tehdä itseään vieläkin tunnetummaksi. Luonnollisesti myös haastateltavien ääni, eli tässä tapauksessa lähinnä af Grannin kannanotot kuuluvat artikkelista. Tässä muutama esimerkki haastateltavan kannanotoista: ”Minua on pidetty median kutsitolppana esimerkiksi siksi, että ennustin tulvia (kirjoittajan huomio: artikkelissa todellakin lukee ’tulvia’, mutta voisin olettaa, että kohdassa pitäisi olla ’tulevia’) jo kymmenen vuotta sitten. Saat nähdä, mitä tapahtuu maapallolle. Maailma on siinä tilassa, että se räjähtää. Voin paljastaa, että suuri olento tulee minun kauttani. Marssitan niin

vaikutusvaltaisen olennon, jolle et voi nauraa.” ”Nyt mä vasta olen top.” ”Juhan af Grann tässä hei. Sä olet kuulemma soittanut niin sanotuille ystäville. Ne ei tiedä mitään.” Myös muutaman muun haastatellun ääni kuuluu artikkelissa, ainakin käsikirjoittaja Tapani Koivulan, af Grannin pojan Caiuksen sekä entisen työtoveri ja ystävän.

Artikkelissa on käytetty myös muita lähteitä. Toimittaja on selvästikin ottanut af Grannista selvää muutakin kuin haastattelemalla – tällaista henkilötietoa saa varmastikin aikaisemmin kirjoitetuista jutuista, joista todistaa af Grannin siniseen kansioon kootut lehtileikkeet, joita toimittaja selailee. Lähteiksi mainitaan lisäksi Suomen ufopiirit, siis lähinnä Ultra-lehti, Suomen Ufotutkijat ja pienemmät alan yhdistykset. Oletettavasti lähdetietoja on voinut antaa myös MTV, jossa af Grann oli töissä 70-luvulla.

Tekstin aktiivisimpia toimijoita ovat luonnollisesti toimittaja ja af Grann. He *jättävät soittopyyntöjä, tulevat noutamaan autolla, teettävät itsestään kuvan, kyselevät* jne. Myös avaruusoliot ovat aktiivisia ainakin siinä mielessä, että niitä ei varsinaisesti haastatella: oliot *tulevat Heikin huoneeseen, lennättävät poikaa, liikkuvat kaksistaan tai kolmistaan*. Muut toimijat, kuten af Grannin poika ja muut haastateltavat ovat taustalla hieman passiivisempina, sillä vain heidän lausahduksiaan lainataan, ei niinkään itse tekoja. Aktiivisuuteen ja passiivisuuteen voisi toiminnan lisäksi sisällyttää myös läsnäolon, jolloin suorassa kontaktissa – kasvoista kasvoihin – ovat mitä toden näkösimmin vain af Grann ja hänen perheensä, mahdollisesti vain Caius-poika. Puolittain läsnä ovat muut haastateltavat, joita toimittaja ilmeisesti haastattelee puhelimitse. Tällöin vähiten läsnä ovat avaruusolennot, sillä heihin toimittaja ei saa kontaktia muuten kuin heidän edustajansa af Grannin kautta.

Neljäs tulkintamonisteen tehtävä pyytää tutkimaan tekstin kieltä erittelemällä yhden kappaleen lauserakenteiden osalta. Valitsen eriteltäväkseni kappaleen, joka alkaa sanoilla ”*Hän tulee noutamaan autolla - -*”. Tarkkailtavia seikkoja olivat päälauseiden, pää- ja sivulauserakenteiden sekä lauseenvastikkeiden määrä. Viimeksi mainittuja ei kappaleesta löytynyt ollenkaan, päälauseita oli 14, pää- ja sivulauserakenteita 12. Olen laskenut yhdeksi päälauseeksi samassa virkkeessä olleet kaksi päälauseetta.

Samassa tehtävässä täytyy myös analysoida toimittajan käyttämää sanastoa. Koska sovimme testi- ja verrokkiryhmien kanssa, että sanastoa tutkitaan koko artikkelista, ei vain kappaleesta, josta laskettiin lauserakenteita, etsin myös itse erilaista sa-

nastoa koko artikkelista. Oma analyysini ei ole tältä kohdin mitenkään kattava, vaan olen pyrkinyt etsimään vain esimerkkejä tietyyppisestä sanastosta. Ensimmäisenä pitää etsiä ammattisanastoa, jonka mielsin ufotutkimusalan ammattisanastoksi: muun muassa *brain power*, *Reticum-4*, *humanoidi*, *paranormaali* ja *kosminen* ovat kovin spesifejä yleiseen käyttöön. Sivistyssanoja ovat esimerkiksi *strukturi*, *sivilisaatio* ja *agnostikko*. Kuvailevaa sanastoa löytyy paljon: *intomielinen*, *juhlallinen villi*, *huono* jne. kuvaavat Juhan af Grannia. Mielipidettä korostavia sanoja ovat muun muassa seuraavat ilmaisut: ”*Soittaja on avaruusolentojen edustaja. Hän haluaa kertoa itsestään vielä vähän lisää.*” sekä ”*Minua on pidetty median kusitolppana...*”. Liioittelevia sanoja ovat puolestaan *saarnamies*, *kusitolppa* ja *todellinen sensaatio*. Varovaisia sanoja on vaikea löytää, ainakaan toimittajan esittämänä, mutta af Grannin suusta kuuluu seuraava repliikki: *Tämä on arkaluontoinen asia. Sinulle voin kertoa.*” Tunteisiin vetoavia ilmaisuja ovat *omituiset avaruuden ötökät*, *nasta mimmi* ja *rakas*.

Viimeisenä ja ehkä tärkeimpänä kysymyksenä analyysimonisteessa on ”Miksi lehtijuttu on kirjoitettu?” Omasta mielestäni artikkeli tarjoaa erilaisille lukijoille mahdollisuuksia löytää tekstistä sitä, mitä kukin sieltä haluaa löytää: Ufoihin uskova ja niistä kiinnostunut voi kaivaa tekstistä esiin tietoa ufotutkimuksesta ja paranormaaleista ilmiöistä. Juhan af Grannista kiinnostunut löytää kiinnostavaa tietoa hänestä henkilönä, muun muassa lapsuuden muistoja ja opiskeluun liittyviä tietoja. Af Grannia huijarina pitävä taas voi kartuttaa todistusaineistoaan sillä, että af Grann on täysin hakoteillä, koska tämä uskoo olevansa ”avaruusolentojen edustaja”. Af Grannia itsekeskeisenä ihmisenä pitävä puolestaan löytää haluamansa hyvin helposti. Mielenkiintoista ja erilaista artikkelia kirjoitustyyllisesti etsivä taas törmää erikoiseen kirjoittajan valintaan – toimittaja kun on valinnut itsensä yhdeksi artikkelin aktiiviseksi toimijaksi. Muutenkin puhelinteema on kiinnostava yksityiskohta ja motiivi, joka hallitsee koko tekstiä. Artikkelin tarjoaa myös makoisat naurut sellaiselle, jolla ei ole tarvetta saarnata ufojen olemassaolon puolesta, sillä siinä ivailaan antaumukselliselle ufohörhöilylle ja af Grannille itsekkäänä ja julkisuuden nälkäisenä ihmisenä: tekstin mukaan af Grann yrittää saada median tanssimaan oman pillinsä mukaan. Omasta mielestäni artikkelin päätarkoitus oli tuoda esille af Grannin outo ja naurettava toiminta, mikä onnistui äärettömän hyvin.

7. Testin tulokset

7. 1. Koeryhmä

Koeryhmästä, joka oli saanut jonkin verran tietoa kriittisestä diskurssin tutkimisesta, tuli yhteensä 16 analyysiä. Neljä ryhmäläisistä tulkitsi tekstiä yksinään, pareja oli 11 ja kolmen hengen ryhmiä yksi. Aikaa apukysymyksiin vastaamiseen oli kaksi oppituntia.

Ensimmäiseen kysymykseen, jossa piti ennustaa artikkelin sisältöä kuvien ja otsikoiden perusteella, vastaukset olivat melko yhteneväiset. Artikkelin käsitteli koeryhmän arvauksien mukaan seuraavanlaisia aiheita:

”Avaruushässäkkää.”

”Ufoja ja hieman höyrähtänyttä miestä.”

”Juhan af Grannin kiinnostusta ufoihin ja maailman tulevaisuutta ufojen suhteen.”

”Yliluonnollisia ilmiöitä.”

”Kuvien perusteella käsittelee ufoja, otsikoiden perusteella vaikeampi sanoa.” (Otsikot ovat *Juhan af Grann tässä hei!*, *Juhan af Grann tässä hei. Ne pienet hatmaat valitsevat kaikkein älykkäimmät.*” Ja *Juhan af Grann tässä hei. Tästä kaikki vasta alkaa.*”)

” - - siitä, kun ’pienet harmaat’ tulevat maahan.”

”Juhan af Grann kertoo jutussa itsestään ja avruusolioista.”

”Ufoja ja paranormaalia toimintaa.”

”Juhan af Grannin kertomaa ’totuutta’.”

”Jutussa käsitellään paranormaaleja ilmiöitä. *Juttu on keksitty tarina* ja päähenkilönä on minullekin jo tuttu Juhan af Grann. Kuvista tulee esille pelottavia ajatuksia, joten onko han juttukin hiukan pelottava.” (Kursivointi minun.)

”Juhan af Grannia. Kuvaa henkilön itserakkautta. Osaa odottaa ufojuttuja.”

”Juttu kertoo Juhan af Grannista. Otsikon perusteella juttu ehkä saattaa hänet hieman naurunalaiseksi.”

”Teksti käsittelee tuota kaikkien varmasti tuntemaa ufohörhöä.”

”Ufoja, elokuvamaailmaa ja tietysti Juhan af Grannia.”

”Ufoja.”

”Ufoja ja paranormaaleja ilmiöitä. Näistä asioista lehtimiestä informoi mies, joka tuntee itsensä avaruusolentojen edustajaksi. Miehellä on todellisuudessa vain suuri mielikuvitus. (Kursivointi minun.)

Vastauksista voi todeta, että kaikille koeryhmän opiskelijoille Juhan af Grann on ennestään jollakin tavalla tuttu. Monet vastaajista myös yhdistivät af Grannin ja artikkelin ufoihin ja paranormaaleihin ilmiöihin. Paitsi että lehtitekstin arveltiin käsittelevän outoja ilmiöitä, monissa vastauspapereissa myös oli arvailuja itse Grannista henkilönä. Tämä tietenkin peilaa koeryhmäläisten omaa maailmankatsomusta: Independence Dayn ja Salaisten kansioiden aikakautena monikaan ei tunnu uskovan yliluonnollisiin ilmiöihin, ei ainakaan sellaisessa muodossa kuin af Grann asian esittää. Af Grann ei ilmeisesti aikaisempien kokemusten perusteella ole onnistunut herättämään koeryhmän jäsenissä luottamusta ja arvostusta informaation antajana. Tähän saattavat syynä olla esi-

merkiksi af Grannin ja opiskelijoiden erilaiset maailmankuvat: heidän kokemusmaailmansa ja arvostuksensa ovat eriävät.

Toisessa tekstinavauskysymyksessä pyydettiin merkitsemään erilaisia merkittäviä asioita artikkelista muistiin. Luettelen tässä erityyppisten seikkojen lajeja sekä esimerkkejä, mitä ryhmäläiset vastasivat:

a. Asioita, jotka ovat erityisen kiinnostavia:

- ”Ufo-olennot antoivat (af Grannille) lentokyvyn.”
- ”Juhan af Grann on puhelinterroristi.”
- ”Koko artikkeli. J. af Grannilla on perhe sekä ammatillinen, henkilökohtainen kiinnostus ufoihin.”
- ”Viimeinen kappale, jossa Juhan af Grann kieltää artikkelin julkaisun. Tavallaan jutun luonne ja luotettavuus muuttuvat.”
- ”Tapaus Tattarisuo ja Grannin suhde siihen. (No itse asiassa lähes kaikki.)” (Tapaus Tattarisuo on artikkelin mukaan af Grannin MTV:lle tekemä vapaamuurareita käsittelevä ohjelma 1970-luvulla.)
- ”Ufoja on havaittu myös Suomessa.”
- ”Ei oikein mikään.”
- ”(Avaruus)Olioiden tulo (af Grannin) huoneeseen.”
- ”1900-luvulla on yli 1000 ufohavaintoa SUOMESSA, miksi eivät ole mediassa?!”
- ”Heikki Grannin menneisyys.”
- ”Kaiken kaikkiaan kritiikki af Grannia kohtaan.”
- ”Ufocenter.”
- ”Kiinnostavaa ei paljon ollut, olen kuullut Grannin kiihkoilua ennenkin.”
- ”Grannin lapsuus, erityisesti hänen öiset katoamisensa.”
- ”Juhan af Grannin *niin sanottu* lapsuus.” (Kursivointi minun.)

Monet koeryhmästä mainitsivat mielenkiintoiseksi af Grannin lapsuuden. Kirjoittipa yksi vastanneista jopa ufotutkijan ”niin sanotusta lapsuudesta” ilman suurempia selityksiä. Yleensä voi ajatella, kun kuulee puhuttavan ”niin sanotusta lapsuudesta”, että lapsuus on jäänyt jostain syystä kokonaan väliin tai lyhyeksi ihmisen elämänkaareissa, esimerkiksi äidin kuoleman jälkeen perheen vanhin tytär on joutunut olemaan äidin roolissa nuoremmille sisaruksilleen. Mitään tämäntyyppistä lapsuuden lyhenemistä ei kuitenkaan artikkelissa mainittu. Suurin osa opiskelijoiden havainnoista olivat vain ”pelkkiä” havaintoja tekstistä, mutta osa oli jo tehnyt tulkintaakin. Yksi pari tulkitsi af Grannin puhelinterroristiksi artikkelin perusteella. Yksi pari oli huomannut ja piti kiinnostavana kritiikkiä af Grannia kohtaan. Löytyi kuitenkin pareja, jotka eivät – kenties omien intressiensä takia – löytäneet artikkelista mitään kiinnostavaa.

b. Asioita, jotka on ilmaistu epäselvästi:

- ”Prrrr-kohdat.” (Kaksi kertaa.)
- ”Oleno, joka tulee af Grannin kautta.”
- ”Kaikki kohdat, joissa soi puhelin!” (Kaksi kertaa.)
- ”Puhelinjutut ovat vähän outoja ja sekavia, mutta toisaalta omaperäisiä.”
- ”Onko Juhan af Grann tosissaan vai ei (eihän sitä koskaan kyllä tiedä).”
- ”Miksi Juhan af Grann erotettiin MTV:ltä?”

”Se koko (puhelin)keskustelu oli epäselvä.”

”Puhelimen soiminen ja asian toisto moneen kertaan. Juttu hyppi asiasta toiseen.”

”Tarkoittaako ’isä’ af Grannia ja ’äiti’ hänen vaimoan?”

”Selitys Grannin perheestä.”

”Syy Grannin jatkuvaan soitteluun on epäselvä.”

”Puhelimen jatkuva soiminen häittäsi. (Puhuiko soittaja jollekin nauhalle? Kuka se yleensä oli?)”

”Af Grannin tapa aloittaa puheensa. Siitä ei jää mitään käteen.”

Hämmennystä tuotti koeryhmälle ylivoimaisesti eniten artikkelissa puhelimen soiminen, joka kuvattiin useimmiten prrr-onomatopoeettisuuksilla. Valtaosa vastauspapereista sisälsi tässä kohdassa viittauksen puhelinkeskusteluihin. Joillekin jäi jopa epäselväksi, kuka puhelimesta puhui: ”*Kuka se yleensä oli?*” Myös perhetaustat oli ilmaistu ryhmän mukaan epäselkeästi. Tämä viittaa varmastikin artikkelin kohtaan, jossa lukee näin: ”*Siinä (perheessä) työskentelee pitkiä päiviä isän lisäksi äiti, joka on koulutukseltaan kosmetologi. Myös vanhin poika Caius kuuluu yrityksen hallitukseen. Hän opiskelee liiketaloustiedettä Malesiassa. Lisäksi perheeseen kuuluu vielä poika ja tyttö.*” Yksi pareista ihmetteli, miksi af Grann erotettiin MTV:sta 1980-luvun alussa. Artikkelissa mainitaan syyksi ”esiintymiset julkisuudessa”, muttei yksilöidä syitä tarkemmin. Epäselvää oli myös yhden ryhmäläisen mielestä af Grannin tapa aloittaa puheensa, mikä tuli artikkelissakin kahdesti esille: ”*Olen vähän huonosti valmistautunut. Studioon murtauduttiin viime yönä. Onneksi olin juuri vaihtanut murtohälyttimen paikkaa. Mitään ei ollut viety. Tavarointa ei ollut sotkettu.*”

c. Asioita, joita et usko:

”Pienet harmaat miehet...”

”Ufoja on olemassa.”

”’Meetvursti-juttu’ (viimeisellä sivulla).” (Artikkelissa kerrotaan, että Grann asui lapsena kasarmilla, jossa riitti pula-aikanakin meetvurstia leivän päälle.)

”’Avaruusoliot ovat luoneet ihmisen, sillä maapallo on niiden koeplaneetta.’”

”Että on tulossa joku vaikutusvaltainen olio, niin kuin Grann väittää.”

”Että Juhan af Grann on lentänyt.”

”Juhanin omaa kokemusta ufoista. Juhan on itse humanoidi.”

”En usko, että maapallo on ufojen koeplaneetta.”

”Että jollakin voi olla noin tarkkaa tietoa yövieraista.”

”Että puolet ihmisistä uskoo enkeleihin ja kolmasosa ufoihin.”

”Grannin juttuja.”

”Grannin ufohavaintoihin.”

”Ainakaan tämän artikkelin perusteella ei voi vakuuttua ufojen olemassaolosta. Kyseinen henkilö (= af Grann) on jo moneen kertaan menettänyt uskottavuutensa.”

”Että Grannin kautta tulee niin vaikutusvaltainen henkilö, ettei kukaan enää naura.”

”En usko, että Grannin lapsuudessa ufot olisivat vierailleet hänen elämässään.”

Koeryhmässä suurimman osan epäilykset kiinnittyivät ufoteemaan. Monet epäilivät yleensä ufojen ja avaruusolentojen olemassaoloa. Lisäksi epäuskottavalta koeryhmän mielestä vaikuttivat af Grannin omat ufokokemukset ja kontaktit avaruuden asukkeihin.

Yksi pari onn vastannut tässä kohdassa mielenkiintoisesti: ”*Juhanin omaa kokemusta ufoista. Juhan on itse humanoidi.*” Epäselväksi jää, tarkoittaako pari vastauksensa jälkimmäisellä lauseella todellakin sitä, että on epäuskottavaa, että af Grann itse on humanoidi vai onko kyseessä herja, jollaista esimerkiksi lapset paljon kielessään viljelevät: ”*Ite oot humanoidi!*” Muutenkin kaikki vastaukset käsittelevät ufoja ja rajatietoa yhtä lukuun ottamatta. Vastauksissa voi nähdä kuitenkin selvän kahtiajaon: osa ei näytä artikkelin perusteella uskovan ufoihin ja paranormaaleihin ilmiöihin lainkaan, kun taas osa epäilee af Grannin tietoutta ja vakuuttavuutta tässä asiassa. Yksi pari ei uskonut siihen, että af Grannin ruokavalioon kuului pula-aikanakin meetvursti, mikä oli esitetty artikkelissa melko kuriositeetinomaisesti.

d. Asioita, joista olet samaa mieltä:

”Median kusitolppa.”

”(Af Grann) käyttää muita ihmisiä hyväkseen.”

” ’Ufo ei ole 1900-luvulla enää pelkkä tekninen laite. Se on kokonainen uskomusjärjestelmän ydin.’ ” (Kaksi kertaa.)

”Ufot ovat tulleet jäädäkseen.”

”Ekologiset ongelmat.”

”Juhanin ennustuksista (atomisota, saasteet...)”

”Nuo yövieraat ovat paljon älykkäämpiä kuin ihmiset, jotka ovat saastuttaneet maapallon.”

”Ne (= avaruusoliot) ovat paljon älykkäämpiä.”

”Toimittajan Grannista antama kuva.”

”Juhan af Grann on esiintyjänä sekava.” (Kaksi kertaa.)

”Toimittajalla on selvä kielteinen asenne: minunkin mielestäni Juhan af Grann on vainoharhaisen pakkomielteinen ja neuroottinen olio.”

”Artikkeli oli hieman loukkaava.”

Koska kysymyksenasettelussa ei mainittu muuta kuin ”asioita, joista olet samaa mieltä”, vastausten kirjo oli runsas näinkin pienessä otannassa. Suurin osa ryhmäläisistä oli luonnollisesti ymmärtänyt kysymyksen siten, että vastasi siten, että oli artikkelin eli asiasisällön kanssa samaa mieltä. Yhdestä vastauksesta ei käynyt ilmi, tarkoittiko pari vastauksellaan ”*Median kusitolppa*” sitä, että on yhtä mieltä tekstin esittämän ajatuksen kanssa vai sitä, että af Grann kertoo, että häntä on pidetty ”median kusitolppana” – mikä on Grannin mielestä väärin – ja pari on sitä mieltä kuin af Grannin, että se on väärin. Yhden vastaajan mielestä koko ”artikkeli oli hieman loukkaava”, eli hänen näkökulmansa on varmastikin Grannin kanssa yhtenevä.

Vastaukset olivat tässä kohdassa hajanaisia. Osa keskittyi jälleen ufojen olemassaoloon. Mielenkiintoista on se, vaikka lähes jokainen ryhmässä poikkeuksetta oli aiemmissa vastauksissaan antanut sellaisen kuvan, että ufoihin ja paranormaaleihin ilmiöihin uskomisen ei ole järin viisasta, monet kuitenkin mainitsivat tässä vastaukses-

saan esimerkiksi näin: ”*Ne ovat paljon älykkäämpiä.*” ja ”*Ufot ovat tulleet jäädäkseen.*” Tosin tästäkään jälkimmäisestä vastauksesta ei selviä, tarkoittaako pari puheita ufoista vai ufoja esineinä. Paitsi että vastaukset käsittelivät paljon paranormaaleja ilmiöitä, ne käsittelivät myös af Grannia henkilönä. Monet vastaajista tulkitsivat af Grannin samoin kuin uskoivat toimittajan tekevän: af Grann nähtiin kielteisessä valossa; hän oli muun muassa muiden hyväksikäyttäjä, neuroottinen olio ja sekava esiintyjä.

e. Asioita, jotka herättävät sinussa tunteita:

- ”(Naurettavaa) Af Grannin kommentti: ’Voin paljastaa, että minun kauttani tulee niin vaikutusvaltainen olento, että ette enää naura...’ ”
- ”Asianajaja kieltää artikkelin julkaisun.”
- ”Se, kun ufot tulivat yöllä pienen Heikin huoneeseen ja lennättivät hänet ulos ikkunasta.”
- ”Koko juttu herättää hämmennystä, mutta myös mielenkiintoa.”
- ”Jos ufot ovatkin olemassa ja tulevat valtaamaan meidän oman planeettamme.”
- ”(Af Grann) yrittää uskotella ihmisille, että ufoja on olemassa, mutta ihmiset pilkkaavat Juhania.”
- ”Ärsyttävä teksti ylipäänsä.”
- ” ’Suuri olento tulee minun kauttani.’ Mieleetöntä itsekeskeisyyttä.”
- ”Asianajajan lähettämä faksi.”
- ”Juhan af Grannin nuoruuden takaiskut.”
- ”Ei nyt oikein mikään.”
- ”Melkein sääliksi käy Grannia, koska vaikuttaa siltä, että lapsuuden pahoinpitely on jotenkin vaikuttanut hänen myöhempään elämäänsä...”
- ”Grann vietiin mustalaisten tutkittavaksi.”
- ”Artikkelin kuvat enimmäkseen.”

Vastaukset jakaantuvat jälleen monella tavalla. Yhtenä jaotteluna voisi pitää sitä, ovatko vastaajat ilmoittaneet, millaisia tunteita artikkeli heissä herättää. Osa ilmoittaa suoraan, että jokin kohta artikkelissa tai koko artikkeli oli ollut ärsyttävä, naurettava, hämmentävä, mielenkiintoinen tai sääliä herättävä. Vaikka jotkut eivät olleet kertoneet, millaisia tunteita heissä oli herännyt, joistakin vastauksista pystyy tunteiden laadun päättelemään. Esimerkiksi vastauksesta ”*Jos ufot ovatkin olemassa ja tulevat valtaamaan meidän oman planeettamme.*” voi päätellä, että artikkeli herättää vastaajissa huolta tulevaisuudesta tai jopa pelkoa. Joistakin vastauksista on yksinkertaisesti mahdotonta päätellä, mitä tunteita artikkeli on herättänyt: ”*Asianajajan lähettämä faksi.*” ja ”*Juhan af Grannin nuoruuden takaiskut.*” ovat juuri tällaisia vastauksia. Jälkimmäisessä esimerkissä voisi tietenkin ajatella ihanteellisesti, että vastaajat ovat tunteneet tämän kirjoittaessaan sääliä ja sympatiaa, mutta toisaalta vahingonilo voisi olla toinen mahdollinen tunne. Jälleen kerran vastaukset jakaantuvat myös kategorioihin ”Juhan af Grann” ja ”ufot”, joista ensimmäinen herätti huomattavasti enemmän tuntemuksia säälistä rai-
voon.

f. Asioita, jota et ole aikaisemmin tiennyt:

- ”(Juhan af Grannin) alkuperäistä nimeä.”
- ”Ufo-Oscareiden jakoa. Af Grannista on tullut tuotemerkki J. A. G.”
- ”Juhan af Grannilla on perhe.”
- ”Af Grann oli niinkin tunnettu ja arvostettu dokumenttien tekijä.”
- ”Että Juhan af Grann on ollut näyttelijä.” (Kaksi kertaa.)
- ”Koko Juhan af Grann oli meille aika tuntematon.”
- ”Tuollaisen ufotutkijan olemassaoloa.”
- ”Että Juhan oli aikaisemmin Heikki Juhani Grann.”
- ”En aiemmin kuvitellut Grannia ihan noin kaheliksi.”
- ”Emme oikeastaan mitään, mitä tekstissä kerrottiin.”
- ”Grannin henkilötausta oli minulle täysin uutta.”
- ”Grann on saanut potkut MTV:stä.”
- ”En ole edes tiennyt af Grannin olemassaolosta.”

Mielenkiintoisin piirre näissä vastauksissa on se, että osa vastaajista kertoo, että he eivät tunne Juhan af Grannia lainkaan. Kuitenkin ensimmäisessä kysymyksessä, jossa kartoitettiin lukijoiden ennako-oletuksia, vastaukset antoivat vihjeen siitä, että kaikki koeryhmässä osasivat yhdistää af Grannin ufotutkimukseen. Kaikki vastaukset keskittyivät tässä kohdassa Juhan af Granniin henkilöinä; paranormaaleja ilmiöitä ei juurikaan kyseenalaisteta, paitsi vastauksessa, jossa sanotaan ”Emme oikeastaan (tienneet) mitään, mitä tekstissä kerrottiin.” Artikkelissa esiin tullut ufotietous tuntuu olevan koeryhmälle tutumpaa kuin af Grannin henkilöhistoria, joka kiinnittää monen huomion.

Kolmas pääkysymys, johon koeryhmä vastasi, käsittelee tekstissä kuuluvia ääniä. Aluksi pyydetään kirjoittamaan, keiden ääni tekstissä kuuluu. Tällaisia vastauksia koeryhmä antoi: Artikkelissa kuuluvat haastattelijan/ toimittajan, Juhan af Grannin, parin tuttavien, entisten ystävien, yhteistyökumppaneiden, (af Grannin) pojan, taustahenkilöiden, kriittisen toimittajan, kertojan ja Tapani Koivulan (= Vieraita taivaalta – elokuvan toinen käsikirjoittaja) äänet. 16 vastauksesta viidessä mainittiin pelkästään Juhan af Grannin ja toimittajan äänet. Kahdessa vastauksessa mainittiin vain toimittajan ääni. Lopuissa yhdeksässä vastauksessa mainittiin useampia ääniä kuin toimittajan ja haastateltavan. Yhteinen nimittäjä kaikille vastauksille oli siis toimittaja, joka katsottiin tärkeämmäksi ääneksi kuin af Grann. Koeryhmä ymmärsi toimittajan suodattavan haastateltavien äänet lukijoille – koko teksti kulki toimittajan käsien kautta.

Kolmannessa kysymyksessä pyydettiin keräämään myös kirjoittajan kannanottoja. Jos toimittajan ääni olisi puuttunut joltakin vastaajista, sen olisi viimeistään saanut poimittua tästä kysymyksestä. Koeryhmä löysi seuraavat kirjoittajan kannanotot:

- ”Rivien välistä näkee, ettei toimittaja arvosta af Grannia kovinkaan paljoa. (Toimittaja suhtautuu ufoihin huumorilla.”
- ”Toimittaja saa haastateltavan vaikuttamaan ’sekopäältä’.”

- ” ’Juhan af Grann on esiintyjänä sekavan oloinen.’ ” (Kolme kertaa.)
 ”(Toimittaja) ei oikein arvosta haastateltavaa.”
 ”(Toimittaja) vähättelee Juhan af Grannia.”
 ”Juhanin lapsuus kasarmilla on kiinnostavampi kuin ufojutut.”
 ”(Toimittaja) syyttää Juhan af Grannia ufojen esiin tulemisesta.”
 ”Muutama hyvä kannanotto ja huomautus.”
 ”Toimittaja pitää Grannia puolihulluna valehtelevana idioottina, joka häiritsee häntä jatkuvasti.”
 ”Kirjoittaja kommentoi ja kritisoi haastateltavan puheenvuoroja ja ehkä hieman vähättelee haastateltavan puheenvuoroja ja asettaa hänet tällä tavalla hiukan naurunalaiseksi.”
 ”Kirjoittaja ottaa kantaa aiheeseen useaan otteeseen ja ensimmäinen väliotsikko ’Toimituksessa soi puhelin. Soittaja on avaruusolentojen edustaja. Hän haluaa kertoa itsestään vielä vähän lisää.’ kertoo, ettei toimittaja usko ufoihin ja että Juhan af Grann on naurettava pelle.”
 ”Kirjoittaja pitää Grannia naurettavana sekopäänä. (Tämän) huomaa erityisesti huomautuksesta, jossa Juhan selittää huonoa esiintymistaitoansa.”
 ”Kirjoittaja koko tekstin ajan alituisesti mustamaalaa Juhan af Grannia.”

Kaikki vastaukset yhtä lukuun ottamatta (*Kirjoittaja käsittelee ufoja huumorilla.*) käsittelevät jollakin tapaa kirjoittajan kannanottoja Juhan af Grannista. Suosikkivastaus tyyppi oli *Juhan af Grann on esiintyjänä sekava*, joka esiintyi vastauspapereissa kolmesti. Tämä vastaus erosi muista, sillä siinä siteerattiin toimittajaa suoraan; muut vastaukset vain kertovat laajemmista tulkinnoista ja kannanotoista, joita artikkeli koeryhmälle välittää. Monet vastaajista tulkitsivat, että toimittaja *ei arvosta haastateltavaa*, sillä tämä tekee af Grannista *naurunalaisen, pitää pellenä, puolihulluna idioottina, naurettavana sekopäänä* ja niin edelleen. Toimittajasta tehdään tässä kysymyksessä ”paha”, sillä yksikään koeryhmästä ei ilmaise näissä vastauksissa samansuuntaisia ajatuksia kuin toimittajan, vaikka aiemmissa vastauksissa on tullut esiin, että monet suhtautuvat haastateltavaan samalla tavalla kuin toimittaja, monet tuovat esille, kuinka haastateltava esimerkiksi mustamaalataan – mustamaalaminen harvoin saa positiivisia konnotaatioita. Yksi vastauksista (*Muutama hyvä kannanotto ja huomautus.*) oli hyvin ylimalkainen, sillä siinä ei yksilöity tarkemmin, mitkä toimittajan kannanotot ja huomautukset olivat vastaajien mielestä hyviä. Vastaus, jossa mainittiin af Grannin lapsuus, ei myöskään antanut selkeää kuvaa siitä, miten vastaajat tulkitsivat lauseen: Millainen kannanotto on, jos siinä pidetään lapsuutta mielenkiintoisempina kuin ufojuttuja? Onko af Grann ufo-tutkijana epäuskottava, tylsä tai jotain muuta? Onko lapsuus sinänsä mielenkiintoisempi kuin paranormaalit ilmiöt? Myös vastaus, jossa toimittaja pitää af Grannia syyppäänä ufojen esille nostamiseen, on mielenkiintoinen, sillä lähes kaikki muut vastaukset ottivat esille sen, kuinka toimittaja ei arvosta haastateltavaa – tässä vastauksessa sen sijaan af Grannin arvostuksesta ei puhuta mitään, vaan syytetään häntä jostakin asiasta, tässä tapauksessa siitä, että ufot ovat nousseet kaikkien huulille. Mielenkiintoiseksi tämän vas-

tauksen tekee myös se että, aiemmin muutamassa vastauksessa (esimerkiksi kohdassa Asioita, jotka ovat erityisen kiinnostavia) ihmeteltiin sitä, että jos ufoja havaitaan Suomessa melko paljon, miksei niitä nosteta enemmän esille mediassa.

Kolmannessa kysymyksessä etsittiin haastateltavien kannanottoja.

- ”J. A. G. sanoo: 'Kun sinua ei näköjään kiinnosta ufot hevonpaskaa.' ” (Kaksi kertaa.)
- ”Entinen ystävä: 'Hänen ykkösasianaan on sensaatio ja oma minä.' Entinen työtoveri: 'Hän käyttää muita ihmisiä hyväkseen.' ” (Kumpikin kaksi kertaa.)
- ”Grann ei pidä lehtiartikkelin luonteesta.”
- ” 'Kahdentoista vuoden jälkeen hän on asiantuntija.' ”
- ”Humanoidin esittäminen on myyntikikka.”
- ”Kehuja ja haukkuja.”
- ”Ottaa kantaa moneen asiaan.”
- ”Grann on enemmänkin itserakas markkinoija kuin ufoasiantuntija.”
- ”Ei ole (haastateltavien kannanottoja).”
- ”Grann itse on todella innoissaan, kun joku kuuntelee hänen juttujaan, hänen ystävänsä lähinnä ylistävät Grannia ja hänen ajatuksiaan.”
- ”Haastateltavien mielestä Grann on ahkera ja työlleen omistautuva henkilö.”
- ”He ovat sitä mieltä, että Grann vain esittää jotain muuta, tärkeintä on, että tavara myy. (af Grann) käyttää myyntikikkoja.”
- ”Af Grannin ystävät kritisoivat hänen metodeitansa ufoista puhumisessa (myyntikikka?!)
- Af Grannin poika taas kertoo perheen suhtautuvan maltillisesti isänsä juttuihin.”

Yksi vastanneista pareista ei löytänyt yhtään haastateltavien kannanottoa, vaikka haastattelun luonteeseen liittyy useimmiten, että haastateltavat esittävät kannanottojaan jostakin asiasta. Toisen parin mukaan taas tarkemmin yksilöimättä af Grann *ottaa kantaa moneen asiaan*. Myös vastaus *Kehuja ja haukkuja* on melko erittelemätön, sillä siitä ei käy ilmi, kuka haastateltavista on kyseessä. Merkille pantavaa tässä kysymyksessä on se, että vaikka af Grannia voi toimittajan ohella pitää artikkelin päähenkilönä, hänen kannanottojaan löytyy vastanneiden papereista yllättävän vähän, vain viidestä vastauksesta suoraan. Niissä af Grann on innoissaan, kun joku kuuntelee häntä, *ei pidä artikkelin luonteesta, moittii toimittajaa* siitä ettei tämä ole kiinnostunut ufoista ja niin edelleen. Loput vastaukset käsittelevät muita haastateltavia kuin af Grannia. Varsin monessa vastauksessa tuotiin esille esimerkiksi ensen työtoverin negatiivinen kannanotto af Grannista, kuten *Hän käyttää muita ihmisiä hyväkseen*. Toisaalta taas muutamissa vastauksissa korostetaan muiden haastateltavien myönteisiä kannanottoja af Grannista, kuten *Grann on ahkera ja työlleen omistautuva henkilö*. Yksi vastaus jää epäselväksi tarkoituksperiltään: *He ovat sitä mieltä, että Grann vain esittää jotain muuta*. Se, mitä muuta af Grann muiden haastateltavien mielestä esittää, jää ainakin minulle hämärän peittoon.

Koeryhmä etsi artikkelista myös muita lähteitä kuin haastateltavat. Tällaisia löytyi: Rauni Mollberg, osoiterekisteri, aateliskalenteri, Grannin omat lapsuusmuis-

tot, erilaiset aiheeseen (= ufoihin) liittyvät kirjat, elokuvat, henkilöt, Suomen Ufotutkijat, tv-ohjelmat, kirkkoherranvirasto, ”ufouskovaisten” tiedot humanoideista, leikekirja, Vieraita taivaalta, Ufot ja paranormaalit ilmiöt, puhelinsoittajat, ystävät, paljon jotain pieniä yksittäisiä, kirjoittajan omat pohjatiedot, Ultra-lehti, vanhat lehtijutut, ”ufopiirit”, MTV ja tuottajat. Tämän kysymyksen kohdalla tuli selkeästi esille, että osalla koeryhmästä menivät haastateltavat ja muut lähteet sekaisin: moni oli tarjonnut muiksi lähteiksi myös ystäviä ja puhelinsoittajia, vaikka he esiintyivät vastaajilla myös haastateltavissa. Tarkkaa lukemista kysymykseen vastaaminen kuitenkin edellytti: koeryhmä oli löytänyt paljon erilaisia lähteitä, joita ei välttämättä tavallisella lukemisella tule huomaneeksi.

Laatimani kyselyn kolmannessa kysymyksessä viimeisenä kohtana vastaajien täytyi löytää artikkelin toimijat. Heidän myös piti erotella, kuka toimijoista on aktiivinen, kuka passiivinen. Vastausten kirjo oli tällainen:

”J. A. G.” (= Juhan af Grann) (Kaksi kertaa.)

”Kaikki toimivat aktiivisesti (esim. af Grann, toimittaja).”

”Aktiivisia ovat Grann, asianajaja ja poika Caius, passiivinen on toimittaja.”

”Aktiivisia ovat ne, jotka soittavat toimitukseen.”

”Kaikki mainitut ovat aktiivisia.”

”Toimittaja ja Grann ovat aktiivisia, muut mainitut henkilöt ovat passiivisia.”

”Af Grann on aktiivinen tekijä, muut tekstissä olevat henkilöt ovat passiivisia.”

”Kirjoittaja ja Juhan af Grann.”

”Passiivisia haastateltavat ja muut taustalähteet, aktiivisia toimittaja ja Grann.”

”Tapani Koivula ja Juhan af Grann ovat passiivisia.”

”Aktiivisesti toimii Grann. Kirjoittaja ja Grannin ystävät ovat passiivisia kommentaattoreita.” (Kaksi kertaa.)

”Aktiivisia ovat toimittaja, Juhan af Grann ja hänen poikansa Caius, passiivisia ovat ystävät, ufot, ohjaaja Rauni Mollberg ja yhteistyökumppanit.”

Kysymys oli selvästi monelle vaikea, sillä vastaajista kaksi paria on jättänyt vastaamatta tähän kohtaan. Mukana on myös vastauksia, joissa aktiivisia ja passiivisia toimijoita ei ole eritelty. Käsittelen nyt eriteltyjä vastauksia. Kaikissa, paitsi yhdessä (*Tapani Koivula ja Juhan af Grann ovat passiivisia.*) vastauksessa ainakin Juhan af Grann nimettiin aktiiviseksi toimijaksi, olihan hän päähaastateltava. Jos kuitenkin ajattelee toimittajan valtaa tekstiinsä, silloin voisi pitää haastateltavaa joskus jopa passiivisena, sillä toimittajahan laittaa haastateltavan sanomaan tai tekemään jotakin, toimittaja päättää, mitkä haastateltavan sanomiset lehdestä voi lukea. Jos kuitenkin oletetaan, että af Grann on itsenäisesti toimiva henkilö artikkelissa, hän erittäin aktiivinen toimija: hän ei pelkää tyydy olemaan haastateltava, vaan hän soittaa puhelimella, esiintyy Kaivopuistossa, kyyditsee toimittajaa autollaan ja niin edelleen. Osa vastaajista mainitsee toimittajan

passiiviseksi, osa taas aktiiviseksi. Kukaan ryhmästä ei kummeksu sitä, että toimittaja seikkailee itse artikkelissa ja kertoo samalla myös itsestään ja toimittajan työstä. Tällä tavalla toimittaja muuttuu erittäin aktiiviseksi, sillä hän kuvaa välillä jopa kirjoitusprosessiaan, jota haastateltava välillä häiritsee. Kirjoittajaa pidetään eräissä vastauksessa passiivisena kommentaattorina eli asiat vain tapahtuvat toimittajalle, hän ei itse ole osallisena niihin. Mielenkiintoista vastauksissa on myös se, että vaikka aiemmissä kysymyksissä haastateltaviksi on lueteltu kaikki Tapani Koivulasta ystäviin ja työtovereihin, suuressa osassa ryhmäläisten vastauksia he ovat vain passiivisia toimijoita – vain af Grann saa aktiivisen toimijan arvon. Yksi pari mainitsee tarkemmin erittelemättä kaikki aktiivisiksi toimijoiksi, kun taas toisen parin mielestä ne, jotka soittavat toimitukseen, ovat aktiivisia.

Neljännessä pääkysymyksessä koeryhmäläisten tuli eritellä yksi artikkelin kappale tarkasti. Tehtävä alkoi siten, että lukijoiden täytyi tarkastella kirjoittajan lauserakennetta. Täytyi siis erottaa päälauseet, pää- ja sivulauserakenteet sekä lauseenvastikkeet. Seuraavassa esityksessä merkkään päälauseita 1:llä, pää- ja sivulauserakenteita 2:lla ja lauseenvastikkeita 3:lla. Koska vastaajat ovat itse saaneet valita, minkä kappaleen he analysoivat, olen merkannut kappaleita kirjaimilla E, H, N, S, A1, J, A2 ja T kappaleiden alkukirjainten mukaan. Taulukoiden riveistä selviää, kuinka moni on tarkastellut kutakin kappaletta. Koska osa vastaajista ei ollut ilmoittanut vastauksessaan, mitä kappaletta tarkasteli, jouduin karsimaan nämä vastaukset pois taulukoista.

T	1	2	3
	7	3	0
	4	3	0
	4	3	0
	8	12	0
	4	3	0

Taulukko 2.

J	1	2	3
	12	18	0

Taulukko 3.

H	1	2	3
	26	14	1
	26	17	1

Taulukko 4.

E	1	2	3
	5	8	0

Taulukko 5.

A2	1	2	3
	15	10	1

Taulukko 6.

Taulukoiden vasemmasta sarakkeesta selviää, mitä kappaletta on tarkasteltu. Numerot sarakkeissa kertovat, kuinka monta kutakin lausetyyppejä kappaleet pitävät sisällään.

Vastausten eroavuuksista voi päätellä sen, että päälauseen, sivulauseen ja lauseenvastikkeen käsite ei ole kaikille selkeä. Vastauksista voi tehdä myös päätelmiä toimittajan tyylistä: esimerkiksi näistä vastauksista voi huomata runsaan peruslauseiden (pää- ja sivulauseiden) käytön lauseenvastikkeiden kustannuksella.

Neljännessä kysymyksessä kartoitetaan myös kirjoittajan käyttämää sanastoa. Alkuperäinen tarkoitus oli, että koeryhmäläiset etsisivät pelkästään siitä kappaleesta, jonka he ovat lukeneet tarkemmin (eli etsineet päälauseet, sivulauseet ja niin edelleen), esimerkiksi ammattisanastoa ja sivistyssanoja. Koska tarkemmin luetut kappaleet olivat osaksi melko suppeita, ryhmäläiset tarkastelivat toimittajan käyttämää sanastoa koko artikkelista. Seuraavista taulukoista selviää, miten koeryhmä on jaotellut toimittajan sanastoa. Ruudukossa joidenkin sanojen ja ilmaisujen jälkeen näkyy pieni, tumma numero. Se kertoo, kuinka monta kertaa kyseinen ilmaus on vastauspapereissa esiintynyt.

Ammattisanastoa

artikkeli	tv-monitorit 3	FBI 2	ufo
ennakkopuffi	esiintyjäkaarti	humanoidi 6	ufobuumi
faksi 2	hallita materiaalia	kosminen 2	ufocenter
gallup 2	ohjata	lentävä lautanen	ufo-Oscar
juttu	videohylly	olla vapaa fyysisestä olomuodostaan	kasarmi
kahvinkeitin	äänittää	paranormaali	kosmetologi
media	gradu 4	rajatieto	päämies
studio 3	seminaari	Reticum -4 5	rappari
tietokone 3	väitöskirja 2	sivilisaatio 2	strukturi 2
toimitus	brain power 2	space-way 4	

Taulukko 7.

Sivistyssanoja

agnostikko 5	globaali 5	seminaari 4
analyysi 4	gradu 9	sensaatio 4
budjetti 2	humanoidi 7	sivilisaatio 10
dokumentti	kosmetologi	strukturi 5
ekologinen 3	kosminen	ufo
fyysinen 2	media	ufocenter
gallup 3	paranormaali 5	

Taulukko 8.

Kuvailevia sanoja

arkaluontoinen	loukkaava	suureellinen 4
brain power	merkittävä	tavallinen 2
hiljainen	mustalainen	top
hopeanharmaa 2	nasta 2	totuudesta poikkeava
huippuosittu 2	olento	vaikutusvaltainen 3
huono	pienet vihreät miehet	viirusilmäinen
intomielinen	pieni ja sympaattinen	villi
juhlallinen 2	pitkä	väärä 2
”kuin veteen heitetty teevati”	poikkeava	ötökkä 3
kusitolppa 2	sekavan oloinen	
lentävä lautanen	suunnaton	

Taulukko 9.

Mielipiteitä korostavia sanoja

aina	sekavan oloinen	saarnamies
ainakin	tosissaan	suuri olento
liian	totuudesta poikkeava 2	ötökkä
taas	yksimielinen	arvostaa
hevonpaskaa 2	faija	maailma räjähtää
intomielinen	juttu	Puhetta on hiukan vaikea ymmärtää.
kusitolppa 3	saarna	”Tämähän on paljon mielenkiintoisempaa kuin mitkään ufo-jutut.”

Taulukko 10.

Liioittelevia sanoja

hevonpaskaa	vaikutusvaltainen	Ufo-Oscarit
huippuosittu	yksimielinen	Asiat kaatuu päälle.
intomielinen	asiantuntija	En minä tätä rahasta tee.
juhlallinen	koeplaneetta	Maailma räjähtää. 2
kusitolppa 4	sensaatio	Nyt tulee todellinen sensaatio.
mahtipontinen	ufobuumi	Olen top.
suunnaton	ufocenter	
suureellinen	ufohotellit ja -lammet	

Taulukko 11.

Varovaisia sanoja

arkaluontoinen 2	yhtenä syynä	En ainakaan huomannut.
hiljaista	aivan tavallinen studio	He ovat täällä.
hiukan vaikea	avaruuden ötökkä	Olen vähän huonosti valmistautunut.
maltillinen 2	lentävä lautanen	Tämä ei ole minun analyysini.
tavallinen	nuo pienet harmaat	
edes	yövieras	

Taulukko 12.

Tunteisiin vetoavia sanoja

asianajotoimisto	kusitolppa 2	rakas
haukkua	lapsuus 2	saarna
hevonpaska	loukata	sympaattinen
juhlallinen	niin sanotut ystävät	syypää

Taulukko 13.

Taulukossa 7 vallitsee selkeä jaottelu ammattisanastossa. Alkupään sanat liittyvät toimittajan työhön, kuten *faksi*, *tietokone* ja *artikkeli*. *Videohylly* ja *äänittäminen* taas ovat osa ohjaajan työtä. *Gradu*, *seminaari* ja *väitöskirja* puolestaan kuuluvat yliopistoelämän piiriin. Suuri osa taulukossa olevista sanoista käsittelee kuitenkin ufoja, mikä oli yksi artikkelin teemoista. Lopussa olevia sanoja *kasarmista struktuuriin* on vaikea sijoittaa mihinkään edellä mainituista kategorioista. Taulukosta on helposti luettavissa se seikka, että koeryhmän jäsenet juonsivat ammattisanaston liittyvän pääosin joko artikkelin kirjoittajan työhön, haastateltavan työhön tai yliluonnollisiin ilmiöihin. Yleinen suuntaus oli, että niillä, jotka valitsivat ammattisanastoksi af Grannin työhön liittyviä sanoja (*videohylly*, *ohjata*), eivät poimineet samaan vastaukseen mitään ufoihin (*ufo-Oscar*, *paranormaali*) tai toimittajan työhön (*tietokone*, *juttu*) liittyvää. Periaate toimi myös toiseen suuntaan.

Taulukko 8 sisältää sivistyssanoja, joista osa on samoja kuin taulukossa 6, esimerkiksi *gradu*, *ufo* ja *paranormaali*. Taulukon sanoja on vaikea sijoittaa mihinkään tarkasti määritellyyn ryhmään, niin monen kirjavia sanat ovat. Suosikkisivistyssanaksi (= frekvenssi on suurin) koeryhmän vastaajilla nousi *sivilisaatio* (10 esiintymää). Joita-

kin ryhmän valitsemissa sanoissa on vaikea mieltää sivistyssanoiksi. Esimerkiksi *ufo* ja *sensaatio* ovat tällaisia.

Kuvailevissa sanoissa (taulukko 9) esiintyy enimmäkseen adjektiiveja (*arkaluontoinen, hiljainen, juhlallinen, nasto*), mutta mukana on myös vastaajien kuvaileviksi katsomia substantiiveja: *brain power, olento, ötökkä*. Taulukko sisältää myös mielenkiintoisia ilmauksia, jotka voisi luokitella sekä substantiiveiksi että adjektiiveiksi. Näitä ovat muun muassa *villi* ja *kusitolppa*. (Esimerkiksi *Lapsi on villi. Villi lähestyi Crusoeta hitaasti. Häntä pidetään kusitolppana/ johtajana/ viisaana.*) Mukana on myös vertaus, jota yksi pari piti kuvailevana ilmaisuna: *kuin veteen heitetty teevati*.

Taulukko 10 sisältää mielipiteitä korostavia sanoja. Alussa on neljä adverbiä *aina, ainakin, liian* ja *taas*. Nämä ilmaukset löytyivät kaikki saman parin vastusparista. Vastaajat ovat ilmeisesti keskittyneet siihen, kuinka kirjoittaja voi mitättömän oloisilla sanoilla saada erilaisia mielipiteitä tekstiin. (Vrt. *Hän on täällä. Hän on taas täällä.*) Osa ryhmän antamista mielipidettä korostavista sanoista on adjektiiveja, esimerkiksi *intomielinen* ja *yksimielinen*. Kaksi sanoista, *hevonpaska(a)* ja *kusitolppa*, voisi kuulua käyttötapsansa perusteella sekä substantiiveihin että adjektiiveihin. Osa sanoista kuuluu siis sanaluokaltaan substantiiveihin, esimerkiksi *faija* ja *saarna*. *Faijalla* on tietty konnotaatio, jos vertaa sitä *isään*. Myös *saarna* herättää eri mielle yhtymiä kuin *puhe*. Mukana on myös verbi-ilmaisuja sekä kokonaisia lauseita: *arvostaa* ja *Puhetta on hiukan vaikea ymmärtää*. Verbiin *arvostaa* liittyy tietenkin mielipide – joko asiaa arvostaa tai ei. Myös esimerkkinä esittämäni lause (*Puhetta on hiukan vaikea ymmärtää.*) sisältää selkeän mielipiteen.

Liioittelevia sanoja on kerätty taulukkoon 11. Jälleen ilmaisut voi luokitella adjektiiveihin, substantiiveihin sekä kokonaisiin lauseisiin. Taulukossa 11 esiintyy muutamia samoja ilmaisuja kuin taulukossa 10, esimerkiksi *kusitolppa, hevonnaska(a), intomielinen* ja *Maaailma räjähtää*. *Kusitolppa* on todella ilmaisuvoimainen sana, sillä se esiintyy monessa taulukossa (7, 10, 11 ja 13) ja useimmissa vielä moneen kertaan. Liioitteleviin ilmaisiin koeryhmä on siteerannut suoraan myös haastateltavaa: *En minä tee tätä rahasta. Olen top*.

Taulukko 12 sisältää varovaisia sanoja. Joukossa on viisi adjektiivia, yksi adverbi-ilmaus, kuusi substantiivi-ilmausta sekä neljä kokonaista lausetta. Varsinkin lauseilmaukset ovat mielenkiintoisia, sillä ne kuvaavat mainiosti yhtä lukuun ottamatta

haastateltavan varovaisuutta: *En ainakaan huomannut.* (vrt. *En huomannut.*) *Olen vähän huonosti valmistautunut.* (vrt. *Olen huonosti valmistautunut.*) *Tämä ei ole minun analyysini.* (vrt. *Tämä on minun analyysini.*) Varovaisten ilmaisujen joukossa outo ilmaus on *He ovat täällä.* Se ei tunnu kovinkaan varovaiselta, vaan itse asiassa siinä esitetään hyvinkin varmalta kuulostava väite.

Viimeiseen taulukkoon (13) koeryhmän piti kerätä tunteisiin vetoavia sanoja. Taulukko on huomattavasti pienempi kuin aiemmat, mutta sitä selittää koeajan lyhyys. Taulukosta 10 löytyy sekä substantiiveja, adjektiiveja että verbejä. Kerätyt sanat ovat sävyltään positiivisia tai negatiivisia. Sanat *rakas*, *juhlallinen* ja *lapsuus* herättävät yleensä myönteisiä ja lämpimiä tunteita, kun taas *haukkua*, *hevonpaska(a)* ja *niin sanottu ystävät* luovat kielteisiä assosiaatioita. Sanaa *asianajotoimisto* on äkkiseltään vaikea sijoittaa kumpaankaan ryhmään, sillä jos on saanut haasteen ja syytettynä jostakin, se voi tuoda mieleen hyvinkin kielteisiä mielikuvia, kun taas työpaikkana se voi olla hyvinkin tavoiteltu.

Tehtävämonisteen viidennessä ja viimeisessä kysymyksessä täytyy vastata siihen, miksi lehtijuttu on kirjoitettu. Tällaisia vastauksia koeryhmä antoi:

”Toimittaja haluaa tuoda esiin oman mielipiteensä J. af Grannista.”

”Juttu arvosteleo ihmisiä, jotka uskovat ufoihin. Eniten arvostellaan af Grannia ja esittää hänet hieman negatiivisessa ja oudossa valossa.”

”Siksi että aiheesta nousi keskustelua. Kertomaan J. af Grannin persoonallisuudesta ja sen eri muodoista.”

”Tekstin tarkoitus on herättää ihmisten mielenkiinto yliluonnollisia asioita kohtaan, ja muutenkin näkemään asioissa kaksi puolta.”

”Af Grann on mielenkiintoinen persoona, josta ei tiedetty julkisesti paljoakaan. Kirjoittaja on halunnut valaista af Grannin motiiveja ja tuntemattomia puolia hänen persoonassaan.”

”Jotta ihmiset tietäisivät muutakin Juhan af Grannista kuin ufojutut.”

”Halutaan kertoa, millainen henkilö Juhan af Grann on ja mikä on hänen suhteensa ufoihin yms.”

”Osoittaa mahdollisuuden, että ufoja saattaa olla olemassa.”

”Koska on haluttu tehdä juttu jostain vähän kahelista henkilöstä (siinä onnistuen).”

”Juhan af Grann tietää ’kaiken’ ufoista ja on humanoidien kuningas.”

”Grann on halunnut julkaista mielipiteitään, ja kirjoittaja (toimittaja) ehkä arvelee aiheen kiinnostavan lukijoita.”

”Lehtijuttu on kirjoitettu, koska aihe on käynyt yhä ajankohtaisemmaksi ja Juhan af Grann haluaa selvästi puhdistaa mielipuolen maineensa (siinä kuitenkin onnistumatta).”

”Tuntuu, että lehtijuttu on kirjoitettu jokseenkin pilkatakseen ufoaktivisteja ja ennen kaikkea Juhan af Grannia. Ainakin tekstissä yritetään kyseenalaistaa niin sanottu faktat ufoista.”

Lähes jokaisessa vastauksessa sanotaan jutun kirjoittamisen liittyvän af Grannin henkilökuvan luomiseen. Melkein kaikissa vastauksissa tuodaan esille myös haastateltavan omituisuus, epäuskottavuus ja yleensäkin hyvin negatiivisia puolia hänestä. Vain kah-

den vastauksen voi katsoa tarkoittavan muuta kuin haastateltavan persoonan kartoittamista: *Tekstin tarkoitus on herättää ihmisten mielenkiinto yliluonnollisia asioita kohtaan, ja muutenkin näkemään asioissa kaksi puolta.* Osoittaa mahdollisuuden, että ufoja saattaa olla olemassa. Näistä ensimmäisen vastauksen voisi tulkita käsittelevän myös af Grannia (... *näkemään asioissa kaksi puolta.*), mutta koska vastaajapari ei ole nimennyt tarkemmin, mistä pitäisi nähdä kaksi puolta, mitään varmaa ei voi sanoa. Kuten monissa aikaisemmissa kysymyksissä, myös tässä tuli vastauksissa esille selkeä dikotomia Juhan af Grannin ja ufojen välillä: joko vastaukset keskittyvät päähaastateltavaan tai yliluonnollisiin ilmiöihin tai molempiin.

7. 2. Verrokkiryhmä

Verrokkiryhmästä vastauksia tuli yhteensä kahdeksan. Niistä puolet oli tehty yksinään ja puolet parin kanssa. Koska kyseessä on verrokkiryhmän vastaukset, pyrin esittämään ne lyhyemmin kuin varsinaisen koeryhmän vastaukset, jotka olivat tässä tutkimuksessa primääriasemassa. Verrokkiryhmä ei siis saanut mitään tietoa etukäteen asiatekstien tulkinnasta, vaan he tulkitsivat Helsingin Sanomien kuukausiliitteen artikkelin suoraan jatkoksi novelli- ja runoanalyysille.

Ensimmäisessä kysymyksessä piti tehdä ennakko-oletuksia käsiteltävästä artikkelista kuvien ja otsikoiden perusteella. Vastauksissa, jotka verrokkiryhmä antoi, arveltiin artikkelin käsittelevän ufoja ilmiöinä sekä antavan tietoja ufoista ja muista paranormaaleista ilmiöistä:

”Käsittelee Juhan af Grannin kannanottoja ufoihin ja ehkäpä myös omia kokemuksia.”

”Juhan af Grannin uskomuksia maan ulkopuolisesta elämästä.”

”Ufoja.”

”Jotain USA:n hallitukseen ja ufoihin liittyvää.”

”Kyse on ufojen maapallon valtaamisesta.”

”Juttu käsittelee yliluonnollisia ilmiöitä kuten ufoja. Juhan af Grann uskoo olevansa ufo.”

”Paranormaaleja asioita.”

”Avaruutta, humanoideja, ufoja, paranormaaleja ilmiöitä.”

Toisessa kysymyksessä verrokkiryhmän vastaukset jakautuivat näin:

a. Asioita, jotka ovat erityisen kiinnostavia

”1990-luvulla ufot tulevat jäädäkseen. Grannin lapsuus ja perhe.”

”Lapsuuden ufomatkat.” (Kaksi kertaa.)

”Hän (af Grann) lensi 200 m:n päähän, ja äiti joutui hakemaan hänet.

”Af Grannin perhekokoonpano ja lapsuudenvaiheet, esimerkiksi näytelmät, joissa Juhan näytteli.”

”Juhan af Grannin tuttujen kommentit.”

”Ei vaivannut haastattelijaa turhilla löpinöillä, vaan siirtyi kiinnostavampaan aiheeseen.”

”Loppurepliikki.”

Jokaisessa vastauksessa tuodaan af Grann jollakin tapaa esille. Mielenkiintoisena verrokkiryhmä pitää erityisesti haastateltavan lapsuutta, on siihen yhdistetty sitten ufokemukset, teatteriharrastus tai perhesuhteet. Vastaus, joka käsittelee af Grannin tapaa olla haastateltavana, jäi epäselväksi: vastaaja ei kerro, mikä hänen näkemyksensä mukaan on ”kiinnostavampi” aihe – onko se esimerkiksi Juhan af Grannin henkilöhistoria vai ufot?

b. Asioita, jotka on ilmaistu epäselvästi

”Kokonaisuus.” (Kaksi kertaa.)

”Puhelinsoitot sekoittivat.”

”Miksi puhelin soi koko ajan?”

Vain puolessa vastauspapereista oli osattu vastata tähän kysymykseen tai sitten mitään epäselvää ei ollut. Vastauksissa oli selkeä dikotomia: joko koko artikkeli on kokonaisuudessaan epäselvä tai vain puhelinsoitto-osuudet hämärtävät artikkelin ymmärtämistä.

c. Asioita, joita et usko

”Juhan af Grannia.”

”- - minun kauttani tulee niin vaikutusvaltainen olento, että ette enää naura - -”

”Että Grann oli pienenä ’lentänyt’ 200 metrin matkan.” (Kaksi kertaa.)

”Sitä, mitä tapahtui, kun hän (af Grann) oli 4-vuotias . Hänen kauttaan humanoidit ottivat yhteyttä.”

”Maapallo on ufojen koeplaneetta. Ufot ovat luoneet ihmisen.”

”Juhan af Grann on ollut tekemisissä ufojen kanssa.”

Kuudessa vastauksessa ei uskota af Grannin sanomisiin, tekemisiin ja kokemuksiin suoraan. Yhdessä vastauksessa tuodaan asia epäsuorempaan esille: vastaajapari epäilee, että maa ei ole ufojen koeplaneettaa eivätkä ufot ole luoneet ihmistä.

d. Asioita, joista olet samaa mieltä

”Juhan af Grann on tutustuttanut suomalaiset ufoihin. Hän on selvästi tosissaan.”

”Af Grannin tuttavien kommentteista.”

”On olemassa muitakin elämän muotoja.”

”Muualla on elämää.” (Kaksi kertaa.)

”Ufoja on.”

”Juhan af Grannin asianajotoimiston kanssa jutun julkaisemisen suhteen. Hänestä ei saisi julkaista yhtään juttua.”

”Humanoidin esittäminen on mainoskikka.”

Viisi verrokkiryhmän vastauksista on haastateltavaa tukevia, sillä ne esittävät tämän mielipiteiden kanssa samansuuntaisia ajatuksia. Kolme vastauksista taas hyökkää af Grannia vastaan: yksi yhtyy haastateltavan ”niin sanottujen ystävien” kommentteihin, toinen on sitä mieltä, että af Grannista ei pitäisi julkaista yhtäkään lehtijuttua. Tosin

luulen, että tämä vastaus ei ole täysin samaa mieltä artikkelista tulleen informaation kanssa: artikkelin mukaan af Grannista kertova juttu haluttiin käsittääkseni kieltää julkaisemasta siksi, että se loukkaa haastateltavaa, mutta vastuksesta sai sellaisen kuvan, että af Grannista on kirjoitettu jo tarpeeksi juttuja tai että af Grannin tietoihin ei ole uskominen.

e. Asioita, jotka herättävät sinussa tunteita

”Kun Suomessa v. 1947 luultiin, että amerikkalainen Kenneth Arnold oli nähnyt lentävän lautasen.”

”Että Kenneth Arnold näki yhdeksän lautasta lentämässä. Reticum –4.”

”Koko juttu kuvineen ällötti minua. Olen alusta asti inhonnut kyseistä henkilöä.”

”Ufot ovat niin samanlaisia, mutta kumminkin niin erilaisia.”

”Kuvat.”

”Minun kauttani tulee niin vaikutusvaltainen olento, että ette enää naura.”

”Koko ukko rupeaa säälistämään.”

Vain kahdessa vastauksessa tuotiin esille, millaisia tunteita artikkelista esille nousseet asiat herättivät. Toisessa vastauksessa koko artikkeli oli herättänyt hyvin kielteisiä tunteita, jopa niin paljon, että vastaaja tunnusti *alusta asti inhonneensa* af Grannia. Toisessa vastauksessa vastaajat säälivät haastateltavaa. Muista vastauksista on vaikea sanoa mitään, sillä niissä ei ole yksilöity, millaisia tunteita heräsi. Joka tapauksessa ufot aihepiirinä herättivät tunteita.

f. Asioita, joita et ole aikaisemmin tiennyt

”Juhan af Grannin oikeaa nimeä.” (Kaksi kertaa.)

”Hänen perheestään.”

”J. A. G. on tuotemerkki: lippalakit ja aurinkolasit ovat myytävänä.”

”Että koko Juhan af Grann on olemassa.”

”Että avaruudessa on 25 rotua.”

”Juhan af Grann on nähnyt (lapsena) ufoja.”

”Että hänet on palkittu tv-elokuvista.”

Seitsemän kahdeksasta vastauksesta keskittyy vastauksissaan af Granniin persoonana. Vain yhdessä vastauksessa tuodaan esille paranormaalit ilmiöt: parin vastauksesta tulee esille se, että se uskoo ’tiedon’, jonka mukaan avaruudessa asustelee 25 rotua. Vastausta ei ole yksilöity tarkemmin: siitä ei käy ilmi, onko vastaajapari tiennyt mitään avaruudessa olevista 25 rodusta vai onko se esimerkiksi kuvitellut, että ihmisrodun lisäksi löytyy vielä vaikkapa 16 eri rotua.

Kolmannessa kysymyksessä pohditaan sitä, kenen ääni tekstissä kuuluu. Verrokkiryhmä kuuli artikkelista af Grannin, toimittajan, af Grannin tuttujen, soittajien, Juhanin äidin ja pojan. Jokaisessa vastauksessa mainittiin haastateltavan ääni ja suurimmassa osassa myös toimittajan. Yhdessä vastauksessa toimittaja oli mainittu jopa nimeltä.

Kohta, jossa verrokkiryhmän täytyi etsiä kirjoittajan kannanottoja, on hyvin mielenkiintoinen. Kahdeksasta vastauksesta vain viidessä on vastattu tähän kohtaan jotakin ja niistäkin kahdessa vastauksessa kirjoittaja ei juurikaan ota kantaa:

”Ei ole paljoa kirjoittajan omia kannanottoja.”

”Ei ota kantaa kovinkaan näkyvästi.”

”- - hän näyttää juhlalliselta - - puhetta ei pysty keskeyttämään - - yhteistyökumppanit tuntevat hänet ahkerana - -”

”Ottaa kaiken humoristisesti.”

”Juhan af Grann on toimittajan mielestä sekavan oloinen eikä häneltä (af Grannilta) lopu koskaan juttu kesken.”

Haastateltavien kannanotoissa tuli esille sekä päähaastateltavan että muiden haastateltavien kannanottoja:

”Taitava markkinoija - - käyttää muita ihmisiä hyväkseen - - ajattelee vain omaa itseään.”

”Grann on itsekokeinen sekä kuuluisuuden kipeä, mutta myös ahkera ja tuottelias.”

”- - nyt mä vasta olen top - - Caiuksen mukaan kotona ufoasioihin suhtaudutaan maltillisesti.”

”Elämää on muualla.”

”Ufoja on olemassa, mutta ei kaikkien mielestä.”

”(af Grannin) Lasten mielestä ufojutut ovat isän asioita eivätkä kuulu heille.”

Muiksi lähteiksi verrokkiryhmä nimeää ihmiset, jotka ovat tekemisissä J. A. G:n kanssa, erilaiset ufoihin liittyvät teokset, kirjat, lehtileikkeet, FBI, televisio, puhelin, MTV, perhe, muista medioista saadut tiedot ja tv-elokuvat. Yhdessä vastauspaperissa sanotaan, että tekstissä ei näy muita lähteitä kuin *Juhanin lauseet ja hänen ystäviensä kommentit*.

Tekstin toimijoita ja heidän aktiivisuuttaan verrokkiryhmä analysoi näin:

”J. A. G. toimii ja on aktiivinen. Myös kirjoittaja on aktiivinen.”

”Kirjoittaja ja J. A. G. ovat aktiivisia, muut passiivisia.”

”Haastateltava toimii aktiivisesti, haastattelija passiivinen, soittajat aktiivisia.”

”Juhan af Grann aktiivinen, toimittaja passiivinen.”

”Grann, kirjoittaja, yhteistyökumppanit, ufot.”

”Grann, Grünthal, tuttavat (pass.), perhe.”

”Af Grann on aktiivinen ja toimittaja on passiivinen.”

Kaikissa vastauksissa, paitsi yhdessä tyhjässä, on mainittu päähaastateltava. Hänet myös mielletään suurimmassa osassa vastauksia aktiiviseksi toimijaksi. Kaksi vastauksista tuottaa tulkintansa vuoksi ongelmia: Toisessa on lueteltu af Grann, kirjoittaja, yhteistyökumppanit ja ufot, mutta ei ole eritelty, mitkä ovat aktiivisia, mitkä passiivisia. Toisessa taas mainitaan neljä toimijaa, joista *tuttavien* jälkeen on merkintä *pass*. Koskeeko merkintä vain tuttavien vai muitakin edellä olevia toimijoita? Itse päädyn ensimmäiseen tulkintavaihtoehtoon.

Neljäs kysymys käsittelee kirjoittajan tyyliä. Lauserakenteita erittelevässä tehtävässä vain kuusi vastausta voi kelpuuttaa taulukoihin, sillä niissä on nimetty, mitä kappaletta vastaajat tutkivat. Taulukot on nimetty kappaleten alkukirjainten mukaan E, A1 ja A2.

E	1	2	3
	12	7	0
	6	7	0
	5	7	0
	14	6	0

Taulukko 14.

A1	1	2	3
	40	40	0

Taulukko 15.

A2	1	2	3
	25	32	0

Taulukko 16.

Koska taulukot 15 ja 16 ovat melko pieniä, niistä ei voi tehdä kovinkaan paljoa johtopäätöksiä ainakaan verrokkiryhmästä. Sen sijaan tekstin kirjoittajan kielenkäytöstä pystyy päättämään jotakin – ainakin sen, että hän suosii mieluummin pää- ja sivulauseita kuin lauseenvastikkeita. Taulukosta 14 näkee toimittajan lauserakenteiden lisäksi sen, että vaikka verrokkiryhmän vastaajat tarkastelivat samaa kappaletta, tulokset heittelivät. Itse koetilanteessa tuli ilmi, ettei ryhmälle ollut selvää, mikä on lauseenvastike.

Kirjoittajan käyttämää sanastoa verrokkiryhmä arvioi näin:

Ammattisanastoa

ennakkopuffi	liikemies	ufo
gallup 2	rotari	
gradu 4	studio	

Taulukko 17.

Sivistyssanastoa

agnostikko 2	globaali 2	strukturi
ekologinen	paranormaali 2	suureellinen
gallup	sivilisaatio 7	väitöskirja

Taulukko 18.

Kuvailevia sanoja

innostunut	omituinen	aateliskalenteri
julkinen	pienet vihreät miehet	alkukristillisuus
kaunis	sankka 5	eräs keskipäivä
lentävä	sekavan oloinen	kuin veteen heitetty teevati
nopea	suureellinen 3	

Taulukko 19.

Mielipidettä korostavia sanoja

Omituinen	Voin paljastaa, että suuri olento tulee kauttani.	Nyt mä vasta olen top.
-----------	---	------------------------

Taulukko 20.

Liioittelevia sanoja

ainakin	kovasti	suureellinen
avaruuden sivilisaatioiden saarnamies	Kun sua ei näköjään ufot kiinnosta hevonpaskaa.	ötökkä 4

Taulukko 21.

Varovaisia sanoja

Anteeksi keskeytys.	maltillinen	yleensä
---------------------	-------------	---------

Taulukko 22.

Tunteisiin vetoavia sanoja

enkeli	Olet tosi nasta mimmi.	suurelliset elokuvat
meetvursti	omituinen	Voi rakas, rakas, rakas!

Taulukko 23.

Verrokkiryhmä on kiinnittänyt kirjoittajan sanavalintoihin niukasti huomiota, sillä taulukot ovat melko pieniä. Monessa kohdassa jotkut verrokkiryhmäläisistä ovat jättäneet vastaamatta. Tällaista esiintyi etenkin kohdissa varovaisia ja tunteisiin vetoavia sanoja.

Viimeisessä kysymyksessä pohditaan syitä lehtijutun kirjoittamiseen.

”Ufot on mielenkiintoinen aihe, josta välttämättä kaikki ihmiset eivät tiedä mitään. Juhan af Grann johdattelee ihmiset tähän aiheeseen.”

”Siinä osoitetaan, että Juhan af Grann ei pakosti sitä, mitä väittää olevansa.”

”Jotta kaikki tietäisivät, millaisen taustan haastateltava omaa ja miksi hänestä on tullut se, mitä hänestä on tullut.”

”On haluttu kertoa, minkälainen ihminen Juhan af Grann on ja millainen on hänen elämänsä.”

”Kiinnostava aihe. Siitä on ollut paljon juttua, omia kokemuksia esitelty, siitä kysytään paljon.”

”Toimittajan ensisijainen tarkoitus oli kirjoittaa af Grannin elämästä, mutta kun Grannin asianajaja kielsi jutun julkaisemisen, tyytyi toimittaja kirjoittamaan artikkelin jutun kirjoittamisprosessista. Toisaalta juttu on lehden täytettä.”

”Ihmiset jaksavat lukea Juhan af Grannista hänen hölmöjen ajatustensa vuoksi.”

”Ovatko Juhan af Grannin ufojutut totta vai tarua?”

Verrokkiryhmää kiinnostaa artikkelissa melko odotetusti sekä Juhan af Grann ja hänen elämänsä että ufot ilmiönä.

7. 3. Koeryhmän ja verrokkiryhmän vertailua

Olen tähän lukuun koonnut päälinjat koeryhmän ja verrokkiryhmän vastauksista. Tarkemmat analyysit ovat edellisissä luvuissa 7. 1. Ja 7. 2. Koska koeryhmä antoi enemmän vastauksia (16) kuin verrokkiryhmä (8), oli hyvin ennustettavissa, että myös sisällöllisesti vastaukset olivat monipuolisempia. Ensimmäisessä kysymyksessä, jossa täytyi tehdä päätelmiä artikkelin sisällöstä, koeryhmä päätyi arvioimaan artikkelia enemmän haastateltavan henkilön kautta kuin ufojen. Koeryhmällä ilmeni myös voimakkaampaa negatiivista suhtautumista haastateltavaan kuin verrokkiryhmällä: haastateltavan kertoma ”totuutta” epäiltiin, häntä nimitettiin ufohöhröksi ja niin edelleen. Erityisen kiinnostaviksi kumpikin ryhmä on nimennyt hyvin samantyyppisiä asioita, paitsi että koeryhmällä tarjonta on huomattavasti runsaampaa: se tuo esille asioita, joihin verrokkiryhmä ei puutu ollenkaan, esimerkiksi haastateltavan kiinnostuksen vapaamuurareihin sekä kritiikin af Grannia kohtaan. Myös kysymys, joka selvitteli artikkelin epäselviä kohtia, on verrokkiryhmällä todella suppea. Epäselväksi mainitaan vain kokonaisuus ja puhelinsoitot. Koeryhmäkin kummastelee puhelinsoittoja, mutta miettii myös muutakin, kuten haastateltavan perhettä, syytä MTV:sta erottamiseen ja af Grannin puhetapaa.

Asiat, joita koeryhmä ja verrokkiryhmä eivät uskoneet, olivat hyvin samanlaisia. Kumpikin ryhmä epäili ufoja sekä niistä informoivaa Juhan af Grannia. Koeryhmässä yksi pari oli kiinnittänyt huomiota myös ”maallisempiin” asioihin eli meetvurstin saantiin pula-aikana. Eroja sen sijaan vastaajaryhmien välillä löytyi kohdasta, jossa piti mainita asioita, joista on artikkelin kanssa samaa mieltä. Verrokkiryhmä keskittyi tässä kohdassa pääasiassa muualla olevaan elämään, kun taas koeryhmässä monet yhtyivät artikkelista tulkitsemaansa kritiikkiin: haastateltava on median kusitolppa, muiden hyväksikäyttäjät, sekava esiintyjä ja niin edelleen. Tosin myös verrokkiryhmässä hyväksyttiin arvostelu, jota haastateltava aiheutti. Yksi vastaajista oli nimittäin sitä mieltä, että humanoidin esittäminen on myyntikikka.

Suuri ero koeryhmän ja verrokkiryhmän kohdalla tuli esille myös kohdassa, jossa täytyi artikkelista etsiä tunteita herättäviä asioita. Verrokkiryhmässä eniten tunteita herätti ufoteema. Vain kahdessa vastauksessa puututtiin haastateltavaan melko negatiivisessa sävyssä: Koko juttu kuvineen ällötti minua. Olen alusta asti inhonnut

kyseistä henkilöä. Koko ukko rupeaa säälistämään. Koeryhmässä valtaosa vastauksista taas käsitteli haastateltavaa ja pohdinnat ufoista jäivät taka-alalle. Koeryhmä oli tuonut myös selkeämmin esille, millaisia olivat tunteet, jotka artikkelia lukiessa heräsivät. Koeryhmä nimesi asioiksi, joita ei aiemmin tiennyt, haastateltavaa koskevan informaation, kun taas verrokkiryhmä ei ollut af Grann –tietouden lisäksi selvillä ufoihin liittyvästäkään tiedosta.

Kolmannessa kysymyksessä ryhmät etsivät kirjoittajan kannanottoja. Hämmästyttävää oli, että verrokkiryhmässä mainitaan kahdesti, että kirjoittaja ei ota juurikaan kantaa. Muut verrokkiryhmän kannanotot koskevat haastateltavan toimintaa ja ulkonäköä. Koeryhmä löysi artikkelista runsaasti kirjoittajan kannanottoja. Niitä leimasi voimakkaasti negatiivinen suhtautuminen haastateltavaan, mihin vastaajat eivät suoranaisesti itse yhtyneet, vaan jotkut jopa moitiskelivat toimittajaa tästä. Yhdessä kannanotossa käsiteltiin myös ufoja. Haastateltavien kannanotoiksi kumpikin ryhmä mainitsee sekä af Grannin että muiden kommentteja. Myös muita lähteitä koeryhmä ja verrokkiryhmä ovat löytäneet paljon, koeryhmä tosin runsaammin.

Kysymys, jossa täytyi etsiä artikkelin toimijat, oli monelle vaikea, sillä tyhjiä vastauksia oli jätetty. Lisäksi vastaukset erosivat paljon toisistaan. Kummallakin ryhmällä joka vastauksessa mainittiin af Grann ja valtaosassa vielä aktiivisena toimijana. Koeryhmä mainitsi toimittajan useammin aktiiviseksi (5 kertaa) kuin passiiviseksi (4 kertaa), kun taas verrokkiryhmän toimittaja oli useammin passiivinen.

Neljännessä tehtävässä, jossa analysoitiin kirjoittajan käyttämää sanastoa, runsaamman kirjon tarjosi jälleen koeryhmä (ks. taulukot 7 - 13). Verrokkiryhmällä taulukoihin kootut ilmaukset jäivät hyvin suppeiksi (ks. taulukot 17 – 23). Suurimmaksi osaksi ryhmien esiin nostamat ilmaukset olivat samoja, paitsi että koeryhmällä niitä oli huomattavasti enemmän ja sanojen frekvenssit olivat joissakin kohdissa suuremmat. Tätä selittää luonnollisesti se, että koeryhmä antoi vastauksia yhteensä 16, mutta verrokkiryhmä vain 8. Jos kuitenkin suhteuttaa vastausten lukumäärät toisiinsa, tulokset eivät ole vielä kukaan yhteneväiset: verrokkiryhmällä esimerkiksi esiintyi enemmän tyhjiä vastauksia ja yhdessä kysymyksessä oli lueteltu vähemmän ilmaisuja kuin koeryhmällä.

Viimeisessä kysymyksessä (Miksi lehtijuttu on kirjoitettu?) ryhmien vastaukset ovat hyvin samantyyppiset. Kumminkin nostavat Juhan af Grannin persoonana esiin. Jonkin verran huomiota on kiinnitetty myös ufoihin ilmiönä.

8. Tarkastelu

Alkuperäinen tarkoitukseni oli pienimuotoisilla testeilläni havainnollistaa lukioikäisten lehtitekstien tulkintaa ja samalla myös tarjota malli antoisampaan asiatekstien lukemiseen.

Päämielenkiinnon kohteita minulla oli kolme: Ensinnäkin pyrin tuomaan esille se, kuinka ryhmät hahmottavat toimittajan roolin tekstin rakentumisessa. Toiseksi minua kiinnosti se, onko toimittaja koeryhmän ja verrokkiryhmän mielestä puolueeton asioiden kuvaaja, vai hahmottivatko ryhmät hänet tekstin luoja, tilanteen luoja. Kolmanneksi tutkimuksellani yritin hahmottaa lehtitekstien viihteellistymistä sekä niiden liukumista yhteen kaunokirjallisen tekstin kanssa.

Vaikka opetin koeryhmälle hyvin niukasti – vain yhden oppitunnin ajan - kriittisen diskurssintutkimuksen alkeita, se sai mielestäni Juhan af Grannista kertovasta artikkelista enemmän ja monipuolisempaa materiaalia irti kuin verrokkiryhmä, joka ei ollut saanut mitään tietoa lehtitekstien tulkinnasta. Koeryhmä esimerkiksi toi vastauksissaan voimakkaammin esille toimittajan (suurimmaksi osaksi kielteisen) suhtautumisen haastateltavaan. Yksi koeryhmäläisistä on esimerkiksi vastannut kirjoittajan kannanottoja koskeneeseen kysymykseen näin: *”Toimittaja pitää Grannia puolihulluna valehtelevana idioottina, joka häiritsee häntä jatkuvasti.”* Muutenkin monista koeryhmän vastauksista kävi ilmi, että osa ryhmäläisistä ymmärtää, kuka artikkelin muodon ja tapahtumat määrää: se ei suinkaan ole mielenkiintoinen haastateltava, vaan toimittaja (ja viime kädessä toimitus). Vastaavista verrokkiryhmän vastauksista vain yhdessä vastauksessa oli mainittu kirjoittajan kannanotoksi negatiivissävyinen lausahdus haastateltavasta: *”Juhan af Grann on toimittajan mielestä sekavan oloinen eikä häneltä lopu koskaan juttu kesken.”* Virkkeen jälkimmäisen osan voisi tulkita jopa haastateltavan myönteiseksi piirteeksi.

Koe- ja verrokkiryhmän vastauksista voi siis lukea sen, että koeryhmässä toimittaja, tekstin luoja ymmärrettiin helpommin myös tilanteen luoja. Verrokkiryhmän vastauksista taas oli havaittavissa enemmän sitä, että toimittaja on objektiivinen tilanteen kuvaaja, realistinen tapahtumien välittäjä, jonka omat kannanotot eivät tekstistä juurikaan välity. Tietenkin myös koeryhmässä oli näitä vastaajia, jotka näkivät toimittajan enemmän objektiivisena kuin subjektiivisena, ja vastaavasti myös verrokki-

ryhmästä löytyi muutama sellainen, joka ei varauksetta uskonut toimittajan objektiivisuuteen. Kuitenkin päälinja oli se, että koeryhmä havaitsi paremmin sen, että teksti on toimittajan luoma.

Vaikka en kokeissani kartoittanutkaan koe- ja verrokkiryhmän käsityksiä lehtitekstien viihteellistymisestä, tutkin sitä itse kuitenkin jonkin verran ryhmien vastauksesta. Mielestäni niistä ja omasta Juhan af Grannista kertovan artikkelin tulkinnasta voi päätellä jotakin asiatekstien – tässä tapauksessa lehtiartikkelin – liukumisesta yhteen kaunokirjallisten tekstien kanssa. Ensinnäkin kirjoittajan tyyli ei enää muistuta niinkään perinteistä asiatyylä, vaan siinä on selkeitä piirteitä kaunokirjallisuudesta. Artikkelin ei esimerkiksi ole yksitulkintainen ja selkeästi informoiva, kuten lehtitekstit tavallisesti, vaan se tuo toimittajan omia mielipiteitä kiertelemättä esille. Toimittaja muun muassa arvostelee haastateltavaa ja asettaa kyseenalaiseksi haastateltavan tiedot. Mielenkiintoinen piirre on myös se, että kirjoittaja itse seikkailee kertomuksessa muutenkin kuin vain haastattelijana. Hän osallistuu aktiivisesti tapahtumiin ja laittaa niitä jopa liikkeelle. Muutenkin artikkelissa on läsnä selvä kerronnallisuus: Siitä esimerkiksi löytyy (hyviä ja pahoja) pää- ja sivuhenkilöitä sekä selkeä juoni, joka alkaa tietystä tapahtumasta ja päättyy tiettyyn tapahtumaan. Kertomuksen eteneminen ajassa ja paikassa onkin helppointa hahmottaa henkilöiden ajassa ja paikassa liikkumisen avulla (Kalliokoski 1992:6). Tekstissä on myös takautumia, joissa tuodaan haastateltavan elämää julki. Faktan ja fiktion rajaa on vaikea erottaa artikkelissa.

Koetulokseni ovat tietenkin hyvin subjektiivisia, koska olen itse valinnut analysoitavan tekstin, koeryhmän ja verrokkiryhmän sekä vielä itse opettanut näitä ryhmiä. Olen saattanut alitajuisesti valmistella koko alkukurssin ajan koeryhmää analysoimaan lehtitekstiä, mitä en tiedosta vielä nytkään. Joka tapauksessa sain ryhmiltä toisistaan jonkin verran poikkeavia vastauksia – kokeeni onnistui tältä osin siis hyvin. Tietenkin ryhmien oppilaat vaikuttivat itse tuloksiin jonkin verran. Koeryhmän äidinkielen kolmannen kurssin arvosanojen keskiarvo oli 7,79 verrokkiryhmän vastaavan keskiarvon ollessa 6,81. Verrokkiryhmän alemmaa keskiarvoa selittää osaltaan se, että kaksi opiskelijaa saivat kurssista arvosanaksi 4, koska eivät osallistuneet koeviikon tenttiin. Toisaalta on myös ymmärrettävää, että koeryhmä sai monipuolisempia tuloksia lehtitekstin tulkinnasta, koska se sai tietoja TODA-analyysimallista etukäteen, ja lisäksi siitä

löytyi prosentuaalisesti enemmän kiitettävän arvosanan saaneita opiskelijoita kuin verrokkiryhmästä.

Tarkoitukseni oli myös toteuttaa kokeet konstruktivistisesti. Mielestäni onnistuin siinäkin, vaikka annoinkin opiskelijoille valmiita kysymyksiä tekstissä sekä opetin toiselle ryhmälle etukäteen joitakin asiatekstien tulkinnassa esiin nousevia piirteitä. Tätä onnistumistani perustelen kuitenkin sillä, että konstruktivistinen kielikäsitely liittyy kiinteästi diskurssianalyysiin: sen mukaan kieli ei ainoastaan kerro ja kuvaa todellisuutta vaan kielellisillä ilmaisuilla myös tuotetaan todellisuuden asiointiloja (Suoranta 1991: 411).

Tutkimuksessani oli vaikeaa yhdistää kieltä ja yhteiskuntaa, kuten pelkäsinkin. Tosin ainahan kokeen vastaukset kertovat jotakin yhteiskunnan vallitsevista arvoista ja ajatuksista – tässä tutkimuksessa kokeeni tulokset kuvasivat yhteiskuntaa sekä itseni että lukioikäisen näkökulmasta. Jos koekysymyksiä kehiteltäisiin edelleen, niistä voisi tehdä enemmän sosiologisia ja yhteiskunnallisia.

Oppikirja-analyysi ja neljän opettajan haastattelut todistavat, että asiatekstien tulkintamalleja ja harjoituksia tarvitaan. Jos Otavan ja WSOY:n äidinkielen kirjasarjojen sisällöt ovat yleistettävissä, niin äidinkielen tunneilla käsitellään enimmäkseen fiktiivisiä tekstejä faktatekstien kustannuksella ainakin kolmannella kurssilla. Opettajien vastauksista oli luettavissa se seikka, että asiatekstien tuottaminen ja tutkiminen ovat suosittuja tehtävätyyppejä, joita oppilailta teetetään. Malleja asiatekstien, esimerkiksi kolumnien, artikkeleiden ja uutisten lähilukuun saisi löytyä enemmän oppikirjoista. Asiateksteihin tutustuminen on kuin avaruudessa seilaamista: aina keksii uutta eikä koskaan voi käsitellä löytämäänsä täysin tyhjentävästi. Koeryhmän ja verrokkiryhmän vastauksista päätellen asiatekstejä ei pidä unohtaa lukiossa, sillä niiden tulkinta ja lukeminen ei olleet kaikille lainkaan helppoa, vaikka haastattelemieni opettajien mukaan faktatekstejä käsitellään ja tuotetaan yläasteella. Paitsi että tekstien tarkka lähiluku auttaa huomaamaan muun muassa toimittajan rooliin liittyviä seikkoja, on se samalla myös hauskaa ja luovaa: tätä todisti ainakin oma tutustumiseni Juhan af Grannista kertovaan artikkeliin.

Kuinka sitten asiatekstien tulkintaa kouluopetuksessa voisi edelleen kehittää? Yksi vaihtoehto on siis esittämäni diskurssin tutkimus, mutta lähitieteenaloina ottaisiin mieluusti mukaan myös narratologian. Ridellin mukaan (1989: 35) narratologia

jakaa kertovan tekstin analyyttisesti kahtia: tarinaan ja diskurssiin (ks. Chatman 1978: 9, 19, 146; ks. myös Genette 1982: 138 – 139). Tarina on tekstin tapahtuma-aines, joka sisältää tekstin henkilöt, tapahtumapaikat yms. Tarinan voi eristää tekstistä ja esittää kronologisesti. Diskurssi taas on tarinan esittäminen kulloisessakin tekstissä – se on tekstin 'muoto' tai ne keinot, joilla tarina tekstin 'sisältönä' kommunikoidaan lukijalle. (Ridell 1989: 35.)

Kolmas keino tutkia asiatekstejä on lähestyä niitä reseptioestetiikan näkökulmasta. Reseptioestetiikka operoi paljon odotushorizontin käsitteellä, jonka mukaan kaunokirjallinen tuote on taiteellisessa mielessä sitä arvokkaampi, mitä enemmän se rikkoo lukijoidensa odotushorizontteja muodon ja sisällön osalta. Journalismia ja asiatekstejä yleensä voitaisiin taas tulkita päinvastoin sitä onnistuneemmaksi, mitä täydemmin se tyydyttää vastaanottajan odotushorizontit. Sovinnaisuus olisi tämän mukaan kaunokirjallisuudessa epäarvo ja journalismissa (ja asiateksteissä) arvo. Vaikka väite kuulostaakin epäilyttävältä yksioikoisuudessaan, se on joka tapauksessa mielenkiintoinen ja tarjoaa ideoita empiiriselle tutkimukselle. (Hemánus 1989: 12.)

Lähteet

ALANEN, ANTTI & POHJOLA, ILPPO 1992: *Sähköiset unet – Musiikkivideot: miten taiteesta tuli pop.* Valtion painatuskeskus, Helsinki.

FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and Social Change.* Polity Press, Cambridge.

----- 1997: *Miten media puhuu.* Vastapaino, Tampere. (Englanninkiel. alkuteos Media Discourse, Edward Arnolds, London 1995.)

GRÜNTAL, KAJA & KERKIS, JAANIS 1998: *Juhan af Grann tässä hei!* Helsingin Sanomien Kuu-kausiliitteen julkaisema artikkeli syyskuussa 1998, 26 – 30.

HALLIDAY, M. A. K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning.* London.

HAVASTE, PAULA et al. 1997: *Kieli ja kulttuuri 1 - 3 - Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja.* Otava, Keuruu.

----- 1998: *Kieli ja kulttuuri 4 - 6 - Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirja.* Otava, Keuruu.

HEMÁNUS, PERTTI 1989: *Sanomalehti, vastaanotto, viestintä.* Aikakauskirja Äidinkielen opetustiede 5, 8 – 14.

HIRSJÄRVI, SIRKKA et al. 1998: *Tutki ja kirjoita.* 3. – 4. painos. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

KALLIOKOSKI, JYRKI 1992: *Miten tekstin merkitys syntyy.* Virke 6/ 1992, 4 – 9.

----- 1996: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä.* Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KAUPPINEN, ANNELI et al. 1997: *Äidinkieli – Kielenhuollon vihko.* WSOY, Porvoo.

----- 1996: *Äidinkieli – Käsikirja.* WSOY, Porvoo.

LUKION OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 1994. Opetushallitus. Painatuskeskus, Helsinki.

LUUKKA, MINNA-RIITTA 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin.* Jyväskylä University Printing House and Sisäsuomi Oy, Jyväskylä.

MASTERMAN, LEN 1991: *Medioita oppimassa.* Hakapaino, Helsinki. (Englanninkiel. alkuteos Teaching The Media, Comedia Publishing Group, England 1985.)

MIKKOLA, ANNE-MARIA et al. 1997: *Äidinkieli – Kurssivihko C – Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen.* WSOY, Porvoo.

----- 1997: *Äidinkieli – Kurssivihko D – Kielen valta.* WSOY, Porvoo.

PIETILÄ, VEIKKO 1986: *Diskurssianalyysista.* Tiedotustutkimus 1/ 1986, 48 – 57.

RIDELL, SEIJA 1989: *Miten uutinen 'puhuttelee'?* Tiedotustutkimus 3/ 1989, 34 – 41.

SARMAVUORI, KATRI 1993: *Äidinkielen opetustieteen perusteet.* Äidinkielen opetustieteen seura, Espoo.

SIKALA, ANNA-LEENA 1984: *Tarina ja tulkinta – Tutkimus kansankertojista.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 404, Mänttä.

SUORANTA, JUHA 1991: *Piilekö kasvatus kielessä? – diskurssianalyysistä kasvatustieteellisenä lähestymistapana.* Kasvatus 5 – 6/ 1991, 410 – 419.

UIMONEN, RISTO & IKÄVALKO, ELISA 1996: *Mielikuvien maailma – Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

VIRTAPOHJA, KALLE 1995: *Median valta piilee kielessä.* Faircloughin Media Discourse -kirjan kritiikki. Tiedotustutkimus 4/95, 76.

Sukupuoli

nainen

Ikä ____

mies

1. Millainen on hyvä toimittaja? (Persoonallisuus jne.)

2. Millaisia ovat rakenteeltaan ja sisällöltään hyvän toimittajan kirjoittamat uutiset?

Liite 1.

Liite 2

Sukupuoli: nainen
mies

Ikä:

Opettamasi luokka-aste: yläaste
lukio
muu, mikä?

Kuvaile, kuinka opetat oppilaille asiatekstien tulkintaa. Voit kertoa esimerkiksi, mitkä tekstit kuuluvat mielestäsi asiatekstien piiriin, missä yhteydessä niitä käsittelet ja kuinka kauan aikaa kulutat asiatekstien tulkintaan. Kerro myös, mitä oppikirjasarjaa opetuksessasi käytät.

Kiitos avustasi!

Liite 3

MUSIIKKIVIDEOIDEN KLISEIDEN SANAKIRJA

1. IHMISHAHMOT

Miehet ovat machomiehiä.
Naiset ovat seksipimuja.

2. ESINEET JA ELEMENTIT

Sumu
Tuli
Kova valo
Ekspressionistiset tai film noirin valot ja varjot
Raskas meikki
Liikenne
Disko
Moottoripyörät varusteineen
Fetisistien materiaalit: nahka, turkki, höyhenet, kumi, kahleet
Lasi
Neon
Paljas iho
Tuulettimet
Kylmä glamour
Cool design
Valkoinen tyhjiys
Pimeä tyhjiys
Silmistä valuvat kyneleet
Eläimet (villipedot, kissat ja hevoset)
Tähdet ja ristit
Oudot päähineet
Pimeydessä kiiltävät kosteat kadut
Kaikki pastellinvärinen

3. TAPAHTUMAT

Esineet särkyvät hidastettuina, usein strobotehostettuina
Roiskahtava vesi
Särkyvä lasi
Hajoavat huonekalut
Murskaantuvat kitarat
Stroboefekti
Kuva kuvassa
Vihamielinen katse
Kulutustavaroiden tuhoaminen

4. TILANTEET JA MILJÖÖ

Kuntosali: fyysisen täydellisyyden ja suorituspaineennäyttämö
Huvipuisto: samanaikaisen hovin ja pelon miljöö
Vauhdikas liike on tavallisesti matkallaoloa ilman määränpäättä
Anonyymit huoneet (hotellihuoneet) ovat sekä yksityisyyden että kodittomuuden tiloja. Huone, joka ei ole koti.
Kidutus, tuho, hauta
Romanssi – muuttuu siirapiksi
Seksi – on kornia

5. TARINAT

Genret: minimelodraamat, kauhu, scifi, western
Angst ja ahdistus –kliseet

Liite 4

ANALYSOINTI JA TULKINTA

Kun käy läpi tekstejä, muista seuraavat analysoinnin ja tulkinnan perusasiat:

1. Teksti on kulttuuriyksikkö, ja sillä on aina konteksti: mihin tulkittava teksti liittyy ja miten?
2. Millaiset intertekstuaaliset suhteet tekstillä on muihin teksteihin?
3. Miten troopit eli kuvat, metaforat ym. auttavat analyysiä?
4. Millainen on äänteellisen kuvioinnin eli loppusointujen, rytmin, sanakuvioiden yms. merkitys?
5. Kuka tekstissä puhuu ja kenelle, onko tekstissä polyfonisuutta eli yhtä aikaa monenlaisia ääniä, millaisia jännitteitä eri äänten välillä on ja onko kokonaisuudessa säröjä?
6. Mitä vihjeitä teksti itse antaa tulkinnalle: onko siinä kohosteisuutta eli poikkeamia odotuksenmukaisesta ja toisteisuutta?
7. Miten koodit auttavat tulkinnan tekemisessä? Lajikoodi on lajille tyypillinen; teksti voi olla sen mukainen tai sitä rikkova. Periodikoodi on tietylle aikakaudelle tyypillinen, ja idiolekti eli kirjailijan oma kielenkäyttö taas auttaa näkemään, onko teos kirjoittajalle tyypillinen vai ei.
8. Puuttuuko tekstistä jotakin? Miinuspiirteet ovat piirteitä, joita odotetaan, mutta jotka jäävät toteutumatta.

Tulkintaa kannattaa epäillä. Älä pelkästään listaa piirteitä, vaan pohdi, mitä merkitystä niillä on tulkinnan kannalta. Kun olet tehnyt tulkinnan, aloita alusta toisesta näkökulmasta, jotta teksti ei johdattelisi sinua vain kaikkein tavanomaisimpaan tulkintaan.

TEKSTIN TUTKIMUKSEN KOLME TASOA:

1. **Tekstin kuvauksen taso:**

Totuus ja epätotuus: mikä tekstissä esitetään varmana tietona tai totuutena? Mikä oletuksena tai mielipiteenä? Mikä väärinkäsityksenä?

Argumentointi: Miten totuuksia todistellaan? Millaisia perusteluita käytetään?

Näkökulma: Ketkä tekstissä toimivat? Ketkä ovat passiivisia, ketkä aktiivisia? Kenen suulla puhutaan? Miten sitaatteja käytetään? Kuka saa puhua? Kuka on luotettava asiantuntija?

Nimittäminen: miten ihmisiä, ryhmiä, ilmiöitä nimitetään? (vrt. terroristi vs. vapaustaistelija)

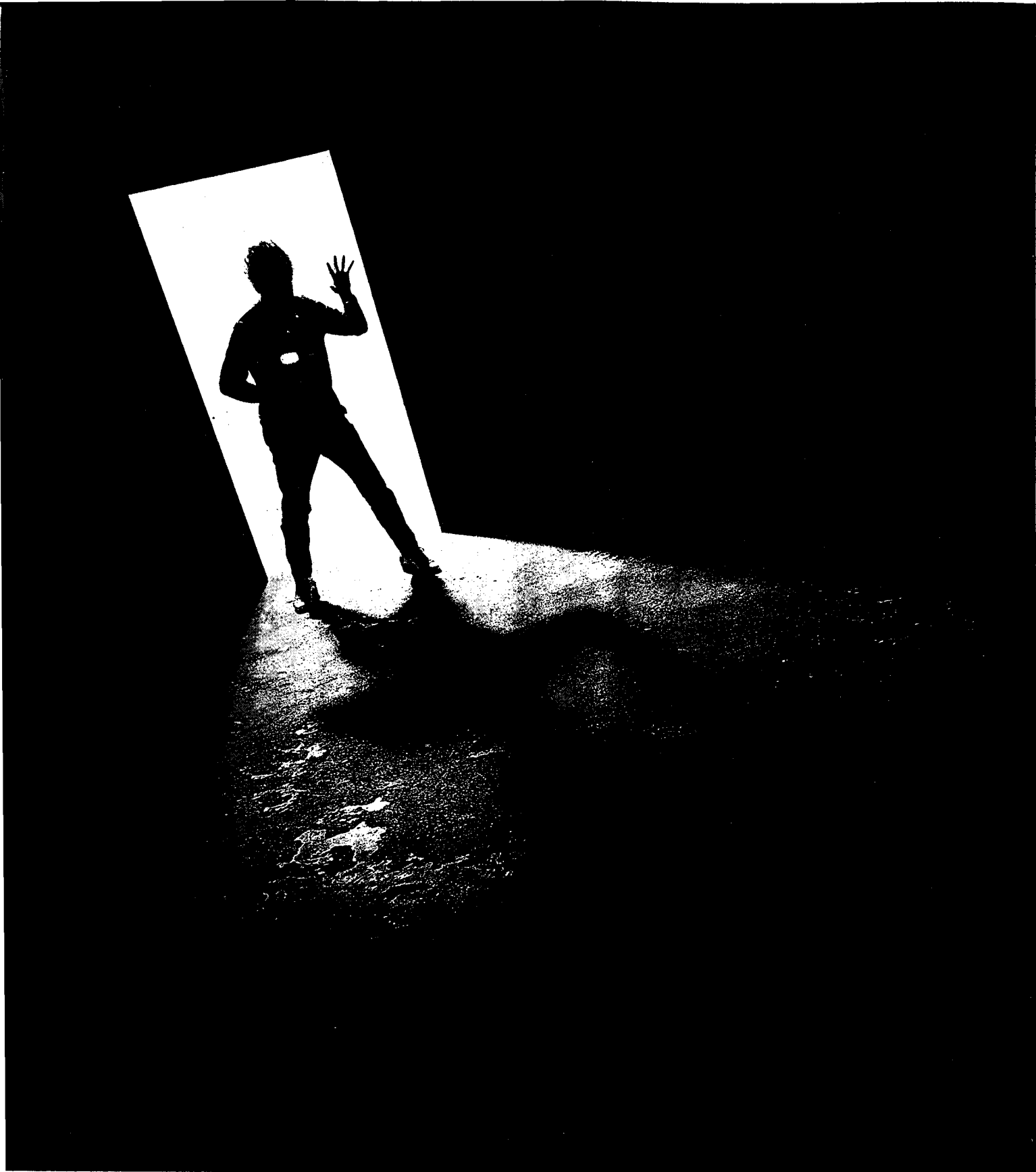
Esiintuonti, häivytykset: Miten teksti rakennetaan? Mitä asioita korostetaan? Mitä häivytetään?

Kuvauksen keinot: Mitä asioita ihmisestä, ryhmästä kerrotaan? (esim. ihonväri rikosuutisessa, ulkonäkö naisesta, status miehestä)

Retoriset kuviot: Miten liioitellaan? Miten käytetään kiertoilmaisuja? Miten vähätellään?

2. **Tulkinnan taso:** Millainen teksti? Missä ilmestynyt? Mitä käsittelee? Mistä teksteistä koostettu? Miten? Mikä tekstityyppi (uutinen, pääkirjoitus, hupijuttu, juorupalsta)?

3. **Selityksen taso:** Mikä yhteiskunnallinen tilanne? Mikä on lehden asema tiedonvälityksessä? Mikä on lehden taustaideologia?

Lite 5.

JUHAN AF GRANN TÄSSÄ HEI!

TOIMITUKSESSA SOI PUHELIN.

SOITTAJA ON AVARUUSOLENTOJEN EDUSTAJA.

HÄN HALUAA KERTOAA ITSESTÄÄN VIELÄ VÄHÄN LISÄÄ.

KAJA GRÜNTHAL KUVAT JAANIS KERKIS

E

räänä kesäpäivänä jätän soittopyynnön herra Grannille.

Vuosikymmenen vaihteessa ilmestyi suomeksi Whitley Striebergin kirja, jonka nimi on *Ne ovat täällä*. Sen jälkeen ne ovat olleet täällä sankempana joukkona kuin koskaan. Miljoonat ovat nähneet nuo pienet omituiset avaruuden ötökät, jotka matkustavat lentävissä lautasissaan. Niitä on nähty suurellisissa elokuvissa kuten *Independence Day*, mutta myös taivaalla. 1990-luvun aikana ufo on havaittu Suomessakin lähes tuhat kertaa. Näitä ihmisten havaintoja rekisteröivät Suomen Ufotutkijat, joiden yhdistystoiminta on viime aikoina lisääntynyt kovasti. Ufoista on tekeillä myös muutama gradu, lisäksi rajatiedosta kymmenkunta gradua sekä väitöskirja. Ufoista innostuttiin Suomessa 1970-luvullakin, mutta silloin ne hävisivät taivaalta muutamassa vuodessa. 1990-luvulla ufot tulivat jäädäkseen.

Yksi syypäistä on **Juhan af Grann**, avaruuden sivilisaatioiden saarnamies, jonka päätyö on ufoelokuvien tekeminen ja markkinointi.

Soittopyyntöön tulee nopea vastaus.

H

än tulee noutamaan autolla, jonka kyljessä on joukko hopeanharmaita humanoidipatsaita ja teksti *Reverend Grann Production*. Hän näyttää hyvin juhlalliselta.

"Olen vähän huonosti valmistautunut. Studioon murtauduttiin viime yönä. Onneksi olin juuri vaihtanut murtohälyttimen paikkaa. Mitään ei ollut viety. Tavarointa ei ollut sotkettu."

Studio on aivan tavallinen studio kerrostalon kellarissa Pohjois-Tapiolassa: pitkät videohyllyt, tv-monitorit, tietokone, ▶

faksi, kahvinkeitin. Mies esittelee uusimpia tv-elokuviaan intomielisesti.

Hän sanoo nähneensä suunnattomasti vaivaa niiden vuoksi: hän on valvonut, matkustanut, ohjannut, kuvannut, äänittänyt. Hän puhuu suomea, mutta puhetta on hiukan vaikea ymmärtää.

"Elämää on muualla. Nämä olennot pystyvät hallitsemaan materiaalia, ovat puhtaasti fyysisestä olomuodosta vapaita, energiaa, jota ei näy, ja niiden voima on aivoissa, brain power. Osa aluksen struktuuria ovat nämä olennot itse, FBI:n luokituksen mukaan Reticum-4. Tämä ei ole minun analyysini, vaan hyvin korkea-arvoisten ihmisten. FBI:n upseeri Ed Davis kertoi minulle, että näiden olennot siviilisaatio on ainakin sata miljoonaa vuotta vanha."

Puhetta ei pysty keskeyttämään.

"Minua on pidetty median kysitöppäna esimerkiksi siksi, että ennustin tulvia jo kymmenen vuotta sitten. Saat nähdä, mitä tapahtuu maapallolle. Maaailma on siinä tilassa, että se räjähtää. Yoin paljastaa, että suuri olemto tulee minun kauttani. Marssitan niin vaikutusvaltaisen olennon, jolle et voi nauraa."

Kun on kulunut viisi tuntia, on pakko keskeyttää.

Hän palauttaa autolla, jonka kyljessä on joukko hopeaharmaita humanoidipatsaita sekä teksti *Rewardred Grann Production*. Hän näyttää yhä juhlalliselta.

N

ämä humanoidia esittävät palkinnot prrr prrr prrr Toimituksessa soi puhelin.

"Juhan af Grann tässä, hei. Minusta on kirjoitettu aina. Ensimmäinen otsikko oli: *Grann kasvanut ulos housuistaan*. Näyttelin

Pikku Pietaria Mollbergin ohjaamassa Pikku Pietarin pihaassa Kuopion Kaupunginteatterissa, kun olin kymmenen. Yhden kesän aikana kasvoin liian pitkäksi."

Nämä humanoidia esittävät prrr

Taas puhelin.

"Juhan tässä hei. Tästä ei tulekaan ihan pikkujuttu. Olen elänyt yli viisikymmentä vuotta elämästäni, mutta tästä kaikki vasta alkaa. Olet tosi nasta mimmi. Voi rakas, rakas, rakas."

Nämä humanoidia prrr

Puhelin soi.

"Nyt mä vasta olen top."

Nämä humanoidia esittävät patsaat, ufo-Oscarit, ovat tehneet hänestä alalla merkittävän.

Niitä jaetaan Amerikassa vuosittaisessa ufoalan seminaarissa, jossa päivällä kuunnellaan esitelmiä ja illalla näytetään aiheeseen liittyviä videelokuvia. Seminaariin on osallistunut muitakin suomalaisia, ja he arvioivat palkinnot suurin piirtein saman arvoiseksi kuin muut erikoisalujen filmipalkinnot. Palkinnolla on suurellinen nimi, ufo-Oscar. Grann on palkittu tv-elokuvistaan *Vieraita taivaalta* (1992) sekä *Ufoj ja paranormaalit ilmiöt* (1995).

Hän on teettänyt itsestään kuvan palkintopatsaiden keskellä, ja pelkästään tämän vuoden aikana kuva on julkaistu Suomessa ainakin 36 lehdessä.

"Hän on erittäin taitava markkinoija. Kun *Vieraita taivaalta* esitettiin vuonna 1992 televisiossa, siitä oli ennakkopuffi 80 sanomalehdessä", kertoo elokuvan toinen käsikirjoittaja **Tapani Koivula**.

MTV tilasi Grannilta vuonna 1989 ohjelman ufoista. Grann oli ehdottanut aihetta jo 1970-luvun ufobuumin aikaan, mutta nyt näytti siltä, että ufot olivat taas tulossa.

Vuotta aikaisemmin oli ilmestynyt ensimmäinen laajempi suomalainen perusteos aiheesta, Tapani Koivulan *Ufojen kosminen viesti*. Pienestä ja symppaattisesta avaruushahmosta E.T:stä kertovaokuva oli ollut yksi 1980-luvun katsotuin elokuvia, mutta muuten ufot olivat pysytelleet piilossa.

Grann alkoi perehtyä aiheeseen. Tätä ennen hänen tuotantoyhtiönsä *Grann Production* oli keskittynyt lähinnä mainosten tekoon. Suurin projekti oli vielä kesken: *Scandinavian Miracles*, jonka avulla oli tarkoitus markkinoida Suomea ulkomaille.

Nyt Grann on keskittynyt kokonaan ufoihin, ja parina viime vuonna mainoselokuvien teko on jäänyt. Ufouho on muuttunut vuosi vuodelta mahtipontisemmaksi.

Tänä syksynä esimerkiksi Pihitputaan kunta valmistautuu lohkaisemaan budjetistaan osan ufocenterille, jota Juhan af Grann markkinoi. Suunnitelman mukaan Pihitputaalle tulisi ufotelleja ja ufolampia sekä valonheittämiä, jotka heittäisivät valokiilat kauas avaruuteen. Pihitputaalle veisi space-way 4, ja se olisi kuin kadonnut Atlantias.

Juhan af Grannista on tullut tuotemerkki, lyhennettyinä J.A.G. Tällä merkillä varustettujen vaatteiden valmistus on alkamassa. Lippalakit ja aurinkolasit ovat jo kaupan.

S

uomen ufopiireissä, siis lähinnä *Ultra-lehdessä*, Suomen Ufotutkijoissa ja pienemmissä alan yhdistyksissä, Grannilla on selvä maine: "Grannia arvostetaan siitä, että hän on ottanut rajatiedon ja ufoasiat esille. Se on rohkeaa. Monille tämä on uusi tapa lähestyä ihmiskunnan perimmäisiä kysymyksiä, esimerkiksi kuolemaa", sanoo eräskin ufoihminen.

Ufo ei 1990-luvulla ole enää pelkkä tekninen laite. Se on kokonaisen uskomusjärjestelmän ydin, ja sen saarnamiehen paikan Suomessa on ottanut Grann.

Myyntimies Grann on selvästi tosissaan. Kuinka vakavissaan on saarnamies?

"Humanoidin esittäminen on myyntitikikka", sanovat monet Grannin tutut.

"Hän on tutustunut aiheeseen, mutta se ei tarkoita, että hän itse" prrr prrr prrr

Puhelin soi.

"Juhan af Grann tässä hei. Sä olet kuulemma soittanut niin sanotuille ystäville. Ne ei tiedä mitään."

Grannin yhteistyökumppanit tuntevat hänet ahkerana prrr prrr prrr

Puhelin soi.

"Anteeksi keskeytys. Juhan tässä. Sä voisit soittaa myös tällaiselle rapparille. Minähän olen myös vapaa-

muurari. Hän voi pelästyä, mutta voit sanoa, että suostat tällaista galluppia Juhan af Grannista."

Grannin yhteistyökumppanit tuntevat hänet ahkerana ihmisenä, jolla on tapana uppoutua prrr Puhelin soi.

"Anteeksi vielä. Sä voisit soittaa myös tällaiselle ihmiselle ja kysyä, minkälainen Grann on nuoren naisen silmin."

Grannin yhteistyökumppanit prrr

Puhelin soi.

"Hei, voisit soittaa ufoelokuvien toiselle käsikirjoittajalle Teuvo Laitiselle. Hän on insinööri ja todella jalat maassa -ihminen. Sitten voisit soittaa MTV:hen Tauno Ajijälälle, joka tilasi nämä elokuvat."

Gra prrr prrr

Puhelin soi.

"Haloo. Ethän sinä edes ole soittanut näille ihmisille, joiden puhelinnumerot annoin."

Grannin yhteistyökumppanit tuntevat hänet ahkerana ihmisenä, jolla on tapana uppoutua aiheisiinsa.

Kun hän oli töissä MTV:ssä 1970-luvulla, hän alkoi tehdä ohjelmaa nimeltä *Tapaus Tattarisuo*. Tattarisuon lähteestä oli löydetty ihmisen luita, joiden arveltiin liittyvän vapaamuurarien toimintaan ennen sotia. Grann alkoi soluttautua vapaamuurareihin. Ohjelmaa ei ikinä esitetty Suomen televisiossa, mutta Grann on yhä vapaamuurareissa.

Kun ufotutkija Tapani Koivula tapasi af Grannin ensi kerran silmälasikaupassa 1980-luvun lopulla, Grannin asiantuntemus ufo-asioissa oli vielä heikko. "Kahden-toista vuoden jälkeen hän on asiantuntija", sanoo Koivula.

Tuttavat ovat yksimielisiä, että Grann tuntee aitoa kiinnostusta prrr prrr prrr

Puhelin soi.

"Mikset ole soittanut sille sukututkijalle?"

Hänen tuttavansa ovat monesta asiasta yhtä mieltä. Entinen ystävä lähipiiristä arvioi: "Hänen ykkösasianaan on sensaatio ja oma minä."

Entinen työtoveri sanoo: "Hän käyttää muita ihmisiä hyväkseen" prrr prrr

Puhelin soi.

"Minä tässä. En minä tätä rahasta tee."

On yö. prrr prrr prrr prrr prrr

"Juhan af Grann käski soittaa."

A

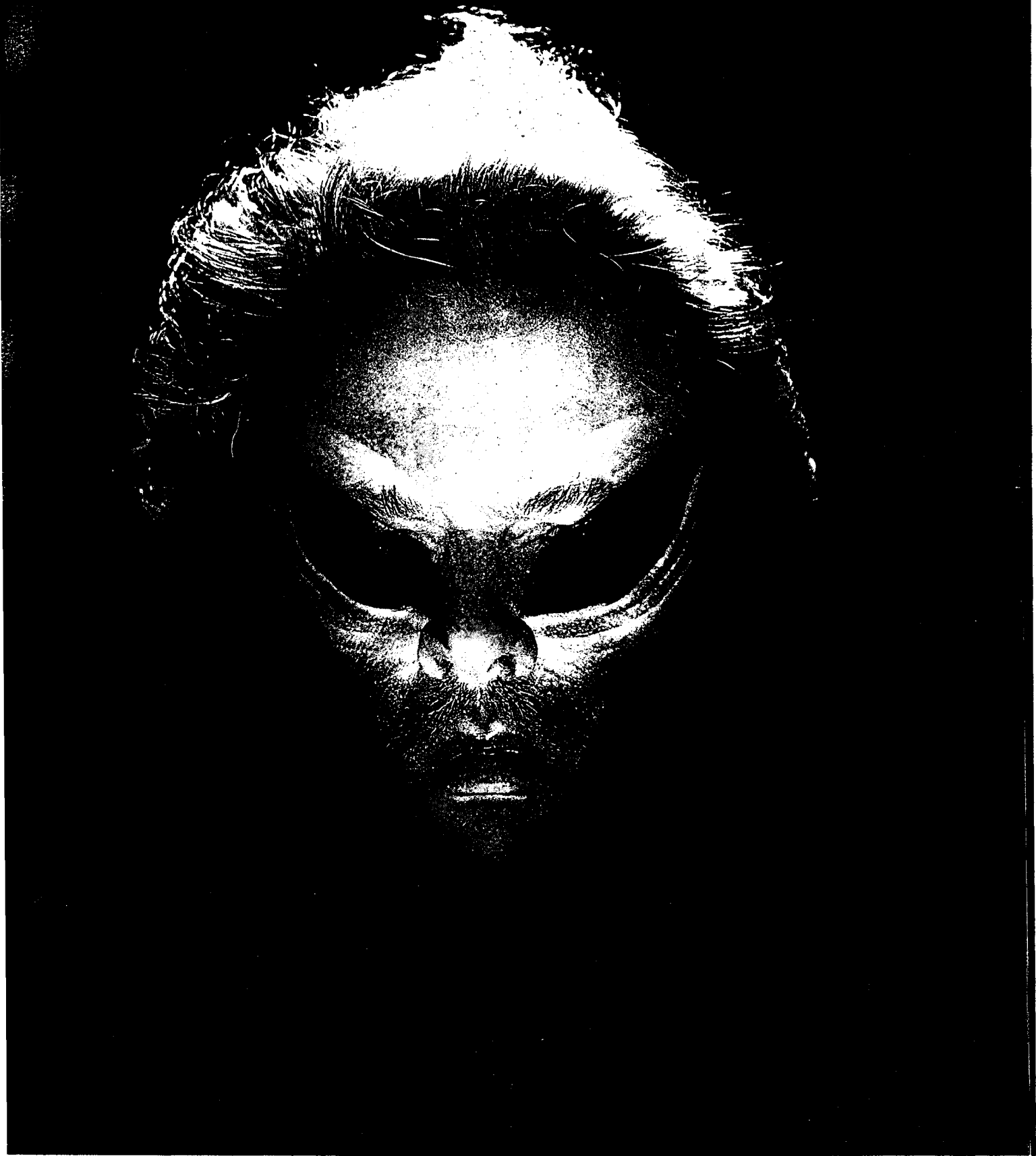
amalla puhelin alkaa taas päristä.

"Kun sinua ei näköjään kiinnosta ufot hevonnepaskaa. Minulle tuli mieleen lisää asioita lapsuudesta."

Lapsena Heikki Juhan Grann asui Kuopiossa kasarmissa. Isä oli ammattisotilas ja äiti kasvatti lihakarjaa. Isä oli Savosta, äiti

Pohjanmaalta ja vakaumukseltaan körttiläinen. Kansakoulussa Heikki oli villi ja huono oppilas. Kotona oli ankara kuri. Isä antoi selkään sotilasremmillä, josta jäi soljen jäljet selkään.

"Kyselit kuitenkin omista kokemuksista. Nämä ovat arkaluontoista asiaa. Sinulle voin kertoa." ▶

Hän oli silloin neljävuotias. Ne tulivat Heikin huoneeseen yöllä muiden nukkuessa, ja niitä oli kolme: kaksi näytti kauniilta ihmiseltä, yksi oli viirusilmäinen olio. Ne lennättivät pojan ulos ikkunasta. "Ne käskivät korkeilla painovoimaa, kehottivat ottamaan ulottuvuutta. Lensin ja nautin."

Hän lensi kahdensadan metrin päähän kasarmin ja Kuopion kaupunginteatterin välissä olevalle vihreälle kentälle. Äiti joutui hakemaan pojan sieltä aamuyöllä. Näin jatkui monta vuotta, vaikka ovet pantiin takalukkoon.

Äiti vei Heikin mustalaiselle tutkittavaksi. Kun mustalainen kysyi, onko poika äidin oma poika, äiti suuttui. "Hän tarkoitti, etten ole täältä. Äiti ei ymmärtänyt."

Eikä nelivuotias Heikki itseään ymmärtänyt. Hän ajatteli, että yövieras oli Fantom, jonka kuvan hän oli nähnyt sarjakuvissa.

Grannin lapsuudessa ufoista ei vielä paljon puhuttu, vaikka niistä jo tiedettiin.

Lentävät lautaset tulivat suomalaisiin tiedotusvälineisiin 1947, jolloin amerikkalainen liikemies Kenneth Arnold havaitsi lentokoneestaan yhdeksän litteää kohdetta, jotka liikkuivat kuin veteen heitetty teevati. Pari viikkoa myöhemmin Suomessa tehtiin samantapaisia havaintoja.

Nyt viisikymmentäkaksivuotias Juhan af Grann tietää, että lapsuuden yövieras oli Pieni Harmaa, joka tulee planeetalta nimeltä Reticum, FBI:n luokituksen mukaan Reticum-4.

Nuo yövieraat ovat paljon älykkäämpiä kuin ihmiset, jotka ovat saastuttaneet maapallon. Niiden sivilisaatio on ainakin sata miljoonaa vuotta vanha. Kaikista avaruuden 25 rodusta juuri niillä on etuoikeus maahan. Ne ovat luoneet ihmisen, sillä maapallo on niiden koeplaneetta. Ne tunnistaa siitä, että ne ovat noin 120–130 senttimetrin pituisia, harmaita ja viirusilmäisiä. Yleensä ne liikkuvat kaksistaan tai kolmistaan.

"Ne pienet harmaat valitsevat kaikkein älykkäimmät. Kaikki eivät kestä sitä."

Puhelin soi. "Minulle tuli mieleen vielä lisää asioita lapsuudesta."

Kasarmin lapset tunnettiin kansakoulussa siitä, että heillä oli leivän välissä aina meetvurstia ja oikeaa voipaperia, johon leipä ei tarttunut kiinni. He eivät suostuneet syömään velliä.

"Nyt tulee todellinen sensaatio."

Grann kertoo, että vaikka Suomessa oli pula-aika, kasarmiilla riitti meetvurstia.

"Tämähan onkin paljon kiinnostavampaa kuin mitkään ufo-jutut."

Juhan af Grannin sukunimi ei ollut edes lapsena Joronen, Raninen eikä Rantanen, kuten usein huhutaan. Hänen nimensä oli Heikki Juhani Grann.

Ohjaaja Rauni Mollberg muistaa Heikki Grannin rohkeana poikana, joka pärjäsi hyvin muille lapsille. Hän esiintyi Kuopion Kaupunginteatterissa muun muassa *Prinsessa Ruusunen* -näytelmässä kockipoika Samina, Eugene O'Neillin *Oi Nuoruus* -näytelmässä hän oli Toni ja *Pikku Pietarin* pihassa hän oli pikku Pietari.

Grannin näyttelijänura loppui teini-iässä

Lintu Sinisen ensi-iltaan. Kun kuopiolainen teatteriarvostelija haukkui Heikki Grannin suorituksen prinssinä, tämä ei enää palannut näyttämölle. Ohjaaja joutui kouluttamaan uuden prinssin vajaan viikossa.

Lapsuusvuosien jälkeen Heikki oli muutaman vuoden poissa julkisuudesta, kävi armeijan, opiskeli Saksassa mainoselokuvan tekoa ja täydensi opintojaan Varsovassa.

Suomeen palasi mies, joka on opiskellut ulkomailla. Sukunimen eteen oli tullut af ja toisesta etunimestä oli tippunut i. Heikki Juhani Grann alkoi esiintyä Juhan af Grannina, aatelisena.

Hänestä tuli Mainostelevisiion erikoistoimittaja. Siellä häntä arvostetaan yhä, varsinkin historiallisista dokumentisarjoista: *Kun maailma paloi* kertoi toisesta maailmansodasta. *Suomi eilen* käsitteli maamme historiaa. Erityiskiitosta saavat luontodokumentti *Luonnon luomaa* ja henkilökuva, jonka Grann teki Kekkosesta tämän 75-vuotispäivän kunniaksi.

Prrr. "Lehtileikkeitä löytyy koko ajan lisää."

Grannin saavutuksista kertovat otsikot Grannin sinitissä kansioissa, joissa on lehtileikkeet vuosilta 1970–76:

Grannin filmi New Yorkin finaaliin, Suomalaisohjajalle kiitosta maailmalta, Juhan af Grann palkittiin Neitsytsaarilla, Neitsytsaarten kultamitalimies Juhan af Grann: Saa nähdä viitsinkö lähteä Hollywoodiin, Suomessa haukut, Usassa mitali.

Grann erotettiin Mainostelevisiosta 1980-luvun alussa. Yhtenä syyinä olivat esiintymiset julkisuudessa.

Sitten tuleekin monta hiljaisempaa vuotta.

Af Grannin nimeä ei ole aateliskalenterissa, ei osoiterekisterissä, ei kirkkoherranvirastossa. Heikki Juhani Grann on virallisesti yhä Heikki Juhani Grann. Tästä huolimatta kaksikerroksisen omakotitalon postilaatikossa Pohjois-Tapiolassa lukee af Grann.

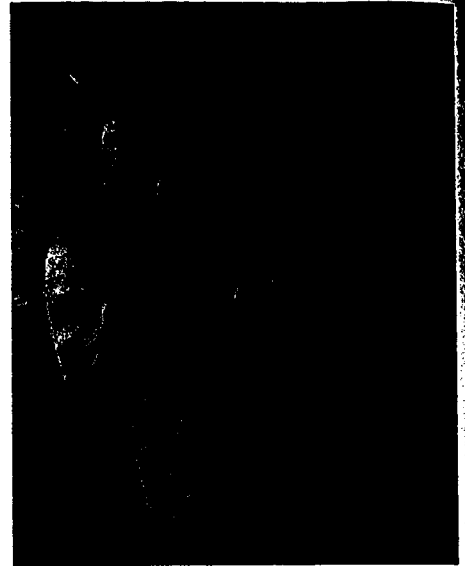
Perheellä on kaksi autoa ja perheyrittys *Grann Production*, joka on pysynyt pystyssä kuusitoista vuotta. Siinä työskentelee pitkiä päiviä isän lisäksi äiti, joka on koulutukseltaan kosmetologi. Myös vanhin poika Caius kuuluu yrityksen hallitukseen. Hän opiskelee liiketaloustiedettä Malesiassa. Lisäksi perheeseen kuuluu vielä poika ja tytär.

Perheen isä kuuluu rotareihin ja on Tapiolan evankelisluterilaisen seurakunnan jäsen. Hän sanoo olevansa agnostikko, joka uskoo alkukristillisyyteen. Sen lisäksi hän uskoo siihen, että maapallon ulkopuolella on elämää.

Grannin vanhimman pojan Caiuksen mukaan kotona ufoasioihin suhtaudutaan maltillisesti.

"Enemmän väittelyt kohdistuvat suurempiin globaaleihin ilmiöihin, kuten sotiin, luonnonmullistuksiin, talouskriiseihin. Joskus joku saattaa kyllä tokaista 'nyt ne on kyllä fajjan juttuja', koska välillä jotkut asiat todella tuntuvat paranormaaleilta meidän muiden mielestä."

Eri gallupien mukaan suomalaisista noin puolet us-

ko enkeleihin ja noin kolmannes ufoihin.

Vaikka Juhan af Grann on esiintyjänä sekavan oloinen, hänelle tarjotaan jatkuvasti julkisia puhetilaisuuksia.

Kaivopuiston kansanjuhlassa hän kuuluu samaan esiintyjäkaartiin kuin huippusuositu bändi *Don Huonot*. Kun vuosikymmenen menestyksellä, tv-sarjalla *X-files*, on ensi-ilta Helsingissä, tiedotustilaisuuden pitää Juhan af Grann.

Sen alku kuulostaa jotenkin tutulta:

"Olen vähän huonosti valmistautunut. Studioon murtauduttiin viime yönä. Onneksi olin juuri vaihtanut murtohälyttimen paikkaa. Mitään ei ollut viety. Tavarointa ei ollut sotkettu."

Saarna jatkuu:

"...jos puhutaan vakavalla pohjalla ja unohtetaan pienet vihreät miehet, asiat kaatuu päälle. Atomisota on ihan kynnyksellä, ekologiset ongelmat, hirmumyrskyt ja rankkasateet alkavat myös Suomessa. Naurakaa vain. Voin paljastaa, että minun kauttani tulee niin vaikutusvaltainen olento, että ette enää naura..."

Toimituksessa on hiljaista. Puhelin ei enää soi, vaikka Juhan af Grannille on lähetetty tämän jutun ensimmäinen versio. Juhan af Grann ei vastaa soitto-pyyntöön.

Vasta iltapäivällä tulee faksi. Sen on lähettänyt tamperelainen asianajotoimisto.

"Päämieheni Juhan af Grann kieltää, että hänestä julkaistaan tänä päivänä tiedoksi saatu artikkeli. Artikkelisi sisältää totuudesta poikkeavia ja vääriä tietoja sekä on kirjoitettu kauttaaltaan sävyyn, joka loukkaa päämiestäni..."

Nimi: _____

Ryhmä: _____

Teksti on aina enemmän kuin siinä on näkyvillä

Lue oheinen lehtijuttu ohjeiden mukaisesti.

1. Tutki jutun otsikkoa ja kuvia. Listaa otsikoiden perusteella, mitä arvelet jutun käsittelevän. _____

2. Lue juttu kertaalleen läpi. Merkitse asia,

❖ joka on erityisen kiinnostava _____

❖ joka on ilmaistu mielestäsi epäselvästi _____

❖ jota et usko _____

❖ josta olet samaa mieltä _____

❖ joka herättää Sinussa tunteita _____

❖ jota et ole aikaisemmin tiennyt _____

3. Keiden ääni tekstissä kuuluu? _____

❖ Kirjoittajan kannanottoja: _____

❖ Haastateltavien kannanottoja: _____

❖ Mitä muita lähteitä tekstissä näkyy? _____

❖ Ketkä tekstissä toimivat? Ketkä ovat passiivisia, ketkä aktiivisia? _____

4. Tutki tekstin kieltä erittelemällä yksi kappale.

❖ Millainen on kirjoittajan lauserakenne?

- Pelkkiä päälauseita _____ kpl
- Pää- ja sivulauserakenteita _____ kpl
- Lauseenvastikkeita _____ kpl

❖ Millaista sanastoa kirjoittaja käyttää?

- Ammattisanastoa: _____
- Sivistyssanoja: _____
- Kuvailevia sanoja: _____
- Mielipidettä korostavia sanoja: _____
- Liiottelevia sanoja: _____
- Varovaisia sanoja: _____
- Tunteisiin vetoavia sanoja: _____

5. Miksi lehtijuttu on kirjoitettu? _____
